

KON. MIL.ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Postbus 90.154
4800 RG. BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIELE
MEDEDELING VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Wel of geen
defensie?
Du choc des
opinions! ...

(zie blz. 475)

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij

commodore van de Koninklijke Luchtmacht

REDACTEUREN:

P. Huysman

majoor der infanterie

ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke Luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbindingsdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,—, buitenland f 40,— per jaar, losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Postbus 139. 21 70 AC Sassenheim. Tel. (02522) 1 90 23

Contractprijzen op aanvraag

NADruk VERBODEN

474 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

475 Sneuvelen mag misschien nog wèl . . .

477 Toepassingen van functieanalyse in de krijgsmacht, door mr. D. C. J. Bakker en drs. H. Steffers, kapitein-luitenant ter zee vsd, resp. luitenant-kolonel der militaire administratie

485 Frankrijk in de maalstroom van onze eeuw. De onaantastbaar lijkende machtspositie, de terugval, de nederlaag, de verdeeldheid en het volledige herstel (1919-1946), door H. Toorenvliet, publicist (deel 1)

506 Vijandelijke aanval op onze voorbereide verdediging, door Th. H. C. Pollaert, eerste luitenant der fuseliers

510 Guerrillastrijders en humanitair oorlogsrecht, door mr. ir. C. J. Remijnse, luitenant-kolonel van de technische staf (deel 2)

520 Boeken

520 Vakpers: Nieuwe bewapening voor de luchtstrijdkrachten — Optreden van een beveiligende strijdkrachten

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 58098 (52/11) / LuO 58581 (52/10). Signalering opsporingsregister (herdruk, maart 1980).

LaO 61083 (23.2/3). Instelling nieuwe dienstvakken bij de KL (herdruk, maart 1980).

LaO 68004 (81/30) / LuO 68505 (81/28). Regeling vervoer voor rijksrekening bij bijzondere omstandigheden voor militairen die om dienstredenen in het buitenland verkeren alsmede voor uit het buitenland afkomstige militairen die in Nederland hun dienstplicht vervullen (herdruk, maart 1980).

LaO 79014 (21/49) / LuO 79510 (21/46). Toelating tot de commissies zoals bedoeld in art. 20 Besluit georganiseerd overleg militairen (herdruk, maart, 1980).

LaO 80007 (91.1/35). Vaandel Regiment intendancetroepen.

LaO 80008 (55.1/9aj) / LuO 80510 (55.1/9ag). Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen KI en Klu (38e wijziging).

LaO 63049 (55.17/59) / LuO 63539 (55.17/57). Tegemoetkomingen wegens inkomstenderving en reiskosten (herdruk, april 1980).

LaO 72010 (55.17/83) / LuO 72509 (55.17/80). Regeling vergoeding reiskosten bij tijdelijke gezinshereniging voor achtergebleven minderjarige kinderen van buiten Europa tewerkgestelde militairen (herdruk, mei 1980).

LaO 80009 (55.17/92) / LuO 80511 (55.17/89). Richtlijnen voor het verkrijgen van rijkshypotheekgarantie bij aankoop van een reeds eerder bewoonde woning.

LaO 80010 (51.14/34) / LuO 80512 (51.14/38). Besluit praktische diensttijd beroepsofficieren krijgsmacht 1980.

LaO 80011 (51.14/35). Functies praktische diensttijd beroepsofficieren KL.

LaO 80012 (78/470) / LuO 80513 (78/165). Interimregeling examens Koninklijke Militaire Academie 1980.

LaO 80015 (91.1/36) / LuO 80519 (91.1/26). Onderscheidingsvlaggen Koninklijk Huis.

LuO 80516 (23.1/98). Instelling voorlopige Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht.

LuO 80517 (78/105e). Wijziging samenstelling commissie studie economische wetenschappen beroepsofficieren KLu.

Lumed 513-80 (02-38). Verstrekking c.q. inlevering van luchtmachtorders/luchtmachtmededelingen.

Lumed 514-80 (23.1/77c). Commissie studie automatisering van de bestuurlijke informatieverwerking van beroepsofficieren KLu.

Lamed 012-80 (51.13/50). Overplaatsing van eerste luitenants naar het wapen der Koninklijke marechaussee.

Lamed 013-80 (51.13/51). Overplaatsing van officieren naar het dienstvak van de geneeskundige troepen.

Lacirc 001-80 op VS 2-1100 (51.13). Invoering nieuwe beschikkingen t.b.v. indeling mobilisabel personeel.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-20 (Afkortingen en tekens verbindingdienst, 1e druk). Dit voorschrift, dat thans is verschenen, voorziet in een behoefte aan documentatie op het gebied van afkortingen en tekens verbindingdienst. Het eerste deel (afkortingen) omvat een uittreksel van de AAP-15, ACP 167 en VS 2-1120/2, het tweede deel (tekens verbindingdienst) bevat een bewerking van Stanag 5042.

VS 11-18 (Telexprocedures, 2e druk, 2e wijziging). Deze wijziging werd noodzakelijk omdat thans de gehele telexapparatuur bij 101 verbindingsgroep is gemodificeerd en de zg. „validation function” is ingevoerd.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Sneuelen mag misschien nog wèl . . .

MS In de loop van de laatste decennia heeft de Nederlandse samenleving zich ontpopt als een uiterst geschikte voedingsbodem voor welig tierende — in beide betekenissen van dat woord — actiegroepen, betogers, krakers, bezetters, demonstranten, protesterenden, manifestanten en aanverwante voorstanders van de buitenparlementaire beïnvloeding van de besluitvorming in ons democratische bestel. Hun attributen, het hele arsenaal van stickers, stencils, folders en affiches tot en met de op borden, spandoeken en muren gekalkte dan wel achter reclamevliegtuigen gesleepte leuzen, alsmede hun door geluidsversterkers rondgebazuinde kreten, zijn uit het leven van alledag al bijna niet meer weg te denken. En de aandacht die door de verschillende media aan hun activiteiten wordt besteed, heeft bovendien ertoe geleid dat tal van politici zich gaarne laten aanlokken door de kaarsvlam van die publiciteit, alsof hun normale taken in de vertegenwoordigende lichamen onbelangrijker zouden zijn dan het gretig betuigen van adhesie aan hetgeen bij nadere kritische beschouwing maar al te vaak een minderheidsstreven blijkt te zijn. De zwijgende meerderheid lijkt zich — zeker zo lang de verkiezingen nog in een ver verschiet liggen — zonder morren in dat alles te schikken, maar van tijd tot tijd laat zich toch ook wèl weer vaststellen dat het weldenkende deel van ons volk allesbehalve ermee is ingenomen wanneer opportunistische bestuurders „het luidste geraas” vereenzelvigen met „de openbare mening”.

Tegen de achtergrond van dat decor is het sinds jaar en dag gebruikelijk dat het ressort van de Nederlandse defensie-in-bondgenootschappelijk-verband wordt beschouwd als de speeltuin bij uitstek voor actievoerders van de uiteenlopendste denominaties. Die kunnen daarin naar hartelust ravotten, vooral ook omdat voor het deelnemen aan dat „spel” klaarblijkelijk geen enkel inzicht in de totale problematiek is vereist. Derhalve mag een ieder, zonder onderscheid, naar believen aan-

schoppen tegen de ideale speelbal: de krijgsmacht. Aan dat gemaltraiteerde instrument wordt dan ook gerukt en geplukt, gescheurd en gebroken, en het summum van spelplezier schijnt uiteindelijk hierin te bestaan dat de speelbal buiten de omheining wordt gewerkt. Maar dan blijkt die gang van zaken toch niet steeds de volle instemming te hebben van alle betrokkenen: het zijn vaak de autochtonen, ofwel — om te blijven bij dezelfde beeldspraak — „de kinderen die van jongs af in die buurt thuishoren”, die zich het bazige drammen van de „immigranten” niet laten aanleunen. Immers, vóór de nieuwbouwwijken werden bevolkt met van elders aangevoerde „import” hadden de oorspronkelijke bewonertjes het best naar hun zin, zonder enige reden tot klagen; en als de nieuwkomers dat wilden veranderen, hadden zij beter kunnen wegblijven! Wie bij het botsen der meningen dan poogt zijn klaagzang te laten meezingen door de inheemsen, verdient niet beter dan te worden terechtgewezen met „de import moet niet zo zeuren!”

Diezelfde vermaning kan in de laatste tijd gelukkig steeds meer worden beluisterd. Weliswaar schromen „geëngageerde” politici nog, wanneer het erom gaat ook dát deel van de discussie over het al dan niet afdanken van de verguisde speelbal te reproduceren in 's Lands vergaderzalen, maar wie ogen en oren de kost geeft, kan ook zelf wel daarvan kennis nemen. Zo kon bijvoorbeeld dat belangwekkende standpunt worden opgetekend uit de mond van enkele autochtonen uit het kerkdorp Asenraij, ten oosten van Roermond, wier standpunt over de geluidshinder van de NAVO-basis Brüggen geheel tot zijn recht kon komen in een NOS tv-uitzending „Van gewest tot gewest” op 13 augustus jl. In Asenraij bleek grote onrust te zijn ontstaan over de consequenties van een door het ministerie van volksgezondheid en milieuzaken opgesteld rapport over geluidsoverlast, waarin werd aangegeven in welke lawaai-zones geen mensen meer zouden kunnen wonen

en waar derhalve in de toekomst niet meer zou mogen worden gebouwd, terwijl leegkomende huizen daar dienden te worden afgebroken. De bijna duizend oorspronkelijke bewoners bleken het daarmee allerminst eens te zijn; een boer die het dichtste bij de startbaan bleek te wonen, oordeelde over de ministeriële opvatting als zou hij daar niet meer kunnen wonen: „Ik dacht dat wij dat beter wisten dan die mensen in Den Haag . . . Wij leven er al zevenentwintig jaar mee en het is, vóór zeven jaar geleden de protesten begonnen erger geweest dan nu . . . In het begin hadden wij nog geen landbouwtrekkers en als wij toen het veld bewerkten, verstond het paard soms de voerman niet als er vliegtuigen over kwamen . . . Maar dat er nu niet mee te leven zou zijn, zoals op het ogenblik in de propaganda wordt beweerd, dat is de reinste onzin.” De gedachtenwisseling in de plaatselijke wijkraad leverde overeenkomstige meningen op; daar werd onder meer geconstateerd dat er in de zevenentwintig jaar sinds het in gebruik nemen van de vliegbasis per se níét was geprotesteerd uit de betrokken dorpsgemeenschap en dat niemand ook maar één bewoner zou kunnen aanwijzen die uit Asenraij zou zijn vertrokken omdat het daar niet meer uit te houden was. En ten slotte bleek de huisarts ter plaatse al evenmin geneigd tot heulen met de actiegroepen: „Ga je je echt aan dat vliegtuigeluid zitten èrgeren, dan kan ik mij voorstellen dat je daardoor op den duur verschijnselen van overspanning gaat vertonen . . . maar dat soort mensen is nauwelijks in Asenraij te vinden, het is een bevolking die heel rustig en heel ontspannen buiten leeft en die zich van dat vliegtuiglawaai niet zo veel aantrekt.”

Een overeenkomstige standpuntsbepaling van de oorspronkelijke bevolking leverde het tafereel op dat bij Cornjum werd „geschoten” ten behoeve van de omslagfoto voor dit nummer van de Militaire Spectator. Wie in de periferie van de vliegbasis Leeuwarden op verkenning gaat om een indruk te krijgen van wat er daar schort aan de leefbaarheid, kijkt zich de ogen uit naar alle riante nieuwbouwwoningen die daar zijn tot stand gekomen

en betrokken in een periode waarin toch iedereen wel drommels goed kon weten dat een overkomend straalvliegtuig onontkoombaar een zekere hoeveelheid geluid pleegt te produceren. Desondanks lijkt de nieuwbouwactiviteit in die regio een duidelijke voorkeur te hebben gehad voor de naaste omgeving van de vliegbasis: nagenoeg alle nieuwe wijken zijn *uitgegroeid in de richting van de basis!* En de vreemdste ervaring — of zou zo iets misschien moeten worden verwacht? — is toch wel dat in die nieuwbouwwijken vrijwel huis aan huis per raambiljet wordt aangedrongen op het uitbannen van het vliegtuig en het doen verdwijnen van de basis. Het is daarom dan ook geen wonder dat Defensie met opluchting zal hebben gehoord van en ingestemd met de voornemens van de overheid, het netelige probleem geleidelijk te laten uitsterven door in de relevante zones geen nieuwe bouw meer toe te staan en vervolgens ieder vrijkomend huis te doen slopen. Het behoeft eigenlijk evenmin te verwonderen dat de actiegroepen daarop onverwijld hun slogans gingen wijzigen: „Voor het geluid willen wij niet weg”. Dat leidde derhalve tot nieuwe affiches en borden, met herziene opschriften . . . en tot de welsprekende aanvulling van de hand van hen die daartoe in wezen werkelijk competent waren!

Het is betreuenswaard dat dergelijke standpunten, als die waarvan in beide beschreven voorbeelden sprake was, zo weinig weerklank vinden in de hogere regionen van ons staatsbestel. Het lijkt wel alsof daar „het luide geraas” méér gehoor krijgt dan de openbare mening, als het gaat over de vraag of de militaire presentie al dan niet moet worden geminimaliseerd, of de krijgsmacht al dan niet moet kunnen oefenen, of het veiligheidsinstrument al dan niet zal worden weggeworpen uit de speeltuin. Voor de leden van de krijgsmacht zou het ontegenzeggelijk al een stap op de goede weg kunnen betekenen als de wáre openbare mening eens wat beter werd beluisterd. Immers, de *zin* van een onverhoopt te brengen uiterste offer hangt daarmee ten nauwste samen.

KONINKLIJKE VERENIGING TER
BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Voordracht
Chemische oorlogvoering
Nadere bijzonderheden op blz. 505

Toepassingen van functieanalyse in de krijgsmacht

mr. D. C. J. Bakker en drs. H. Steffers

kapitein-luitenant ter zee vsd; luitenant-kolonel der militaire administratie

Begin 1974 besloot de minister van defensie een systeem van functiebeschrijving, -analyse en -waardering bij de krijgsmacht in te voeren. Inmiddels is een aantal jaren verstreken en de vraag is gerechtvaardigd welke ontwikkelingen zich intussen hebben voorgedaan en waartoe functieanalyse in de toekomst voor de krijgsmacht zal kunnen leiden.

Het is de bedoeling van de schrijvers daarover informatie te verstrekken en aan te geven in hoeverre de destijds geformuleerde doelstellingen zijn of worden gerealiseerd en hoe de huidige stand van zaken is. Een terugblik naar de redenen, die leidden tot het instellen van het project functieanalyse, een samenvatting van de doelstellingen van het project functieanalyse in de krijgsmacht en de gehanteerde methode zullen daaraan voorafgaan.

Ontstaan en doelstellingen van functieanalyse in de krijgsmacht

In het begin van de jaren '70 heeft de problematiek rondom de compensatieregeling betreffende de werk- en rusttijden van het militaire personeel geleid tot een besluit van de Raad voor de Rijksdienst, dat interdepartementaal overleg moest

De schrijvers van nevenstaand artikel hebben beiden hun sporen verdiend op het gebied van de functieanalyse ten behoeve van de militaire organisatie: de eerstgenoemde is werkzaam geweest als hoofd van de afdeling functieanalyse van de Directie personeel Koninklijke marine; zijn co-auteur leidde de gelijknamige afdelingen van de Directie personeel Koninklijke landmacht en van het Directoraat-generaal personeel en publiceerde reeds eerder in dit blad over dit belangwekkende onderwerp (Mil. Spect. 144(1975)(11) 491 en (12)524). Nu sindsdien vijf jaren zijn verstreken, is het zinvol de balans op te maken en een toekomstbeeld te schetsen.

plaatsvinden over de mogelijkheid tot een betere aansluiting te komen tussen de bezoldigingssystemen voor militairen en burgerlijke rijksambtenaren.

Dat besluit leidde tot de instelling van een ambtelijke werkgroep bestaande uit vertegenwoordigers van de ministeries van binnenlandse zaken, defensie en financiën, de Commissie Bruins Slot/Kloosterman.

Aanvankelijk was het doel van die commissie te streven naar een compensatieregeling in het kader van werk- en rusttijden voor het militaire personeel in samenhang met gelijke uitgangspunten voor het vaststellen van de bezoldiging en de overige rechtspositie van al het overheidsperoneel, zij het ook met voldoende ruimte om aan specifieke omstandigheden en kenmerken van bijzondere groepen te kunnen tegemoetkomen.

Het was deze commissie die vaststelde, dat sluitende regelingen niet konden worden getroffen zonder dat de te onderscheiden militaire functies eerst hun functionele plaatsbepaling hadden gevonden. Daarmee deed het project functieanalyse in de krijgsmacht zijn intrede.

Bovendien was binnen de krijgsmacht onderkend dat er een groeiende behoefte ging ontstaan aan bestuurlijke informatie gericht op het optimaliseren van het personeel- en organisatiebeleid, waarbij functiebeschrijvingen en -analyses belangrijke hulpmiddelen konden vormen.

Omdat op korte termijn een representatief beeld van functies binnen de krijgsmacht niet kon worden verkregen, zijn, onafhankelijk van het project functieanalyse, op het gebied van financiële rechtspositie sedert 15 maart 1976 de *Regeling werken rusttijden militairen* en de *Voorlopige regeling vergoeding voor extra beslaglegging* van kracht.

Een analyse van de overwegingen, die hebben geleid tot het invoeren van functieanalyse binnen de krijgsmacht, resulteert derhalve in de formulering van een tweeledige doelstelling:

Het verschaffen van bestuurlijke informatie als bijdrage tot:

— de harmonisatie van de bezoldigingsstructuur in het kader van een geïntegreerd overheidspersoneelbeleid (de externe doelstelling) en

— een doelmatig personeel-, organisatie- en opleidingsbeleid (de interne doelstelling).

Beklemtoond moet worden dat functieanalyse alleen in combinatie met andere factoren een bijdrage levert aan het personeel-, organisatie- en opleidingsbeleid.

De methode van functieanalyse

In de loop van de afgelopen vier jaar zijn enkele duizenden functies in de krijgsmacht beschreven, geanalyseerd en gegradeerd. Hoewel de methode van functieanalyse dus bij velen bekend zal zijn, zal met het oog op toepassingen ervan eerst een kort resumé worden gegeven.

Het functieanalyse-krijgsmachtstelsel is aan de hand van 480 functies binnen de krijgsmacht ontwikkeld uit het functieanalysestelsel van de firma Bakkenist, Spits en Co. Ten behoeve van het gebruik van dat stelsel binnen de krijgsmacht zijn modificaties aangebracht met het oog op de specifieke geaardheid van de krijgsmacht. Het resultaat daarvan is begin 1976 overgedragen aan de krijgsmacht en sindsdien wordt dit Functieanalysestelsel Krijgsmacht (FAK-stelsel) beheerd door en gehanteerd in alle krijgsmachtdelen.

De modificaties betroffen o.a. het aanbrengen van functiegrenzen, waarmee is gepoogd tegemoet te komen aan het specifieke functioneren van militairen. Immers, militairen moeten behalve de taken die een belangrijk deel van de normale werktijd vergen ook taken verrichten die inherent zijn aan het militaire beroep, zoals wacht- en piketdiensten.

Er moet wel voor worden gezorgd dat bij de opbouw van de graderingen de verschillende heterogene taakelementen, die aan de graderingen ten grondslag liggen, niet verdwijnen. Dat doet zich namelijk voor in die gevallen, waarbij taakelementen van de hoofdfunctie andere taken, die ook representatief zijn voor het totale functiebeeld, in de gradering „ondersneeuwen”.

Ook kennen militairen een specifieke inzetbaarheid, soms op een geheel ander functiegebied, waarop zij niet alleen kunnen, maar ook zullen worden ingezet. Het voorbereiden op en beoefenen van mobilisatiefuncties die liggen buiten het actuele functiegebied, is eveneens een typische militaire aangelegenheid. Het onderkennen van het

bovenstaande is noodzakelijk om de externe doelstelling zo goed mogelijk te effectueren.

De functionaris beschrijft zelf zijn functie, met begeleiding van een functieanalist. Daarbij wordt de feitelijke functievervulling vastgelegd die, afhankelijk van het onderdeel, per krijgsmachtdeel meer of minder zal afwijken van de functievervulling zoals deze bijvoorbeeld in oorlogssituaties plaatsvindt. In de functiebeschrijving wordt ingegaan op de plaats in de organisatie, het geven en ontvangen van leiding, de verantwoordelijkheid voor materieel, en dergelijke.

De werkzaamheden van de functionaris worden uitvoerig beschreven en aan de hand van de 12 gezichtspunten van het FAK-systeem wordt een toelichting op de functie gegeven. Deze 12 gezichtspunten, met het aantal daarbij behorende aspecten tussen haakjes, zijn:

1. Kennis	(13)
2. Zelfstandigheid	(16)
3. Sociaal gedrag	(20)
4. Uitdrukkingsvaardigheid	(4)
5. Bewegingsvaardigheid	(6)
6. Zwaarte van het werk	(2)
7. Inspannende houding en eenzijdige beweging	(2)
8. Oplettenheid	(4)
9. Werkomstandigheden	(6)
10. Persoonlijke risico	(3)
11. Risico's, verantwoordelijkheden en invloed	(20)
12. Overige functie-eisen	(4)

Het analyseren en graderen van de functiebeschrijvingen werd reeds uitvoerig in dit tijdschrift beschreven.¹

Het is in dit verband belangrijk te herhalen dat het op deze wijze mogelijk is functies te rangordenen naar zwaarte.

Bij de burgerlijke rijksdienst en in sommige gevallen bij het bedrijfsleven spreekt men dan over het *waarderen* van functies. Aan deze waardering wordt dan een beloning gekoppeld. Dat is bij de krijgsmacht niet zonder meer mogelijk, omdat behalve de *gradering* verschillende beleidsfactoren van organisatorische of personele aard alsmede een aantal inconveniënten een rol spelen, die de consequentie zijn van de specifieke geaardheid van de krijgsmacht. Bij de behandeling van de externe doelstelling komen wij daarop nader terug. Aangezien de externe doelstelling vooralsnog de hoogste prioriteit heeft, zal eerst worden ingegaan op de stand van zaken betreffende de te ontwikkelen bezoldigingsfilosofie in de krijgs-

¹ drs. L. J. M. G. Erkens, drs. H. Steffers en C. F. A. van Swieten — *Mil. Spect.* 144(1975)(11)491, (12)524.

macht. Daarna wordt kort ingegaan op de toepasbaarheid gericht op de interne doelstelling.

De externe doelstelling

De Interimnota Inkomensbeleid (INI)

Het fundamenteel denken over de beloning van mensen is zeer actueel. Een belangrijk aandeel aan de maatschappelijke discussie over dat onderwerp leverde in 1975 het toenmalige kabinet met de *Interimnota Inkomensbeleid*.² Dat document heeft sindsdien een belangrijke rol gespeeld bij alle discussies over beloningssystemen en inkomensverdeling.

Ook functieanalyse (of functiewaardering, welk woord in dit geval dezelfde betekenis heeft) komt in de nota herhaaldelijk ter sprake, omdat de regering van mening is dat bij het streven naar meer aanvaardbare inkomensverhoudingen functiewaardering een belangrijk hulpmiddel is. Zo lezen wij bijvoorbeeld:

Voor het arbeidsinkomen kan de vaststelling van een ongelijkheid van functieniveaus en de erkenning daarvan voor de inkomensverdeling in principe geschieden met behulp van systemen van functiewaardering en op basis daarvan gevoerd maatschappelijk overleg, zulks aangevuld met expliciete politieke waarde-oordelen, met name bij vaststelling van het minimuminkomen. (blz. 6 INI)

Maar ook:

Op voorhand moet hier worden onderkend dat met behulp van systemen van functiewaardering rationaliseren van de kwalitatieve beloningsstructuur nooit tot volmaakte uitkomsten zal kunnen leiden. Veelal zal met meer of minder globale benaderingen moeten worden volstaan. (blz. 27 INI)

En — afgezien van veel andere verwijzingen naar functieanalyse — ten slotte:

Met het vorenstaande beoogt de regering geenszins aan te geven dat van functiewaardering een pasklaar antwoord verwacht mag worden. Het is niet minder maar ook niet meer dan een belangrijk hulpmiddel. (blz. 45 INI)

Een opvallende uitspraak betreffende de grondslag waarop inkomensverschillen wel kunnen berusten (en die dan ook regelmatig in artikelen wordt aangehaald) luidt:

Als aanvaardbaar beschouwt de regering compenserende inkomensverschillen, dat zijn verschillen die hun oorzaak vinden in de inspanning waarmee het inkomen wordt verworven of in de offers waarmee de

inkomensverwerving gepaard gaat. Hierbij kan worden gedacht aan arbeidsduur, ongunstige werkuren, onaangename arbeid (stank, lawaai, vuil), relatief grote lichamelijke inspanning, lengte van het produktieve leven en, tot op zekere hoogte, verantwoordelijkheid en risico-aanvaarding.

Voor een aantal van deze elementen kan het FAK-systeem — in ieder geval gedeeltelijk — informatie geven (vergelijk het daaromtrent hiervoor gestelde en de daar genoemde gezichtspunten).

Ook de SER heeft desgevraagd uitspraken gedaan betreffende door dit college redelijk geachte inkomensverhoudingen, in de vorm van een *Advies*.³ Opvallend is dat het *Advies* — hoewel dat op veel punten nauw aansluit bij de *Interimnota* — een aanvulling geeft op de nota en wel in de volgende vorm (blz. 8):

Een meerderheid van de Raad is van mening dat het begrip redelijke of aanvaardbare inkomensverdeling niet alleen inkomstenverschillen toelaat die gebaseerd zijn op verschillen in inspanning, risico en gebrachte offers. Dit geldt met name voor de productiefactor beleid. Gewezen zij op het vóórkomen van verschillen in de primaire beloning van productieve arbeidspresaties, die het gevolg zijn van verschillen in schaarste van de voor bepaalde functies noodzakelijke bekwaamheden, eigenschappen en ervaring.

Economisch gezien hebben deze inkomensverschillen als functie de schaarse productiefactoren te brengen naar de aanwending met de hoogste opbrengst (allocatiemechanisme).

Wij achten deze uitspraak van de SER van wezenlijke betekenis, omdat naast de elementen arbeidsduur, ongunstige werkuren, enz., die hiervoor zijn genoemd, een nieuw element wordt geïntroduceerd dat eveneens invloed kan hebben op de (toekomstige) bezoldigingsfilosofie van de krijgsmacht.

Het kabinetsstandpunt over dit *Advies* van de SER is nog niet bekend. Wel mag worden aangenomen, dat het Kabinet Van Agt de hoofdlijnen van de *Interimnota* heeft overgenomen.^{4, 5}

Werkgroep bezoldigingsfilosofie krijgsmacht (WBK)

Ten behoeve van de standpuntbepaling van de defensiedelegatie in het reeds eerder genoemde interdepartementale overleg inzake de bezoldigingsstructuur van de militairen is een werkgroep

³ Sociaal-Economische Raad. Advies inzake enkele grondslagen voor een beleid gericht op redelijke inkomensverhoudingen, 15 sept. 1978.

⁴ Memorie van antwoord Wetsontwerp Openbaarheid van inkomens uit arbeid. Tweede Kamer, zitting 1978-1979, 14 467, nr 5.

⁵ *De Onderneming*, 3 aug. 1979, blz. 3 e.v.

² Tweede Kamer, zitting 1974-1975, 13 399, nrs 1-2.

benoemd, de Werkgroep bezoldigingsfilosofie krijgsmacht. De opdracht van deze werkgroep luidt:

Het ontwikkelen van een bezoldigingsfilosofie voor de krijgsmacht, waarbij het rapport „Bezoldigingsfilosofie KM”, dat op 17 februari 1976 aan de toenmalige Personeelsraad werd aangeboden, mede in beschouwing dient te worden genomen.

Het is duidelijk dat het verschijnen van de *Interimnota Inkomensbeleid* met alle daarin opgenomen expliciete en impliciete uitspraken invloed op de werkmethode van de werkgroep heeft uitgeoefend. Op grond daarvan besloten de leden analyses te maken van de *Interimnota Inkomensbeleid*, van het *Bezoldigingsbesluit burgerrijksambtenaren* (BBRA) en van *bezoldigingsprincipes* die in de samenleving worden toegepast.

a. WERKMETHODIEK

De werkgroep heeft haar werkzaamheden verdeeld over drie fasen.

— Fase I behelst een inventarisatie en een analyse die betrekking hebben op de huidige bezoldigingsfilosofie van de krijgsmacht, het BBRA en de *Interimnota Inkomensbeleid*, alsmede andere relevante informatiebronnen.

— Fase II richt zich meer in het bijzonder op de specifieke kenmerken van de krijgsmacht in het algemeen en op de krijgsmachtdelen in het bijzonder, voor zover deze van belang kunnen zijn voor een bezoldigingsfilosofie. Ook zijn daarin beschouwingen over bezoldigingsprincipes opgenomen.

— Fase III omvat een synthese en moet uitmonden in aanbevelingen betreffende een toekomstige bezoldigingsfilosofie. Daarna kan pas worden vastgesteld of het huidige bezoldigingssysteem moet worden herzien en, zo ja, op welke onderdelen.

Was het zo dat fase I veel onderzoek naar bronnen inhield, in fase II richtten zich de activiteiten meer in het bijzonder op verwoording van de verkregen informatie. In de volgende punten b en c wordt daarop nader ingegaan.

b. BEZOLDIGINGSBEGINSELEN

Het min of meer gelijktijdig verschijnen van de instellingsbeschikking van de Werkgroep bezoldigingsfilosofie, de *Interimnota Inkomensbeleid* en het ontwerp BBRA 1978 noodzaakten de werkgroep tot een fundamentele aanpak, waaronder

ook viel de studie van bezoldigingsbeginselen, die sinds het begin van de 20e eeuw worden gehanteerd.

Drie beginselen blijken ten grondslag te liggen aan de beloning van het militaire personeel, namelijk:

- het behoeftebeginsel;
- het gelijkheidsbeginsel;
- het equiteitsbeginsel.

Bij de toepassing van een of meer van deze beginselen blijkt steeds dat deze worden gerelateerd aan hetgeen binnen de organisatie billijk en rechtvaardig wordt geacht, naar het inzicht van zowel de leiding als van de leden van de organisatie.⁶ Bovendien speelt de maatschappelijke invloed in het algemeen een steeds grotere rol. Duidelijk is dat de uitkomst van de hiervoor genoemde punten aan wijziging onderhevig is, maar de relevantie ervan is — ook heden ten dage — aanwezig.

Het behoeftebeginsel

Aan dit beginsel liggen sociale verantwoordelijkheidsopvattingen ten grondslag. De Commissie Idenburg constateerde in 1918 bijvoorbeeld:

De aanvangssalarissen behoren den ongehuwden militair in staat te stellen op bescheiden voet rond te komen. Ook uit een opvoedkundig oogpunt schijnt dit aanbevelingswaardig. Zowel uit een moreel als uit een sociaal oogpunt komt het wenselijk voor dat militairen op den leeftijd waarop hun standgenoten in de burgermaatschappij zich gemiddeld een gezin vormen, financieel in staat moeten zijn om te huwen.

Hoewel deze zienswijze momenteel weinig relevant zal worden geacht, kan men toch aan de invloed van het behoeftebeginsel niet voorbijgaan. De regelingen inzake het minimumloon en regelingen gericht op zwakke groeperingen in een maatschappij (bedoeld om te kunnen voorzien in de primaire levensbehoeften) zijn op dit beginsel gebaseerd.

Het gelijkheidsbeginsel

Dit beginsel gaat uit van de veronderstelling dat prestaties en behoeften van de individuen in de organisatie of samenleving in termen van verdienste of gelijk zijn, of niet ter zake doen. In zijn zuivere vorm komt het beginsel in Nederland nauwelijks of niet voor, doch een afgeleide ervan (namelijk, dat prestaties van individuen gelijk worden beloond) is wel aanwezig. Voorbeelden daarvan zijn de gelijke beloningen van alle Com-

⁶ Vgl. in dit verband aangaande bijzondere groepen de Memorie van toelichting op de begroting 1979-1980 van het departement van binnenlandse zaken, punt 3.3.

missarissen der Koningin en eveneens de rangsgewijze egalisatie, die de Commissie Idenburg in 1918 beklemtoonde en baseerde op het zg. „team-geestmotief”.

Het equiteitsbeginsel

„Loon naar werken” staat bij dit beginsel voorop. Bij „werken” moet dan worden gedacht aan het relatieve nut van de geleverde bijdrage aan het gezamenlijke doel van de organisatie, waaruit blijkt dat onder dit equiteitsbeginsel meer kan vallen dan hoeveelheid produktie, zoals dat tot uiting komt bij stuk- of tariefloon. Het verband in concreto tussen het relatieve nut van de bijdrage en de beloning daarvoor, is een kwestie van maatschappelijke invloeden, overheidsbeleid en in incidentele gevallen ook tradities. Doel en taken van de desbetreffende organisatie spelen eveneens een belangrijke rol. Het beginsel vindt zijn erkenning in de vorm van functieanalyse-systemen, die immers de relatieve zwaarte van functies beogen te meten. Dat tientallen systemen van functieanalyse in gebruik zijn, geeft aan dat er een nauwe relatie is tussen het gekozen systeem en doel en taken van de desbetreffende organisatie.

Samenvattend blijkt, dat de drie genoemde bezoldigingsbeginselen individueel, maar vrijwel steeds in één of meer combinaties voorkomen, zodat het voor de hand ligt dat ook in de de nog te formuleren bezoldigingsfilosofie aan alle drie beginselen aandacht moet worden besteed. Hoe de beginselen moeten worden toegepast, hangt in belangrijke mate af van de specifieke kenmerken van de krijgsmacht, voor zover deze o.a. naar het inzicht van de Defensieleiding van invloed behoren te zijn op de bezoldiging van militairen. Zonder nu al aan te geven of en in hoeverre deze specifieke kenmerken hun invloed zullen uitoefenen, lijkt het in dit stadium toch interessant op enkele kenmerken te wijzen.

C. SPECIFIEKE KENMERKEN VAN DE KRIJGSMACHT

Allereerst moet worden geconstateerd dat de primaire taak van de krijgsmacht zowel preventief als repressief is. Immers, als de krijgsmacht in haar preventieve doelstelling slaagt, zal zij per definitie niet in oorlogsomstandigheden komen te verkeren. Toch moet zij noodzakelijkerwijs steeds op het ultimum remedium, het optreden in een crisis- en oorlogssituatie, zijn gericht. Vervolgens moet worden gewezen op de militaire organisatie-structuur met ondubbelzinnig gedefinieerde be-

vels- en gezagsverhoudingen, met daarnaast de mogelijkheid tot flexibele aanpassing aan juist in crisis- en oorlogsomstandigheden altijd sterk veranderde situaties. Paraatheid, beheersbaarheid en flexibiliteit impliceren dat de Defensieleiding aan de organisatie en het militaire personeel andere (extra) eisen moet stellen dan in niet-militaire organisaties gebruikelijk is.

De krijgsmacht bestaat uit beroeps/vrijwillig dienend personeel maar bovendien uit dienstplichtig en mobilisabel personeel. Dat mobilisabele personeel moet in korte tijd in parate eenheden worden ingevoerd of omgezet. Dat heeft tot gevolg dat belangrijke delen van de organisatie kwantitatief gezien in vreedstijd aanzienlijk verschillen van de organisatie in crisis- en oorlogsomstandigheden. Ook dit aspect doet de krijgsmacht wezenlijk verschillen van andere organisaties. Typerend voor de krijgsmacht is bovendien dat horizontale instroming — d.w.z. het aannemen van personeel zonder militaire ervaring op verschillende niveaus in de organisatie — nauwelijks mogelijk is. Voor vrijwel alle militaire functies geldt, dat men op jeugdige leeftijd als militair „onder aan de ladder” staat en vervolgens — in toenemende mate van verantwoordelijkheid — een loopbaan volgt. Nauw daarmee verbonden is het instrument van verplichte functieroulatie. De krijgsmacht beoogt daarmee het personeel veelzijdig te bekwamen teneinde voldoende flexibiliteit, gekoppeld aan brede inzetbaarheid, te bereiken bij de inzet van het personeel maar ook om het personeel op een hoger niveau van verantwoordelijkheid te kunnen inzetten. Daaronder moet ook worden begrepen het uitbreiden van specifieke operationele bekwaamheden. En niet in de laatste plaats dient functieroulatie de mogelijkheid te openen die functies waaraan grote ongemakken zijn verbonden, zoveel mogelijk te spreiden over de daarvoor in aanmerking komende categorieën personeel. Het tijdelijk werkzaam zijn buiten het eigen functiegebied (bijvoorbeeld bij mobilisatieoefeningen) en de belangrijke invloed die opleidingen binnen de krijgsmacht vervullen, spelen in dit verband eveneens een rol. Het belang van de militaire rangen in de krijgsmacht, onder meer betreffende het uitoefenen van gezag en de bezoldiging, mag in dit verband ten slotte niet onvermeld blijven. Een volledig overzicht verstrekken van alle specifieke kenmerken is momenteel niet op zijn plaats. Allereerst omdat binnen de krijgsmacht en met het Georganiseerd Overleg de bespreking ervan nog niet is afgerond en bovendien omdat de relevantie voor de bezoldiging van de militairen nog moet

worden vastgesteld in het interdepartementale overleg. Nog minder moet enige conclusie worden verbonden aan de vermelde volgorde van de kenmerken. Bovendien moeten deze worden gezien in relatie met beleidsfactoren waarover de Defensieleiding in de toekomst een standpunt zal innemen. Wel willen de schrijvers kort aandacht besteden aan de militaire inconvenienten, om een aantal redenen die in het volgende punt nader worden toegelicht.

Inconvenientes

Van de start van het project functieanalyse af heeft men zich gerealiseerd dat aan de militaire inconvenienten bijzondere aandacht moet worden besteed. Dat was trouwens niet zo verwonderlijk, omdat de minister van binnenlandse zaken met vijf ambtenaren centrales moeizaam overleg voerde over inconvenienten. Dit geschiedde eveneens in een Commissie Kloosterman, in dit geval uiteraard met andere leden. (Dat overleg heeft overigens tot op heden niet tot overeenstemming geleid.)

Bestudering van het FAK-systeem leert dat de gradering slechts een aantal aan militaire functies verbonden inconvenienten of bezwarende omstandigheden bestrijkt. Het systeem richt zich namelijk op „normaal” (d.w.z., wat in de maatschappij in het algemeen als normaal wordt gezien) in het werk voorkomende inconvenienten. Wat specifiek is per organisatie of bedrijfstak blijft buiten de gradering. In de militaire organisatie betreft dat inconvenienten die op alle militairen van toepassing kunnen zijn, en inconvenienten die zijn verbonden aan individuele militaire functies. Zo blijft o.a. buiten beschouwing het element van de verschoven werktijd, het werken buiten de normale werktijd: dat is in het algemeen buiten de 8- à 9-urige werkcyclus, ruwweg gelegen tussen 07.00 en 18.00 uur van iedere werkdag. Ook voorziet het FAK-systeem niet in gradering voor een extreme intensiteit van inconvenienten en afwijkingen van de normale omstandigheden waaronder de vrije tijd moet worden doorgebracht. Wel zijn, waar dat mogelijk was, de bijzondere inconvenienten in de functiebeschrijving opgenomen.

Nadat de afdelingen functieanalyse van de krijgsmachtdelen in 1976 een voorlopige inventarisatie van deze inconvenienten hadden opgemaakt, is tijdens besprekingen van dit rapport met de Werkgroep Algemeen personeelsbeleid van het Centraal Georganiseerd Overleg Militairen (CGOM) op 5 oktober 1976 het besluit genomen het rapport te

vervolmaken in een „petit comité Inconvenientes”, waarin behalve defensievertegenwoordigers ook afgevaardigden van de militaire belangenorganisaties zitting kregen. Uitgaande van hetgeen de *Interimnota Inkomensbeleid* als „compenserende inkomensverschillen” aangeeft, heeft het „petit comité Inconvenientes” als volgt gedefinieerd.

Omstandigheden in fysiek, psychisch, sociaal en/of ander opzicht verband houdend met functie of beroep, die — volgens in de maatschappij geldende maatstaven — als beperkend en/of belastend worden aangemerkt.

Vervolgens werd onderkend dat inconvenienten in twee groepen zijn onder te brengen:

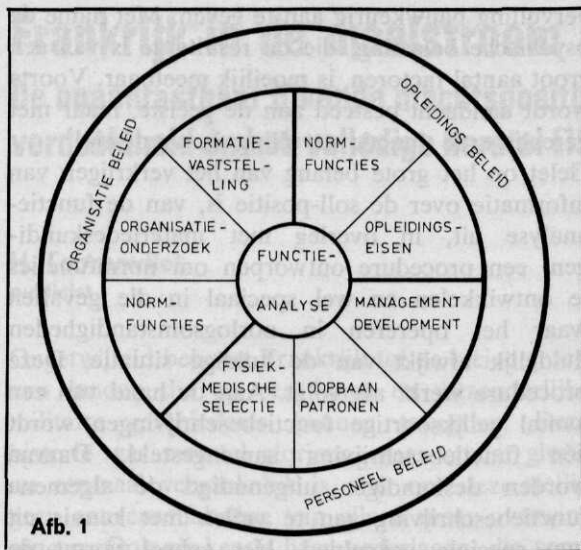
- de algemene inconvenienten, die voortvloeien uit het militaire beroep, bv. het veelvuldig veranderen van plaats van dienstverrichting; in het algemeen kan deze groep dus van toepassing zijn op alle militairen;
- de bijzondere inconvenienten, die een individuele functionaris ondervindt als gevolg van het bekleden van een bepaalde functie; in dit verband kunnen worden genoemd „slechte werk- en leefomstandigheden”, „gebrek aan comfort”, „bijzondere werktijd/arbeidsduur”.

Aan de hand van de gehanteerde definitie heeft het petit comité de aantoonbare inconvenienten in de krijgsmacht ondergebracht in bovengenoemde twee groepen, aangeboden aan de voorzitter van de Werkgroep Algemeen personeelsbeleid CGOM in de vorm van de *Inventarisatie van inconvenienten KM/KL/KLu/KMAR*.

In het CGOM vindt nader overleg plaats over het tweede gedeelte van de opdracht, namelijk de mogelijkheden onderzoeken en ontwikkelen om te komen tot een meetinstrument dat zowel de onderlinge vergelijkbaarheid als intensiteit van inconvenienten per convenient zal kunnen meten. Aangezien deze opdracht een studie inhoudt die (voor zover de schrijvers bekend) nog niet eerder in Nederland is verricht, kan een eventueel resultaat met belangstelling worden tegemoet gezien.

De interne doelstelling

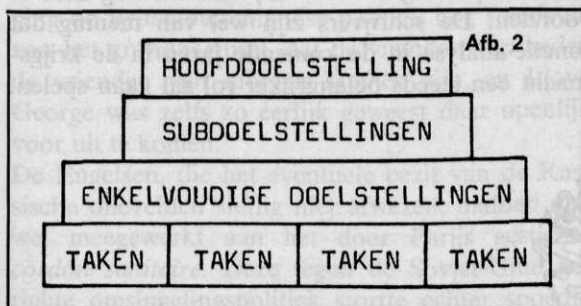
Bij de start van het project functieanalyse in de krijgsmacht is van het begin af onderkend dat het FAK-systeem ook functie-informatie kan verschaffen voor een doelmatig personeel-, organisatie- en opleidingsbeleid (de interne doelstelling); zie voetnoot¹. Dit standpunt werd o.a. ingenomen omdat in de krijgsmacht toenemende aandacht wordt be-

Afb. 1

steed aan personeels- en organisatieproblematiek. Op dat gebied zal aan gemeenschappelijke plannen voor de toepassing van functieanalysegegevens in alle krijgsmachtdelen op soortgelijke wijze inhoud kunnen worden gegeven. Bovendien is echter geconstateerd dat per krijgsmachtdeel de knelpunten op het gebied van personeel-, organisatie- en opleidingsgebied anders zijn. Immers, de verschillende taken van de krijgsmachtdelen resulteren in een personeelsorganisatie die per krijgsmachtdeel verschillend is, zij het met punten van overeenkomst. Het gevolg daarvan is echter wel, dat de interne doelstelling van functieanalyse meer aan het krijgsmachtdeel is gebonden.

In de volgende punten zal aan een aantal toepassingen *globaal* aandacht worden besteed, waarbij moet worden onderkend dat per krijgsmachtdeel de relevantie verschillend kan zijn en, bovendien, dat functieanalyse een van de instrumenten is die, samen met andere instrumenten, tot resultaten behoort te leiden. Een mogelijke relatie tussen functieanalyse en de interne doelstelling wordt in afb. 1 weergegeven. Tot slot moet worden vastgesteld dat bij de invoering van het project functieanalyse een periode van vijf jaar werd geacht

Afb. 2

nodig te zijn om een beeld van voor de krijgsmacht representatieve functies te verkrijgen. Het nu te fragmentarisch te werk gaan kan grote bezwaren hebben.

Bijdrage aan het personeelbeleid

Reeds enkele jaren blijkt daaraan uit de organisatie behoefte te bestaan, speciaal in complexere situaties. Te noemen zijn in dat verband werving, selectie en keuring. Functiebeschrijvingen zullen daarbij van nut zijn. Reeds enige tijd ontvangen selectiefunctionarissen functie-informatie o.a. over functies bij moderne wapensystemen. Kandidaten verkrijgen zo verantwoorde informatie die een juiste keuze van wapen, dienstgroep, enz., bevordert.

Een ander toepassingsbeleid ligt op het gebied van loopbaanpatronen en het daaraan gekoppelde plaatsingsbeleid. De functiegegevens kunnen als vertrekpunt worden genomen en daarbij kunnen loopbaanpatronen met toenemende functiezwarte worden aangegeven. De capaciteiten van de functionarissen alsmede hun ingewonnen voorkeuren, getoetst aan de eisen van de organisatie, zullen in juiste samenhang met de loopbaanpatronen een belangrijke steun vormen voor een goed plaatsingsbeleid en een eventueel te ontwikkelen Management-Developmentsysteem.

Bijdrage aan het organisatiebeleid

ORGANISATIE EN FUNCTIE

Een organisatie is op te vatten als een samenwerkingsverband van mensen, gericht op het met behulp van middelen bereiken van een of meer doelstellingen, waarbij sprake is van taakverdeling en coördinatie. Reeds eerder werd een functie omschreven als het geheel van taken die in een bepaalde positie door een functionaris ten behoeve van de organisatie worden verricht.

Nemen wij deze omschrijvingen samen, dan is duidelijk dat een functie — als geheel van taken — bijdraagt aan het bereiken van de doelstellingen van een eenheid. Bij de benadering van het fenomeen organisatie zijn twee invalshoeken te onderkennen: van boven af en van onder af. Bij de eerste benadering gaat men uit van de hoofddoelstellingen van de organisatie. Deze hoofddoelstellingen kunnen via een aantal tussenliggende niveaus (gewoonlijk aangeduid met subdoelstellingen en enkelvoudige doelstellingen) uiteindelijk worden omgezet in concrete taken die moeten worden verricht (afb. 2).

DOELSTELLINGEN HIËRARCHIE

Bij de benadering van onder af start men met het inventariseren van de taken die metterdaad worden verricht; vervolgens wordt nagegaan hoe deze taken bijdragen tot de doelstellingen.

In de praktijk van het organisatiebeleid bestaat veelal een wisselwerking tussen de beide benaderingen.

Wanneer men de resultaten van functieanalyse in bovengenoemd kader inpast, zullen deze vooral betrekking hebben op de benadering van de organisatie van onder af. Met het FAK-systeem wordt immers inzicht verschafte in de feitelijke taken die ten behoeve van de doelstellingen van de organisatie worden vervuld.

RANGINDICATIE

Nieuwe wapensystemen en zich wyzigende organisaties vereisen soms ingrijpende wijzigingen in de personeelsbezetting. Was het voorheen vrij eenvoudig functiezwarten in te schatten en op grond daarvan rangen toe te kennen (o.a. omdat het functiebeeld vrij duidelijk was), thans blijkt dat steeds minder eenvoudig te worden. Vandaar, dat men zich binnen de krijgsmacht beraadt op een rangindicatie (namelijk samen met geformuleerde beleidsfactoren) gekoppeld aan functiezwarte volgens het FAK-systeem.

Bijdrage aan opleidingsbeleid

Vooralsnog bestaat deze bijdrage in het beschikbaar stellen van functie-informatie aan opleidingen bij de verschillende krijgsmachtdelen. Bij het formuleren van bekwaamheidseisen en leerdoelen kan deze informatie een belangrijk hulpmiddel zijn.

Ook kan worden gewezen op het opstellen van normfunctiebeschrijvingen. Het FAK-systeem gaat namelijk uit van de „ist-positie”, d.w.z. van functievervulling zoals deze metterdaad in vredestand plaatsvindt. Bewust is geabstraheerd van functievervulling in oorlogstijd (de „soll-positie”), onder andere omdat veel factoren niet meetbaar zijn. Uit een literatuuronderzoek op dit punt werd geconcludeerd dat geen enkel FA-systeem in staat is de invloed van een oorlogssituatie op de functie-

vervulling nauwkeurig aan te geven. Met name de psychische belasting, die de resultante is van een groot aantal factoren, is moeilijk meetbaar. Voorts wordt aandacht besteed aan de geëiste, maar niet gerealiseerde functievervulling in vredestand.

Gelet op het grote belang van het verkrijgen van informatie over de soll-positie is, van de functieanalyse uit, in overleg met materiedeskundigen, een procedure ontworpen om normfuncties te ontwikkelen en wel speciaal in die gevallen waar het opereren in oorlogsomstandigheden duidelijk afwijkt van de huidige situatie. Deze procedure werkt als volgt. Aan de hand van een aantal gelijksoortige functiebeschrijvingen wordt één functiebeschrijving samengesteld. Daarna worden deskundigen uitgenodigd de algemene functiebeschrijving aan te vullen met kennis uit hun speciale vakgebied. Het geheel vormt de „normfunctiebeschrijving”.

Uiteindelijk is het belangrijkste doel, waarvoor deze normfunctiebeschrijving wordt gebruikt, het adviseren welke opleiding bij welke functie past. Verder wordt zij ook gebruikt voor organisatorische doeleinden.

Slot

De bovenstaande fragmentarische informatie beoogt niet een compleet beeld te geven van de realisatie van de interne doelstelling of van de mogelijkheden deze te realiseren. Andere onderwerpen zijn nog in studie of moeten tussen de krijgsmachtdelen onderling nader worden uitgewerkt.

Vast staat, dat de beschikbare functie-informatie na de invoeringsfase — meer nog dan nu al het geval is — moet worden getoetst aan de recente ontwikkelingen per functie of functiegebied. De uitgebreide functiebeschrijvingen zullen dan nuttige informatie kunnen (blijven) geven ten behoeve van de gebruikers ervan.

In hoeverre functieanalyse in de toekomst voor alle krijgsmachtdelen op uitgebreide schaal interne toepassing zal vinden, valt nu nog niet te voorzien. De schrijvers zijn wel van mening dat functieanalyse in de komende jaren in de krijgsmacht een steeds belangrijker rol zal gaan spelen.

Frankrijk in de maalstroom van onze eeuw

De onaantastbaar lijkende machtspositie, de terugval, de nederlaag, de verdeeldheid en het volledige herstel (1919-1946)

H. Toorenvliet

publicist

Ongetwijfeld behoort Frankrijk tot de kleine groep van landen die op een lange en uitzonderlijke militaire geschiedenis kunnen terugzien. Deze historie was meestal glorieus, maar omdat glorie nu eenmaal vergankelijk is, was ook deze stellig geen aaneenschakeling van alleen maar overwinningen. Ook zij kende haar nederlagen, die soms zo groot waren dat zij het land aan de rand van de afgrond brachten.

Zo kwam de nederlaag in 1871 tegen het Pruisische leger en de strijdkrachten van de andere Duitse staten hard aan, hoewel de gevolgen daarvan achteraf overkomelijk bleken. De grote zegepraal van november 1918 wiste deze smaad echter volkomen uit. De nederlaag van juni 1940 had fataal kunnen zijn, maar door de gecompliceerdheid van de internationale toestand bood de toekomst toch nog de nodige overlevingskansen. Ondanks een tranendal dat enkele jaren duurde, kon Frankrijk de beproevingen te boven komen.

Overeenkomstig een oud en beproefd recept wisten bekwame en kordate militairen, die ondanks hun verdeeldheid hetzelfde doel nastreefden, Marianne weer op het nippertje voor een fatale val in de afgrond te behoeden.

De Engels-Franse tegenstellingen

Nog voor de ondertekening van het vredesverdrag van Versailles (28 juni 1919) was de Franse politici, en Clémenceau in het bijzonder, duidelijk geworden, dat de Engelse en de Franse zienswijzen ten aanzien van de behandeling van het verslagen Duitsland sterk uiteenliepen. Inderdaad ging de Britse buitenlandse politiek nog steeds uit van het grondbeginsel, dat de vijanden van heden de vrienden van morgen kunnen zijn, en Lloyd George was zelfs zo eerlijk geweest daar openlijk voor uit te komen.

De Engelsen, die het eventuele bezit van de Russische olievelden stellig niet afwezen, hadden nog wel meegewerkt aan het door Parijs gestichte *cordon sanitaire*. Deze tegen de Sovjet-Unie gerichte omsingelingspolitiek stortte echter spoedig

ineen. Alleen het voortbestaan van het onafhankelijke Polen kon als een succes van de Franse buitenlandse politiek worden aangemerkt. Niet alleen werd de Poolse-Russische Oorlog van 1920 door de Polen overleefd, maar tevens konden zij bij de vrede van Riga (18 maart 1921) hun grens ten koste van de Sovjet-Unie in oostelijke richting doen opschuiven.

Inmiddels had Parijs niet stilgezeten; Frankrijk hield zich naarstig bezig met een nieuwe omsingelingspolitiek die tegen Duitsland was gericht. Deze opzet slaagde wel, want in de periode van 1919 tot 1933 waren vooral Joegoslavië, Roemenië en Tsjecho-Slowakije (de drie landen van de Kleine Entente) en Polen zowel in politiek als in militair opzicht erg nauw aan Frankrijk verbonden.

In deze jaren was Frankrijk beslist een aantrekkelijke bondgenoot; het kwam uit de Eerste Wereldoorlog met een prima leger, dat modern en royaal was uitgerust, terwijl de luchtmacht in een uitstekende staat verkeerde. De landmacht beschikte onder meer over ruim 6000 stukken veldgeschut van 75 mm (de beroemde *soixante-quinze* van Schneider), ruim 5300 kanonnen met kalibers van 105 tot 220 mm, ruim 47.500 zware en 120.000 lichte mitrailleurs, 2500 Renault-tanks en 100 zware tanks. Verder vertoonde Parijs weinig bereidheid tot terugschakelen op vredessterkte, hoewel zelfs al iets aan de modernisering van het materieel werd gedaan. Later zou worden aangetoond, dat „iets doen” onherroepelijk tot achterstand moest leiden.

Inmiddels werd de politieke kloof tussen Londen en Parijs breder; zij zou inderdaad uitgroeien tot een controversie die zelfs in 1943 nog niet geheel tot het verleden behoorde. Voor haar ontstaan was echter niet alleen Londen verantwoordelijk te stellen, want ook Parijs ging een eigen weg. Tijdens de Grieks-Turkse Oorlog van 1920-'22 stond Londen pal achter Athene, terwijl de Fransen met de Italianen in hun kielzog al betrekkelijk spoedig de Turkse nationalistenvan Moestafa

Kemal Pasja niet alleen van wapens voorzagen maar tevens politiek steunden.

Op 10 januari 1923 gingen Franse en Belgische troepen over tot de bezetting van het Roergebied, waartegen door de Duitsers passieve weerstand werd geboden; die werd door de zware industrie bekostigd en pas in september door toedoen van rijkskanselier Stresemann beëindigd. De Engelsen veroordeelden openlijk het Franse optreden, hetgeen in Parijs veel kwaad bloed zette.

Door de verovering van Damascus op 23 juli 1920 hadden de Fransen uiteindelijk het door hen zo begeerde nieuwe mandaatsgebied Syrië bij hun imperium kunnen inlijven. In de felle Druzenopstanden tijdens de jaren 1924/25 meenden de Fransen Britse machinaties te onderkennen.

Het alom bekende Verdrag van Locarno werd op 16 oktober 1925 ondertekend. In theorie was dat een bevestiging van de Franse hegemonie in Europa; in de praktijk betekende het echter een zwakking van het Verdrag van Versailles en zo was het in feite een eerste succes voor de buitenlandse politiek van het naoorlogse Duitsland.

De Maginotlinie

Ontegenzeggelijk was Frankrijk nog steeds een sterke natie, maar na alles eens even op een rij te hebben gezet begrepen sommige Franse prominenten toch wel terdege dat het toekomstpad voor hun land niet alleen over rozen zou voeren. Met het oog op de toekomst liet een lichte huivering zich niet altijd even gemakkelijk onderdrukken. Deze summiere voorgevoelens, die van een zekere angst getuigden, zouden uiteindelijk uitmonden in de aanleg van een omvangrijke gordel van fortificaties die zijn naam dankt aan Maginot.

André Maginot (1877-1932) had zich als député in 1914 moeiteloos aan actieve militaire dienst kunnen onttrekken. Dat lag evenwel niet in zijn aard en dus meldde hij zich als vrijwilliger. Hij ontpopte zich als een uitstekende soldaat die nooit verstek liet gaan als er gevaarlijke opdrachten moesten worden uitgevoerd. Voor zijn heldendaden werd hij vele malen onderscheiden, maar nadat hij tot sergeant was bevorderd wenste hij geen verdere promoties meer omdat hij er de voorkeur aan gaf bij zijn eigen manschappen te blijven. Op een van zijn nachtelijke patrouilles raakte hij zwaar gewond en moest worden achtergelaten; pas in de loop van de volgende nacht konden zijn soldaten hem uit het niemandsland halen. Wel herstelde hij langzaam, maar hij kon nooit meer normaal lopen. Onder invloed van zijn front-

ervaringen, die hem niet meer los lieten, ontwikkelde hij zich tot een gezaghebbende pleitbezorger voor een vergroting van Frankrijks militaire veiligheid, waarop hij een geheel eigen visie had; het uitdragen van zijn ideeën ging hem gemakkelijk af: de gedeputeerde, tevens voorzitter van de kamercommissie voor militaire aangelegenheden en bovendien een vermaard oorlogsheld, had overal toegang en vond bij zeer velen een willig oor. In de eerste helft van 1927 verzette Maginot een berg werk en voerde het ene gesprek na het andere. Hij kreeg de leden van zijn kamercommissie mee, hij sprak uitvoerig met ministers, kamerleden en senatoren en met officieren van de generale staf en het opperbevel. Hij wist zijn eigen geestdrift voor het grootse plan op velen over te brengen en was vrij spoedig van vele medestanders verzekerd. De Franse zware industrie zag er een nieuwe goudmijn in en deed alles om de uitvoering te stimuleren van een project dat jarenlange vaste en grote verdiensten beloofde. Het was dan ook niet verwonderlijk, dat in het begin van 1928 al met de werkzaamheden werd begonnen. In 1930 smaakte Maginot, die toen zelf minister van oorlog was, het genoegen de jaarlijkse uitgaven voor de aanleg van de fortificatiegordel door het parlement te zien goedkeuren. Hij zou echter de voltooiing van zijn levenswerk niet meemaken, aangezien hij in 1932 overleed.

De nadelen van het bezit

Nakaarten is nooit moeilijk, maar toch kan worden vastgesteld dat het bezit van de in 1936 gereedgemaakte Maginotlinie Frankrijk grote nadelen heeft berokkend. Tijdens de eerste jaren van de bouw van de afweergordel legde Brussel — de Belgen waren in deze periode nog sterk met Frankrijk verbonden — een zekere welwillendheid aan de dag, de Franse verdedigingslinie in oostelijk België te doen doortrekken. De noodzaak daarvan werd evenwel door velen bestreden. Op 11 december 1932 verwierven de Duitsers de theoretische erkenning van hun gelijkgerechtigdheid inzake bewapening en zeer kort daarna vond de machtsverovering in Berlijn plaats (30 januari 1933). De Belgen beperkten zich nu tot het moderniseren van de fortificaties bij Luik en ondernamen verder vrijwel niets meer om onnodige prikkeling van de machthebbers in het Derde Rijk te voorkomen. Daarbij voelde Brussel steeds meer voor de Nederlandse opstelling in strikte neutraliteit. Zo werd het mogelijk, dat reeds geruime tijd voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog

de buitenlandse politiek van Brussel en Den Haag geheel parallel liep.

Toch gaf de Maginotlinie de doorsnee-Fransman een veilig gevoel; het grootste nadeel daarvan werd, dat de verdedigingsgordel als een soort Klaas Vaak ging fungeren: het zandmannetje voor volwassenen. Veel erger was evenwel dat de linie ook invloed had op de mentaliteit van talrijke figuren uit de Franse militaire top. Het tot stand komen van de nieuwe inzichten bij die prominenten geschiedde niet snel; het liep echter in de pas met de aanleg van de Maginotlinie, waaraan men acht jaar had gewerkt. In 1936 waren velen in Parijs geneigd het sprookje als een realiteit te beschouwen: wij Fransen hebben nu eenmaal die onaantastbare linie, ook al loopt deze niet tot Maastricht door; in de eventuele volgende oorlog — indien onverhoopt het Belgische grondgebied toch door de Duitsers zal worden geschonden — zullen de Belgen weer aan onze kant staan; zij beschikken over de sterke en geheel aan de eisen van de tijd aangepaste fortificaties bij Luik en dan zullen wij een gedeelte van onze troepenmacht uit Noord-Frankrijk laten oprukken om in nauwe samenwerking met het Belgische leger de Belgische Ardennen — een natuurlijke barrière bij uitstek — zodanig af te grendelen dat een verdere Duitse opmars onmogelijk zal zijn. Die optimistische zienswijze zou echter door de harde werkelijkheid worden gelogenstraft.

In het begin van 1934 was Frankrijk in een politieke impasse geraakt; president Lebrun zag zich genoodzaakt — nadat kort daarvoor Chautemps en Daladier en vrijwel al hun voorgangers als premier hadden gefaald — een beroep te doen op de bekwame vroegere president Gaston Doumergue, als minister-president een kabinet te willen samenstellen. Doumergue, 71 jaar oud, gaf zich pas na grote druk gewonnen. Op 9 februari had hij zijn kabinet van nationale eenheid (alleen de communisten maakten geen deel ervan uit) samengesteld. Doumergue zou tot 14 november aanblijven en stelde alles in het werk om de regeeringsuitgaven drastisch te doen verminderen. In zijn regering was de 78-jarige maarschalk Pétain als minister van oorlog opgenomen. Zelfs in de militaire sector werd bezuinigd, hoewel door middel van een aanvullende (bescheiden) begroting toch nog enkele van de noodzakelijkste uitgaven door het parlement werden aangenomen.

De Gaulle dient Reynaud van advies

Ontegenzegglijk behoort het tot de grote verdien-

sten van De Gaulle, dat hij in deze periode niet alleen in woord en geschrift achter zijn eigen moderne ideeën over de toekomstige wijze van oorlogvoeren bleef staan, maar dat hij tevens pogingen ondernam enkele politici met hun neus op de feiten te drukken. Zo voerde de toenmalige kolonel in januari 1935 een langdurig gesprek met de eierzuchtige politicus Reynaud, die door het betoog van De Gaulle geheel overstag ging. Hoewel Reynaud voordien een totaal afwijkende visie was toegedaan, ontpopte hij zich nu in het parlement als de exponent van hen die voor de Franse verdediging alleen nog maar heil verwachtten van het bezit van een slagvaardig en omvangrijk pantserwapen en een ultramoderne luchtmacht. Reynaud ageerde niet uitsluitend voor het landsbelang, maar ook voor eigen glorie. Toch deed hij zijn uiterste best de ideeën van De Gaulle, die overeenkwamen met die van de Duitse militaire leiders, als zijn eigen visie aan de man te brengen. Zijn pogingen vielen niet in goede aarde; de vele tegenstanders gaven fel verweer en de weinige medestanders hielden zich op de achtergrond. Men bezat immers de bijna voltooide Maginotlinie... En hoezeer — zij het dan ook maar tijdelijk — de militaire top was blijven stilstaan, bleek duidelijk toen in 1935 sommige Franse generaals het uitgesloten achtten dat een massale inzet van parachutisten en/of luchtlandingstroepen tot de mogelijkheden behoorde.

De bij de Fransen ontbrekende wil tot verzet kwam goed aan het licht bij de remilitarisatie van de linker Rijnsoever door de Duitsers op 7 maart 1936. In Parijs gonsde het van de besprekingen op hoog niveau, die echter slechts één besluit opleverden namelijk de weigering van de Franse bevelhebber generaal Gamelin iets te ondernemen indien de algemene mobilisatie niet werd afgekondigd. Wel hield de Franse premier Albert Sarraut — deze stond als een krachtige figuur bekend — een militante radiorede; daarin zei hij onder meer het voor Frankrijk een onduidelbare zaak te achten dat Straatsburg nu onder de bedreiging van Duits beschut was komen te liggen. En daar bleef het bij, want in de Franse ministerraad was geen meerderheid voor een mobilisatieafkondiging te vinden.

Toch kwam in 1937 de voorziening van materieel voor de strijdkrachten, die in de jaren van 1933 tot en met 1936 ronduit slecht was geweest, weer behoorlijk op gang. De bewapeningsindustrie — die al die jaren ook nog buitenlandse orders uitvoerde en uiteraard bij voorkeur van „bevriende” naties — werkte nu op volle toeren. Impasses

kwamen niet meer voor en zelfs kon de achterstand, die in vorige jaren was ontstaan, geheel worden ingelopen.

De werkelijke oorlog begon voor Frankrijk pas in mei 1940; de nederlaag in juni van dat jaar kon slechts ten dele aan materieelgebrek worden toegeschreven: het euvel in de sector materieel bestond zuiver uit de afwezigheid van superieure wapens.

De luchtstrijdkrachten

Evenals het leger kwam de Franse luchtmacht als een strijdmacht van aanzienlijke betekenis uit de Eerste Wereldoorlog. Reeds in 1924 werd de planning voor de sterkte in 1931 gemaakt. De geplande sterkte van 2400 moderne toestellen werd in 1931 niet gehaald, men had slechts ongeveer 1650 moderne toestellen ter beschikking. Aan de ontwikkeling van de prototypes werd te veel tijd besteed; hier vierden de — overigens prijzenswaardige — Franse lust tot vervolmaking en het Franse individualisme hoogtij.

De Franse nationale feestdag, 14 juli, werd ook in 1936 met de gebruikelijke parade op de Champs-Élysées in Parijs gevierd. Vele autoriteiten, waaronder president Lebrun en de nieuwe ministerpresident Léon Blum, en talrijke buitenlandse gasten woonden het schouwspel bij. De socialist Blum was de leider van de Volksfront-regering, waarvan behalve de socialisten en de communisten ook de radicaalsocialisten deel uitmaakten. Door hun deelneming aan de regering hadden de communisten hun houding ten opzichte van de strijdkrachten geheel herzien en hun aanhangers juichten de troepen even geestdriftig toe als wie dan ook. Als apotheose verschenen deze dag boven Parijs de nieuwste aanwinsten van de Franse luchtmacht, die pas sinds 1933 een onafhankelijk onderdeel van de strijdkrachten was geworden. De opperbevelhebber van de luchtmacht, generaal Vuillemin, had het klaargespeeld 200 moderne gevechtstoestellen tegelijkertijd te doen tonen. Dat aantal van 200 — het was immers maar tijdens een parade — deed het misplaatste gevoel van veiligheid nog toenemen.

Geslaagde intimidatiepogingen van Göring

In augustus 1938 groeide de Tsjecho-Slowaakse crisis naar een hoogtepunt. Toch bracht generaal Vuillemin in gezelschap van enkele van zijn staf-officieren in die maand op uitnodiging van Göring een vriendschapsbezoek aan de Luftwaffe. Dat

mag dan enigszins vreemd aandoen, men mag niet uit het oog verliezen dat tussen de beide wereldoorlogen de oorlogsvliegers, ook als zij vroeger vijanden waren geweest, uiterst hoffelijk en vriendschappelijk met elkaar omgingen. Vuillemin en zijn medewerkers aanvaardden de reis naar Duitsland met onverholen nieuwsgierigheid. Door Göring werd uiteraard vooral Vuillemin volkomen in de watten gelegd, maar de maarschalk kon nog veel meer, want de Fransen werden niet alleen gefêteerd maar ook geïntimideerd. En hoe! Niet alleen werd hun in Augsburg in de Messerschmitt-fabriek de fabricage aan de lopende band (deze liep al van 1934 af) van de befaamde jager de Me 109 getoond, het selecte Franse gezelschap werd daarna elders in staat gesteld de later zo geduchte Stuka's in actie te zien. Dat was niet alleen belangwekkend, doch vóór alles angstaanjagend.

Vanzelfsprekend maakten de Fransen vergelijkingen omdat zij hun achterstand terdege beseften. Het rapport, dat Vuillemin na zijn terugkeer in Parijs ten behoeve van Daladier — die nu voor de tweede keer premier was — deed samenstellen, loog er dan ook niet om. Vooral dat rapport zou enkele weken later van grote invloed zijn op de houding van Daladier bij de regeling van de Tsjecho-Slowaakse kwestie tijdens de Viermogendhedenconferentie te München op 29 en 30 september (1938): inderdaad kon en durfde Daladier geen vuist maken; hij legde zich, evenals Chamberlain, bij vrijwel alles neer. Beiden hadden in München slechts één ding voor ogen: tijd winnen. En of het winnen van die tijd — hetgeen in werkelijkheid betekende het naar een later tijdstip verschuiven van het uitbreken van de oorlog — zo voordelig is geweest, blijft op zijn zachtst uitgedrukt aanvechtbaar. Politiek gezien was de overeenkomst van München een grote blunder, van een militair standpunt bekeken was zij catastrofaal; de Fransen verbraken niet alleen enkele verdragen, maar werkten tevens mee aan de liquidatie van hun laatste trouwe bondgenoten de Tsjecho-Slowaken, aan wie zelfs de mogelijkheid tot mondeling verweer bleef ontzegd.

De zeestrijdkrachten

Tijdens de Eerste Wereldoorlog had de Franse marine in vele wateren talrijke activiteiten ontplooid. De vloot had nogal wat schepen verloren, zoals onder andere bij Gallipoli. Reeds in 1919 kwamen de wensen tot vernieuwing en modernisering aan de orde. Het mag dan tegenstrijdig

aandoen, maar de Franse marineleiding bereikte wél alles overeenkomstig die wensen. Ook de vlootbesprekingen in Washington, die op 12 november 1921 waren begonnen, zouden echter een duidelijk stempel drukken op de naoorlogse vlootpolitiek van Parijs. De onderlinge verhoudingen van de totale tonnage van de vijf voornaamste maritieme mogendheden, namelijk de Verenigde Staten, Engeland, Japan, Frankrijk en Italië, werden bij de aanvaarding van het vlootverdrag van Washington (6 februari 1922) als volgt vastgesteld: 5 : 5 : 3 : 1,75 : 1,75. Tegen deze pariteit hadden de Fransen zich fel verzet. Zij voelden het als een grote onbillijkheid dat de Italianen, indien zij dat wensten, nu het recht hadden een even sterke vloot — althans in theorie — als de Fransen te gaan bouwen. Het Franse wereldrijk was immers veel omvangrijker en meer verspreid dan het bescheiden en compacte Italiaanse imperium. Pas na aanzienlijke Amerikaanse, Britse en Japanse druk gaven de Fransen zich gewonnen; tevens werkte daarbij mee, dat zij zich evenmin graag het predikaat van superimperialisme lieten aanleunen. Toch was weer bij de Fransen veel kwaad bloed gezet. De Franse scheepsbouwkundige ingenieurs gaf het echter een extra stimulans; voor de eigen marine werden uitsluitend schepen gebouwd die, niet alleen qua bewapening en snelheid doch ook qua incasseringsvermogen, van een ongekende en voortreffelijke kwaliteit waren.

Van een maritieme gezichtshoek uit bekeken, was Duitsland voor 1933 van geen enkele betekenis. De opbouw en samenstelling van de nieuwe Franse zeestrijdkrachten werden derhalve geheel erop afgestemd de Italiaanse marine in elk denkbaar opzicht te kunnen overtreffen. Nu bouwden ook de Italianen goede oorlogsschepen, maar bij hen lag in de eerste plaats het accent op de snelheid (!). Toch mag worden gememoreerd, dat de ranke Italiaanse schepen het visueel uitstekend deden. Het Brits-Duitse vlootakkoord, dat op 18 juni 1935 tot stand was gekomen, bleek voor de Fransen een te zware pil om zomaar te kunnen verteren. Aan het simpele feit, dat de Engelsen de Duitsers hadden toegestaan een vloot op te bouwen tot maximaal 35% van hun eigen tonnage, werd niet zo zwaar getild, maar de daarin opgesloten officiële Engelse erkenning van de Duitse herbewapening — die overigens al van december 1932 af officieus bestond — was voor Parijs de werkelijke bron van irritatie.

Parijs achtte zich nu echter wél geheel bevrijd van de laatste remmingen, die de eigen marinepolitiek nog zouden kunnen drukken; het verdrag van

Washington was ter ziele. De marineleiding breidde de taken uit; niet alleen de Italianen maar ook de Duitsers dienden te worden overtroefd. De nieuwe opzet slaagde vrijwel geheel; bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog was het Franse vlootprogramma bijna voltooid. In ieder geval begon Frankrijk deze oorlog als de sterkste Europese maritieme macht na Engeland. Maar later zou jammer genoeg blijken, dat die krachtige Franse vloot niet onder een gelukkig gesternte was opgebouwd. Een groot gedeelte van haar schepen was tot ondergang gedoemd en deze zou zich onder uiterst tragische omstandigheden voltrekken.

De „drôle de guerre” en de echte oorlog

Inderdaad hadden na 1937 de Franse strijdkrachten over de toevoer van modern materieel niet veel meer te klagen. De — bij de wet van 11 augustus 1936 genationaliseerde — Franse wapenindustrie ging echter wel door met het leveren aan het „bevriende” buitenland. Ondanks alles voelde Parijs zich toch verplicht de rol van grote mogendheid te blijven spelen en zo werden (eind augustus 1939) aan Polen vijftig en aan Roemenië tien tanks afgeleverd; op dringend aanraden van generaal Weygand verkregen even later de Turken 750 stuks 25 mm antitankgeschut.

Bij het uitbreken van de oorlog in 1939 beschikte het Franse leger onder meer over 9000 stuks 75 mm veldgeschut, 6000 stuks veldgeschut van zwaarder kaliber tot en met 155 mm, 6700 mortieren (60 en 81 mm), 50.000 zware en 130.000 lichte mitrailleurs. Deze aantallen doen sterk denken aan die van november 1918, maar het materieel van 1939 was vernieuwd of verder geheel gemoderniseerd. Het andere materiaal, het beweeglijke en modernere, is vermeld in de hierbij afgedrukte tabel; duidelijk komt tot uiting, dat tijdens de pe-

Soort	Globale aantallen per	
	3 sept. 1939	10 mei 1940
Antitankgeschut (47 mm)	350	1280
Antitankgeschut (25 mm)	3750	4250
Luchtafweergeschut 20 t/m 105 mm)	1235	2800
Lichte tanks met 37 mm kanon; type Renault '35 en Hotchkiss '35	1780	2665
Snelle tanks met 47 mm kanon; type D2 en Somua	260	415
Zware tanks met 75 mm kanon type B	220	380
Gepantserde verkenningssauto's met mitrailleurbewapening	600	750
Rupsvoertuigen	3400	3900

riode van de „drôle de guerre” de Franse wapen-industrie geen stagnatie had ondervonden.

De in de tabel vermelde lichte tanks waren stellig voor de Duitsers geen volwaardige tegenstanders. Door hun gebrek aan snelheid en hun geheel onvoldoende vuurkracht waren zij, overeenkomstig de reeds lang achterhaalde zienswijze, alleen bruikbaar ter ondersteuning van de infanterie in het gevecht. Alleen de tanks van type B (het Franse leger bezat er in 1936 nog geen twintig!) en van de typen D2 en Somua, dus ongeveer een 800 stuks in totaal, waren gelijkwaardig aan de Duitse.

Over de sterkte van de luchtmacht lopen zelfs de gegevens van de betrouwbaarste bronnen sterk uiteen. Wel mag worden aangenomen dat de Fransen in mei 1940 beschikten over 900 moderne en inzetbare gevechtstoestellen. De Franse luchtmacht bezat echter geen enkele duikbommenwerper, terwijl het aantal inzetbare gewone bommenwerpers ongeveer 100 was. Een pluspunt was, dat de Franse vliegers altijd van grote klasse waren en aan gevecht personeel had de luchtmacht geen gebrek.

Door het niet aanvallen van Duitsland tijdens de Poolse veldtocht, had het Franse militaire aanzien al een aanzienlijke deuk opgelopen. Weer had de passieve instelling getriomfeerd. Zelfs de Engelsen deden in september 1939 iets: de RAF deed enkele luchtaanvallen op Duitsland, hoewel die in vergelijking tot de latere nog uiterst summier waren.

In de beginfase van de oorlog speelde de regering Daladier even met de gedachte de Maginotlinie alsnog te verlengen. Als werkkrachten had men allereerst de Britse werklozen op het oog, een plan dat door Londen werd afgewimpeld.

Toch konden Engeland en Frankrijk een groot diplomatiek succes boeken, namelijk het sluiten van het Drievoudige Verbond met Turkije op 19 oktober 1939.

Dat verdrag bracht vooral de Franse generale staf op het idee nu ook aanvalsplannen tegen de Sovjet-Unie te gaan ontwerpen. Men beschikte immers over het Levantleger, waarvan de Franse troepenmacht in Syrië het voornaamste bestanddeel uitmaakte en waarover generaal Weygand de scepter zwaaide. De Britse troepen in de Levant haalden nauwelijks een sterkte van 60.000 man; zij waren echter verspreid over o.a. Palestina, Irak, Jordanië en Egypte. De plannen voor het veroveren en/of het vernietigen van de Russische olievelden in de Kaukasus waren het resultaat van een volslagen irreëel denkproces. Frankrijk was

immers in oorlog met Duitsland, terwijl het met de Sovjet-Unie in vrede leefde! In het begin van 1940 werd aan deze dwaze kronkel nieuw leven ingeblazen; dat resulteerde in de oprichting van een expeditiekorps ter ondersteuning van de Finnen in hun strijd tegen de Sovjet-Unie. Deze plannen onthulden duidelijk dat een aanzienlijk deel van de Franse militaire top voor alles anti-Bolsjewistisch was, en dat was koren op de Duitse molen. De Duitsers zaten overigens niet stil, want in Stuttgart werd, vooral door middel van radiouitzendingen, de politieke trom geroerd; een perfect Frans sprekende figuur, die onder de schuilnaam „Ferdonnet” optrad, bewoog geregeld hemel en aarde om de Franse gemobiliseerden in anti-Britse zin te indoctrineren, waarbij hij de populairste Franse liedjes als lokmiddel gebruikte.

Aan de vele zorgen die Daladier kwelden, werd er op 8 februari 1940 nog een toegevoegd door de afgevaardigde De Kerillis. Deze vroeg namelijk schriftelijk of het op waarheid berustte dat de elektrische apparatuur in de Maginotlinie indertijd door het Franse filiaal van Siemens was aangelegd. Op 25 februari kreeg hij antwoord, uiterst hoffelijk en erkentelijk, doch tevens nietszeggend. Toch kwam Daladier, die zo direct bij het akkoord van München betrokken was geweest, op 21 maart 1940 ten val. Als premier werd hij door Reynaud opgevolgd; behalve over zijn reeds eerder vermelde eerezucht beschikte Reynaud stellig over de nodige intelligentie, maar evenals Daladier miste hij juist de noodzakelijke eigenschappen die hem tot een groot oorlogsleider konden doen uitgroeien.

Inmiddels had Gamelin generaal Georges belast met het opperbevel over de noordoostelijke sector van het Franse front, waardoor hij tevens de betekenis van zijn eigen opperbevelhebberschap had verkleind. Van de andere Franse legeraanvoerders was de bekwame generaal Gustave Billotte afgevallen ten gevolge van een dodelijk auto-ongeluk, en de eveneens kundige generaal Giraud zou al op 21 mei krijgsgevangen worden gemaakt. Daarna bleef van de leden van deze beperkte groep, waarvan hij in 1939 als 59-jarige de benjamin was, slechts generaal Huntziger over. Tijdens de oorlogshandelingen van mei en juni 1940 wist deze door zijn vastberaden en beheerste manier van optreden vrijwel iedereen van zijn kunde te overtuigen.

Maar al te snel was na 10 mei aan het licht getreden, dat de „natuurlijke Ardennenbarrière” voor de Duitse pantserdivisies van generaals als von Manstein, Hoth en Guderian, geen beletsel van enige betekenis was geweest. Al op 14 mei

Generaal Maurice Gamelin (20 september 1872 - 14 april 1958)

hadden de eerste Duitse eenheden bij Dinant en op twee andere punten de overkant van de Maas bereikt. Toen Reynaud op 20 mei Gamelin door Weygand had vervangen, riep hij tevens maarschalk Pétain uit Madrid terug om hem als vice-premier in zijn regering op te nemen. Op Reynauds verzoek maakte Pétain een inspectiereis langs de belangrijkste Franse commandocentra. Hij had vele op- en aanmerkingen te rapporteren, vooral dat er in het algemeen te veel werd afgewacht, waardoor het eigen initiatief te weinig aan bod kwam. Alleen over het optreden van Huntziger en over de werkwijze op het hoofdkwartier van de marine liet hij zich lovend uit.

Inmiddels was de geslaagde Duitse doorbraak naar Sedan, waardoor tevens de weg naar Abbeville was komen open te liggen, allang verleden tijd. Het 9e Franse Leger van generaal Corap was vrijwel geheel vernietigd; op 28 mei capituleerde het Belgische Leger en op 4 juni verlieten via Duinkerken de laatste eenheden van het Britse expeditieleger het Franse grondgebied.

Generaal De Gaulle had op bevel van Reynaud de frontdienst moeten verlaten en werd op 6 juni in de regering opgenomen als onderstaatssecretaris van defensie. Reynaud, die daarbij door velen werd gesteund, had Weygand als opperbevelhebber nog willen vervangen door Huntziger die, nuchter als altijd, bereid was het opperbevel op zich te nemen. Maar aangezien de militaire situatie benarder was dan ooit durfde de regering die stap toch niet meer aan.

Ondanks Frankrijks precaire militaire positie bleken er voor de Italianen, die op 10 juni Engeland en Frankrijk de oorlog hadden verklaard, geen militaire successen te zijn weggelegd. De Franse *Armée des Alpes*, die slechts vier divisies telde en door de bekwame generaal Olry werd aangevoerd, bleek voor de negentien ingezette Italiaanse divisies een veel te sterke tegenstander te zijn.

Op 13 juni probeerde Churchill in Tours voor de laatste maal de leden van de Franse regering en de militaire leiders tot het uiterste verzet te bewegen. Het was echter tevergeefs, de nederlaag was onafwendbaar. Vooral door de massale inzet van 2400 moderne tanks, die zonder onderbreking krachtdadig door de Luftwaffe werden onder-

steund, was de Franse tegenstand eerst verlamd en stortte daarna ineen. De 800 gelijkwaardige Franse tanks waren steeds te verdeeld opgesteld, waardoor de mogelijkheid met tankconcentraties tot tegenaanvallen van betekenis te kunnen overgaan, had ontbroken. Dat de Duitsers op 21 juni in een opslagplaats van het Franse leger 700 fonkelnieuwe en ongebruikte tanks konden buit maken, was ontegenzeggelijk een treurige zaak.

Terwijl de Duitsers op 14 juni Parijs, dat tot open stad was verklaard, geheel bezetten, druppelden de eerste Franse regeringsleden Bordeaux binnen. Aldaar vond op 17 juni een regeringswisseling plaats. Reynaud trad af en president Lebrun benoemde maarschalk Pétain tot zijn opvolger. Pétain en Weygand, die beiden verdere tegenstand beschouwden als nutteloos, en zelfs schadelijk, zetten nu alles op alles om tot een wapenstilstand te komen. In de vroege ochtend van 19 juni stelde de Spaanse ambassadeur Lequirica, die als bemiddelaar was opgetreden, de nieuwe Franse minister van buitenlandse zaken Paul Baudouin ervan in kennis dat de Duitsers bereid waren een Franse delegatie te ontvangen. Generaal Huntziger werd met de leiding daarvan belast; een moeilijke taak, die hem door niemand werd benijd.

De Fransen ondertekenden de Duitse wapenstilstandsvoorwaarden op 22 juni. Daardoor bleven zij — althans in theorie — heer en meester binnen de afgebakende Vrije zone. De onverslagen Franse vloot zou niet worden uitgeleverd, maar diende wel zoveel mogelijk in de eigen oorlogshavens te worden geconcentreerd om aldaar, geneutraliseerd en onderbemand, de vrede af te wachten. Verder waren de Fransen gerechtigd in de Vrije zone een *armée d'armistice* van maximaal 100.000 man op de been te houden. Op de kortst mogelijke termijn moest een Duits-Franse wapenstilstandscommissie worden geïnstalleerd; deze kreeg Wiesbaden als standplaats en moest direct na installatie de sterkte van de Franse strijdkrachten in het imperium vaststellen.

Sommige Franse militaire leiders, zoals generaal Weygand en admiraal Darlan, hadden heel even overwogen de oorlog tegen Italië wel voort te zetten. Dat was kortzichtig, aangezien de Duitsers een dergelijke situatie beslist niet konden toestaan; zij zegden echter wel toe dat zij de Italianen onder grote druk zouden zetten om hun eisen tot een minimum te beperken.

Op 24 juni zetten de Fransen in Turijn hun handtekening onder de, inderdaad milde, Italiaanse wapenstilstandsvoorwaarden. Aan het slot van

deze bijeenkomst meende de Italiaanse opperbevelhebber, maarschalk Badoglio, te moeten opmerken dat hij oprecht hoopte op een spoedig herstel van Frankrijk als grote mogendheid. Aangezien de datum van 10 juni bij de Franse afgevaardigden nog vers in het geheugen lag, was het logisch dat zij hem deze woorden niet in dank afnamen.

In de echte oorlog van mei en juni hadden de Franse landstrijdkrachten 130.000 man aan gesneuvelden te betreuren. Meer dan 1,5 miljoen Franse militairen werden als krijgsgevangenen in Duitse kampen geïnterneerd. Zelfs in vergelijking met de totale cijfers van de Eerste Wereldoorlog — 1,4 miljoen gesneuvelden en 800.000 zwaargewonden — waren de verliezen, die Frankrijk in zes weken van felle strijd had geleden, zeer zwaar. De Franse luchtmacht maakte bekend in deze periode 900 gevechtstoestellen te hebben verloren. Inmiddels was door de val van de regering Reynaud op 17 juni generaal De Gaulle ambteloos burger geworden; nog dezelfde dag verliet hij zijn land door samen met de Engelse generaal Spears met diens vliegtuig uit Bordeaux naar Londen te vliegen. Op zijn appel aan de Fransen tot voortzetting van de strijd behoefde niet lang te worden gewacht.

Dictatoriale regering in Frankrijk

Aangezien Bordeaux al door eenheden van de Wehrmacht werd bezet, verliet de Franse regering deze stad in de ochtenduren van 29 juni 1940. In de namiddag werd Clermont-Ferrand bereikt, waar men tot 1 juli verbleef. Na rijp beraad besloot de regering zich in Vichy te vestigen, omdat deze badplaats over vele en grote hotels beschikte; er was niet alleen voldoende ruimte voor de regeringsstaven, kamerafgevaardigden en senatoren, doch tevens voor de leden van het corps diplomatique.

Onmiddellijk werd in Vichy begonnen aan de verwezenlijking van de plannen voor een nieuwe, autoritaire regeringsvorm. De vice-voorzitter van de ministerraad, Pierre Laval, trad daarbij op als de grote promotor; hij stelde alles in het werk om de gedeputeerden en senatoren voor zijn ideeën te winnen; voor de uitvoering was nu eenmaal de instemming van de *Assemblée nationale* onontbeerlijk. In enkele dagen tijds bereikten de politieke kuiperijen een hoogtepunt. Toch werd ook nog tegenweer geboden; bij het noemen van namen van tegenstanders mogen die van Vincent Auriol, Marcel Astier, Léon Blum, Paul Boncour en Pierre

Flandin niet worden vergeten. De felle debatten konden echter niet verhinderen, dat in de grote zaal van het casino in Vichy op 10 juli met overgrote meerderheid van stemmen de republiek werd begraven: 569 leden van de *Assemblée* stemden voor en 80 tegen aanvaarding van de autoritaire staatsvorm. Daarbij was het „vive la France” niet van de lucht geweest, alleen senator Astier durfde nog te roepen: „vive la république, quand même . . .”.

Op 13 juli droeg president Lebrun de macht over aan maarschalk Pétain. Aan beiden kon waardigheid stellig niet worden ontzegd; over en weer werden dankbaarheid en vertrouwen uitgesproken en zelfs in de hoffelijkste bewoordingen. Pétain dacht voor Lebrun de bittere pil nog enigszins te moeten verzachten door mee te delen, dat hij Lebrun niet verving doch aanwezig was als de exponent van iets geheel nieuws. De „*État Français*” was een voldongen feit. Het nieuwe regime genoot spoedig algemene internationale erkenning. De regeringen van 32 landen onderhielden met Vichy diplomatieke betrekkingen, waarbij de Verenigde Staten, de Sovjet-Unie en het Vaticaan niet ontbraken. Washington wilde op de Franse politiek invloed blijven uitoefenen, een streven dat met succes zou worden bekroond. Moskou ambieerde en verkreeg een vooruitgeschoven uitkijkpost. En het Vaticaan kreeg er een nieuw troetelkind bij: de nieuwe Franse staatsvorm liep ideologisch het meest parallel met de Spaanse van Franco, die in Vaticaanstad immers altijd op voorspraak kon rekenen.

Gedachten, acties en doelstellingen

Bij de poging een standpunt te willen bepalen over de toenmalige Franse gebeurtenissen kan nooit uit het oog worden verloren, dat de enorme nederlaag ook een groot gedeelte van de vroegere denkwijze in de grond had geboord; plotseling bleken vele axioma's-van-gisteren te zijn verdwenen. De politici was duidelijk aangetoond dat de basis van het eigen bestel voos was; dat impliceerde echter niet dat de zogenaamde „nieuwe orde” voetstoots als iets beters werd aanvaard. Bij de militairen was het vrijwel totale falen van het militaire apparaat nog veel harder aangekomen, waardoor vele frustraties ontstonden. Daarbij moet worden bedacht dat iemand die anti-Brits denkt daardoor stellig nog niet pro-Duits hoeft te zijn. Het tijdelijk collaboreren uit bittere noodzaak of uit opportunisme berustte vrijwel nooit op anti-nationale gevoelens. Onder de Franse marineoffi-

cieren en onder de landmacht officieren met een langdurige koloniale ervaring waren er — althans in 1940/41 — velen die anti-Engelse gevoelens koesterden, maar het aantal werkelijk pro-Duitse Franse officieren was op de vingers van één hand te tellen. Voor de Franse militaire top was het thema van de trouw aan het gezag bezaaid met voetangels en klemmen; voor velen was het dan ook uiterst belangrijk op welk punt van de aardbol zij zich tegen het einde van juni 1940 bevonden. Bijvoorbeeld was de keuze voor iemand als generaal Catroux, die toen in Saigon verbleef, veel eenvoudiger dan voor iemand als generaal De Lattre de Tassigny, die in Frankrijk de gebeurtenissen van zo nabij meemaakte.

De internationale gebeurtenissen van 1940 en 1941 waren van een uiterst gecompliceerd karakter. Aan de Franse kant werden de hoofdrollen vertolkt door maarschalk Pétain, de politicus Laval, de generaals Huntziger en Weygand en admiraal Darlan. Tot beter begrip van hetgeen in de periode van juli 1940 tot medio november 1942 door de machthebbers in Vichy werd nagestreefd, is het goed die hoofdrolspelers wat beter te leren kennen.

Henri Philippe Benoni Omer Joseph Pétain, maarschalk van Frankrijk sinds 8 december 1919, was een persoonlijkheid, die in het vooroorlogse Frankrijk steeds, en soms wel eens ongewild, op de voorgrond trad. Aangezien zijn collega's maarschalken Fayolle, Foch, Galliéni, Lyautey en Joffre allen waren overleden — met uitzondering van Franchet d'Espéry (1856-1942) die zich na zijn ernstige auto-ongeluk van maart 1933 niet meer in het openbaar vertoonde — dacht iedere Fransman bij het horen van de titel „le maréchal” uitsluitend aan Pétain. En dat was niet alleen het geval bij de eenvoudige burgers, doch eveneens bij alle Fransen van enige importantie. Bij iedereen had het idee postgevat, dat wanneer Pétain ergens bij was betrokken, het land ermee gebaat was. Hij was zonder meer anti-Duits; in 1940 was hij ervan overtuigd, dat de Duitsers ook deze oorlog als verliezers zouden beëindigen. Derhalve luidde zijn devies: na afwachten en overleven volgt herstel. Verder was Pétain anti-Italiaans en uitgesproken pro-Amerikaans, terwijl de Engelsen hem niet na aan het hart lagen. In Vichy omringde hij zich met figuren — waarvan het merendeel uit de militaire sector kwam — die hem persoonlijk zeer waren toegedaan. Zij hadden als voornaamste taak hem voor Duitse onhebbelijkheden te vrijwaren, terwijl zij tevens Laval zoveel mogelijk dienden te isoleren. Pétain had een persoonlijke

Maarschalk Philippe Pétain (24 april 1856 - 23 juli 1951)

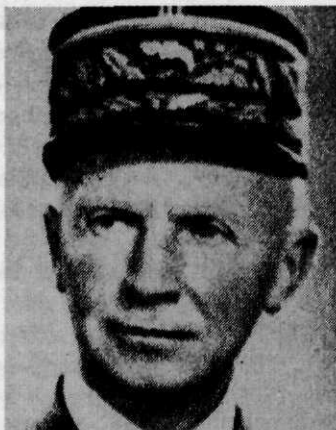
afkeer van Laval maar achtte hem in de regering minder gevaarlijk dan daarbuiten. Tot deze groep van persoonlijke beschermers behoorden onder meer vice-admiraal Jean Fernet, de beroemde Franse oorlogsvlieger uit de Eerste Wereldoorlog kolonel René Fonck en de schrijver René Gillouin. Fernet, die fungeerde als particuliere secretaris van de maarschalk, was anti-Duits en apolitek; tot in de tweede helft van 1944 zou hij Pétain trouw terzijde blijven staan. Fonck had in de periode tussen de beide oorlogen Göring, zijn vroegere tegenstander, talrijke malen ontmoet. Zij hadden elkaar goed leren kennen en waarderen. De Fransman wist dat hij, als „As de la Grande Guerre”, zo nodig menig potje bij de luchtmaarschalk zou kunnen breken. Soms werd hij daarom ter verkrijging van enkele onontbeerlijke faciliteiten als bemiddelaar bij Göring ingezet, en dan werden de hem verstrekte opdrachten altijd op een subtiële en hoogst bekwame wijze uitgevoerd. Gillouin was degene, die de ideeën van Pétain in de vorm van redevoeringen op schrift stelde. Hij was niet alleen anti-Duits, maar was ook een van de felste tegenstanders van Laval. In april 1941 stond hem het water zo na aan de lippen, dat hij de wijk nam naar het neutrale Zwitserland. Op de Gestapolijsten van gezochte personen stond Gillouin vermeld onder de rubriek: bij arrestatie onmiddellijk neerschieten . . .

Om deze ring van beschermers bouwden de Duitsers en hun trawanten een eigen ring op die de eerste zou moeten penetreren.

Jammer genoeg zegevierde de laatste in november 1942, toen de Duitsers de vrije zone bezetten. In naam bleef het Vichyregime nog wel bestaan, doch het miste elke vrijheid van handelen. En sindsdien was de oude maarschalk gedegradeerd tot marionet.

Pierre Laval (26 juni 1883 - 15 oktober 1945)

Generaal Charles-Léon Huntziger (25 juni 1880 - 12 november 1941)

Generaal Maxime Weygand (21 januari 1867 - 28 januari 1965)

Pierre Laval was ontegenzegglijk een bekwaam politicus. Hij volgde een loopbaan die in de Derde Republiek (1871-1940) nogal en vogue was. Hij begon als socialist, werd daarna onafhankelijke en ging aan het einde van zijn politieke carrière de rijen van uiterst rechts versterken. Verder was zijn huwelijk met een vrouw die een behoorlijke bruidschat meebracht, een aangename bijkomstigheid. Laval had zitting in vele ministeries en beheerde talrijke portefeuilles; in 1931/'32 en in 1935 was hij minister-president. Reeds in 1935 genoot hij bekendheid vanwege zijn voorkeur voor de autoritaire staatsvorm. Toch was hij degene, die in mei 1935 het Frans-Russische bondgenootschap nieuw leven wist in te blazen. Dat werd hem door de Duitsers niet in dank afgenomen: het verdrag van Stalin en Laval was zonder meer tegen Duitsland gericht. Laval was in deze periode alleen nog maar pro-Italiaans, van welke gezindheid hij na het begin van de Italiaanse overval op Abessinië (oktober 1935) openlijk getuigde. Mede door zijn toedoen werden de tegen Italië gerichte sancties een wassen neus.

In juni 1940 diende Laval zich aan als voorstander van de nieuwe Europese orde. In Vichy steunde hij eerst indirect op de Duitse bajonetten en geraakte daardoor later in de kwalijke positie, dat direct te moeten doen. Laval voelde voor Pétain geen hoogachting; hij beschouwde hem als een soort onmisbaar requisiet waaraan men nu eenmaal was gewend. Lafheid kon Laval echter beslist niet worden aangewreven, want tijdens zijn naoorlogse proces verweerde hij zich uiterst agressief; chapeaubas-spelen was er bij hem niet bij.

Generaal Charles Huntziger behoorde tot de kleine groep van opperofficieren, die de Franse militaire ineenstorting als hun eigen nederlaag hadden be-

leefd. Hij was uitgesproken anti-Duits, terwijl hij de Italianen niet eens zag staan. Als officier, die een langdurige en veelzijdige loopbaan in de koloniën achter de rug had, was hij gespeend van pro-Britse gevoelens. Voor de Amerikanen had hij echter grote bewondering.

Korte tijd speelde Huntziger met de gedachte, dat een geleidelijk van de grond komende Duits-Franse militaire samenwerking voor Frankrijk de enige mogelijkheid was zich tot een mogendheid van enige betekenis te herstellen. Ten gevolge van zijn persoonlijke bevindingen gaf hij al in november 1940 deze zienswijze geheel op. Huntziger, die onbetwist een van de twee of hoogstens drie werkelijk goede legeraanvoerders was waarover Frankrijk in 1940 beschikte, was ongetwijfeld een goed vaderlander.

Generaal Maxime Weygand, die van 1918 af met het aureool van de tweede man na maarschalk Foch had rondgelopen, beschikte stellig over goede kwaliteiten, maar hij was veel minder briljant dan Huntziger en miste eveneens diens politieke flair. Ook Weygand was anti-Duits en nog feller anti-Italiaans; met zijn vroegere Britse collega's had hij meestal goed kunnen opschieten en evenals de meeste Franse topmilitairen was hij pro-Amerikaans. Hoewel hij dat deed op zijn eigen enigszins typische manier, stelde hij steeds alles in het werk om zijn land goed te dienen. In zijn naoorlogse proces werde hij volkomen terecht van elke blaam gezuiverd. Ook na de oorlog bleef hij trouw aan zijn persoonlijke en waarderende zienswijze ten opzichte van maarschalk Pétain.

Admiraal François Darlan streefde doeleinden na, die sterk afweken van die van de maarschalk en van de generaals Huntziger en Weygand. Inderdaad was het ontstaan van de krachtige en mo-

derne Franse marine voor een groot gedeelte zijn werk geweest. Als opperbevelhebber van de zee-strijdkrachten legde hij de vloot te veel in de waten en deze werd slechts sporadisch ingezet. Darlan was dol op politiek, maar bij het bedrijven daarvan bleek alras zijn volkomen gebrek aan reëel inzicht. In de eerste plaats was hij zeer anti-Engels en in de tweede plaats anti-Italiaans; in de Duitsers zag hij een noodzakelijk kwaad waaraan men moeilijk kon voorbijgaan. Hij was de enige Franse militaire topfiguur wiens ideeën enigszins parallel liepen met die van Laval.

Darlan speelde niet zomaar te hooi en te gras met de gedachte aan militaire samenwerking met de Duitsers, integendeel zelfs: hij deed dat vrijwel permanent. Derhalve liepen Darlans persoonlijke contacten met de Duitsers na verloop van tijd gemakkelijk uit in het doen van te onverantwoordelijke concessies. Zijn activiteiten wekten dikwijls de ergernis en zelfs ontsteltenis op van Huntziger en Weygand; zoals later zal blijken, was het dan weer voor Huntziger weggelegd door middel van een subtiel diplomatiek spel te trachten een en ander weer ongedaan te maken. Opvallend was het gemak waarmee Darlan in Algiers (november 1942) zijn veel te ver doorgevoerde collaboratie met de Duitsers wist om te zetten in totale medewerking met de Amerikanen.

Het drama van Mers-el-Kébir

Nog voor het tot stand komen van het nieuwe regime in Vichy, werd de wereld opgeschrikt door het gebeuren bij de Franse oorlogshaven Mers-el-Kébir in Algerije. Daar lagen onder het opperbevel van admiraal Gensoul de oorlogsbodems van de *Force de raid* voor anker. Overeenkomstig de wapenstilstandsvoorwaarden was al een begin gemaakt met het uitdunnen van de scheepsbemanningen. In de haven lagen de grootste Franse schepen zo dicht bijeen, dat het praktisch onmogelijk zou zijn bij een eventuele aanval artilleristisch behoorlijk van replek te kunnen dienen; alleen met het luchtafweergeschut zou kunnen worden gevuld. Maar men hield met een aanval, van welke zijde dan ook, in het geheel geen rekening, daarbij de lessen niet trekkende uit hetgeen kort tevoren in Alexandrië was gebeurd waar, onmiddellijk na 22 juni, de Franse oorlogsschepen waren geblokkeerd na overleg van admiraal Cunningham met zijn Franse college Godefroy; bovendien was alle munitie van boord gehaald.

De dag van 3 juli was voor de Britse marine niet alleen belangrijk, doch tevens een dag van on-

Admiraal François Darlan (7 augustus 1881 - 24 december 1942)

gekende activiteit. In de Engelse havens Plymouth, Portsmouth en Southampton werden van de enkele daar aanwezige en slechts kleine Franse oorlogsbodems door Britse mariniers de bemanningen van boord gehaald. Terzelfder tijd verscheen de „Force H”, het Britse smaldeel onder commando van admiraal Sommerville, op de rede van Mers-el-Kébir. Sommerville zond zijn gevolmachtigde kapitein ter zee Holland met de torpedootjager Foxhound naar de haven. Namens admiraal Gensoul trad de lieutenant de vaisseau Dufay als onderhandelaar op; een pikante noot was, dat Holland en Dufay talrijke ontmoetingen hadden gehad en elkaar daardoor heel goed kenden.

De Fransen mochten kiezen uit drie mogelijkheden:

1. zich aansluiten bij de Engelsen om schouder aan schouder de oorlog voort te zetten;
2. uitwijken naar de Amerikaanse wateren;
3. vernietiging vanuit zee van de „Force de raid” door de Force H.

Admiraal Gensoul, die eerder zelf al het uitwijken naar de Verenigde Staten had overwogen, sloeg toch het gehele keuzepakket af, aangezien hij het Engelse optreden onaanvaardbaar vond. Onverrichterzake keerde Holland aan boord van de Foxhound naar het Britse smaldeel terug.

De daarna volgende telegrafische ruggespraak met Londen duurde slechts kort. Sommerville kreeg opdracht „finish the job before midnight . . .”. Het Engelse vernietigingsvuur (38 mm geschut!) liet niet lang op zich wachten; na een beschieting van 15 minuten had de Force de raid opgehouden te bestaan. De ravage in de haven was verschrikkelijk. Het slagschip Bretagne explodeerde en zonk; het slagschip Provence zonk eveneens, de slagkruiser Dunkerque maakte slagzij, het vliegdekschip Commandant Teste werd zwaar beschadigd en drie torpedootjagers werden vernietigd. Ge-

bruik makende van de enorme rookontwikkeling waren de slagkruiser Strasbourg en drie torpedo-bootjagers, de Volta, Terrible en Tigre, toch erin geslaagd uit het inferno te ontsnappen; de volgende morgen liepen deze vier schepen onbeschadigd de haven van Toulon binnen.

Op 5 juli vond met grote plechtigheid de teraardebestelling van de slachtoffers plaats. De Fransen waren zo kortzichtig, in een communiqué te vermelden dat de Dunkerque slechts licht beschadigd was. Prompt vielen op 6 juli drie golven Engelse torpedovliegtuigen de Dunkerque van zee uit aan; zij slaagden in hun opzet, namelijk het tot zinken brengen van het schip. De Franse verliezen aan mensenlevens waren nu tot 1300 man opgelopen, terwijl in het hospitaal van het nabijgelegen Oran 350 zwaargewonden werden verpleegd.

In onbezet Frankrijk gaven de — overigens voorzichtig geleide — media uiting aan de algemene verontwaardiging. De unanieme conclusie luidde dat Frankrijk door de actie bij Mers-el-Kébir zijn vrijheid van handelen had herkrege. De pro-Duitse boulevardbladen in Parijs waren zelfs oorlogszuchtig. En Laval en Darlan waren het ook. Behalve Pétain waren het vooral Huntziger en Weygand, die olie op de golven wierpen. Darlan wist nog wel door te drukken dat Gibraltar door Franse vliegtuigen zou worden gebombardeerd. Dat bombardement werd met slechts enkele toestellen uitgevoerd, waarvan de bemanningen bewust de werkelijke doelen ongemoeid lieten en hun bommenlast in het water deponeerden.

Voorlopig behoefden de Engelsen zich geen zorgen meer te maken dat de Franse schepen in Duitse handen zouden overgaan, maar hun prestige had in Frankrijk wel een enorme en duurzame deuk opgelopen. In de Arabische wereld echter was door Mers-el-Kébir het Engelse aanzien aanzienlijk vergroot. Daar redeneerde men als volgt: Engeland is met tegenstanders zonder scrupules in een strijd op leven en dood gewikkeld. Nu tonen de Britten echter, dat zij de manieren van die tegenstanders overnemen en wel met veel kracht en grote wreedheid. Het Verenigde Koninkrijk is dus aanzienlijk sterker dan algemeen werd aangenomen en zal daardoor uiteindelijk deze oorlog wel kunnen en ook gaan winnen.

L'armée d'armistice

De leiding over de Franse afgevaardigden bij de wapenstilstandscommissie in Wiesbaden bleef de eerste maanden in handen van generaal Huntziger, terwijl generaal Weygand in Vichy minister van

Frankrijk met de demarcatielijnen van het onbezette Vichy-gedeelte (eind juni 1940 - medio november 1942)

nationale verdediging was. Al bij de eerste Duits-Franse besprekingen over het wapenstilstandsleger werd duidelijk dat de meningen niet ver uiteenliepen. In de Vrije zone zouden de Fransen acht divisies op de been mogen houden, die over acht „régions militaires” waren verdeeld. Vier divisies vielen onder het commando van de „groupe de divisions militaires” van Avignon en de andere vier divisies onder die van Clermont-Ferrand. Een nieuwe divisie bestond uit drie regimenten infanterie, een regiment cavalerie, een regiment bereden artillerie, een bataljon genie, een verbindingsafdeling en een transportcompagnie.

Een regiment infanterie mocht bestaan uit maximaal 65 officieren, 315 onderofficieren en 1520 korporaa's en soldaten. Het beschikte over ten hoogste 132 mitrailleurs, vijf auto's en zes motorfietsen. Een regiment cavalerie bestond uit zes eskadrons; twee bereden eskadrons, drie eskadrons wielrijders en een eskadron van zes gepantserde verkenningsauto's (Panhard); de totale sterkte van een regiment cavalerie was vastgesteld op ongeveer 1050 man. De artillerie, waarvan maximaal $\frac{1}{8}$ deel mocht worden gemotoriseerd, beschikte uitsluitend over de 75 mm vuurmond en dan nog bij voorkeur over de oude 75 mm van 1897, terwijl de tot luchtafweergeschut omgebouwde 75 mm uiteraard geheel taboe was. Dat het dienstplichtsysteem voor de Fransen verleden tijd was geworden, heeft nauwelijks betoog. Tegen een eventueel Frans militair onderwijs maakten de Duitsers slechts weinig bezwaar; zij wisten uit eigen ervaring maar al te goed hoe verbodsbepalingen konden worden ontdoken. Verder was voor het wapenstilstandsleger het bezit van tanks en gevechtsvliegtuigen verboden.

De besprekingen over het tot stand komen van het nieuwe leger, dat in feite voor de Duitsers geen bedreiging van betekenis kon zijn, leidden omstreeks november 1940 tot tastbare resultaten. De leden van de Duitse militaire controlecommissie waren al van medio augustus af met hun werkzaamheden begonnen.

In het begin van september vonden in de Vichy-regering talrijke mutaties plaats. Generaal Weygand verloor zijn ministerszetel en werd spoedig daarna overgeplaatst naar Noord-Afrika om de strijdkrachten aldaar te reorganiseren. Generaal Huntziger, die in Wiesbaden alle belangrijke zaken inclusief het vraagstuk van de Franse troepensterkte in Noord- en West-Afrika had geregeld, werd nu minister van oorlog en was tevens belast met de leiding over zijn grotendeels eigen schieping, het nieuwe leger.

Het wapenstilstandsleger was uitstekend gedisciplineerd; er werd veelvuldig gedefileerd, terwijl andere militaire ceremoniën aan de lopende band plaatsvonden. Het 2e Regiment Dragonders, dat onder het commando stond van kolonel Guy Schlessler en in Auch was gelegerd, verwierf weldra faam als het best gedisciplineerde legeronderdeel. Toch week de opzet van de nieuwe strijdmacht aanzienlijk af van die van de vroegere Reichswehr. Indertijd formeerden de Duitsers een „Führer-armee”, terwijl nu de Fransen het voor alles in teamgeest zochten. Maar ook de gevechtstraining kreeg meer dan gewone aandacht. Dat alles deed Huntziger met een gerust hart ertoe besluiten, de commandanten in de Provence al bij voorbaat toestemming te verlenen een eventuele Italiaanse poging, Nice te bezetten, met geweld te verhinderen.

De overzeese troepensterkte

De nog door Huntziger afgeronde besprekingen inzake de troepensterkte in Afrika waren voor Frankrijk niet ongunstig verlopen. De meeste tegenstand, die hij had moeten overwinnen, was een indirecte geweest, namelijk de Italiaanse. De Italianen hadden een grote aversie tegen de aanwezigheid van een behoorlijke Franse troepenmacht; bij voorkeur wensten zij een Tunesië zonder Franse troepen, terwijl die in Algerije tot een minimum dienden te worden teruggebracht. De Duitsers waren echter ontvankelijk voor het Franse standpunt, dat alleen de aanwezigheid van een behoorlijke Franse troepenmacht de Engelsen en tevens de Gaullisten op een afstand zou kunnen houden. Dat argument had Huntziger al lang we-

ten te hanteren; reeds talrijke malen had hij de Duitsers verzocht de Franse officieren, die over een langdurige koloniale ervaring beschikten, uit krijgsgevangenschap te ontslaan. Ook deze pogingen werden met succes bekroond, want een niet onaanzienlijk aantal van deze officieren werd inderdaad vrijgelaten. Van deze groep was generaal Juin een van de belangrijkste leden.

Uiteindelijk werd overeengekomen dat met ingang van september 1940 de Fransen aan landstrijdkrachten in Noord-Afrika over 115.000 en in West-Afrika over 60.000 man mochten beschikken. Als tegemoetkoming aan de Italiaanse beduchtheid zouden daarvan slechts 15.000 in Tunesië gelegerd mogen zijn; de uitrusting van die troepen diende overeen te stemmen met die van het wapenstilstandsleger.

In Algerije mochten de Fransen één tankregiment aanhouden, terwijl aldaar de artillerie tevens over geschut van 105 en 120 mm kaliber mocht beschikken. Het in stand houden van een summiere luchtmacht in Afrika werd de Fransen toegestaan. Deze bestond dus uit een beperkt aantal escadrilles, die bovendien zoveel mogelijk in de westelijke Maghreb (Marokko) en in Senegal (Dakar!) dienden te worden gestationeerd.

Na de wapenstilstand werd door de Asmogendheden aan de Franse strijdkrachten in de Levant — zowel voor Berlijn als voor Rome was toen zelfs Syrië nog niet van strategisch belang; dat zou pas veranderen na de Balkan-veldtocht en na de eerste successen van Rommel in Noord-Afrika in 1941 — bijna geen aandacht besteed. Ook de aanwezigheid van Franse luchstrijdkrachten, die slechts uit enkele tientallen gevechtstoestellen bestonden, was op dat tijdstip voor niemand een probleem.

Wel zaten de Fransen evenals in onbezet Frankrijk vast aan de verplichting, zodra de wens te kennen werd gegeven, aan Duitse en/of Italiaanse militaire controlecommissies toegang te verlenen; dat gold voor West- en Noord-Afrika en voor Libanon en Syrië. Het was immers logisch, dat de Franse legerleiding zoveel mogelijk trachtte extra oorlogsmaterieel en munitie op geheime plaatsen te doen opslaan. Enorme voorraden waren dat beslist niet, maar toch werd zo nu en dan wel iets ontdekt. De Fransen waren al voor de oorlog vertrouwd met veelvuldige mutaties: officieren uit het moederland werden overgeplaatst naar overzeese gebiedsdelen en omgekeerd. Dit systeem werd stringent gehandhaafd, terwijl de frequentie van de overplaatsingen werd opgevoerd. Het stel-

de de Fransen in staat, de controle op de werkelijke personeelssterkte danig te bemoeilijken.

De Duitsers toonden steeds een grote nieuwsgierigheid, gepaard aan een grote dosis wantrouwen.

In de beginperiode legden de Italianen nog een zekere ijver aan de dag, maar die verflauwde snel na hun prestaties op alle oorlogstonelen (Egypte, Griekenland, Oost-Afrika!). Hun controlecommissies beperkten zich nadien tot het strikt noodzakelijke, zodat zij hun energie konden sparen voor de beoefening van het edele, van Britse origine zijnde, tennisspel.

Gaullistische strijdkrachten en acties

Ook de dissidenten, de door generaal De Gaulle uit Londen aangevoerde Fransen, stelden echter alles in het werk om tot een strijdmacht van enige betekenis te komen. Uit de Franse troepen die nu hun evacuatie uit Narvik na de wapenstilstand nog in het Verenigd Koninkrijk verbleven, vormden de Vrije Fransen hun eerste militaire eenheden.

De Engelsen, die traditiegetrouw nog steeds maritiem dachten, waren voor de voornamelijk uit landstrijdkrachten bestaande Franse eenheden uiterst sportief geweest. Zij stelden deze Fransen voor de keuze: of in Engeland blijven en de strijd voortzetten of repatriëring; dat laatste kwam in de praktijk neer op een scheepsreis naar Noord-Afrika. Het grootste aantal Fransen koos voor de laatste mogelijkheid: de beperkte sympathie die de arrogante De Gaulle genoot, legde het af tegen de faam van de oude maarschalk.

Behalve generaal Catroux behoorden onder anderen admiraal Muselier, generaal Le Gentilhomme en kolonel De Larminat tot de voornaamste Gaullisten van het eerste uur.

Zoals de Vichyregeerders generaal Catroux na diens ontslagneming hadden vervangen door admiraal Decoux, zo stuurden zij generaal Germain naar Frans Somaliland om de bevoegdheden van generaal Le Gentilhomme in Djiboeti over te nemen. Daarna week de laatste uit naar Aden, waar hij zich bij de Britten aansloot. Kolonel De Larminat diende als chef-staf onder generaal Mittelhauser, die in mei 1940 de functie van opperbevelhebber over het Levantleger van generaal Weygand had overgenomen bij diens vertrek naar Frankrijk. Mittelhauser, die op bevel De Larminat had doen gevangennemen, wist echter diens spoedige ontvluchting niet te voorkomen. In onbezet Frankrijk veroordeelde een krijgsraad de generaals

De Gaulle en Le Gentilhomme en kolonel De Larminat bij verstek tot de kogel.

Verder verkregen de Gaullisten wel een zekere toeloop, die vooral in de beginperiode slechts druppelsgewijs verliep. Zo meldden zich onder meer de meeste in Zuid-Amerika geaccrediteerde Franse militaire attachés alsmede de leden van de uitsluitend uit cavaleristen bestaande Franse militaire missie in Paraguay.

Aangezien de autoriteiten in Frans Equatoriaal-Afrika weigerden een directe keuze te doen, ontbrandde een korte maar felle concurrentiestrijd. Eerst maakte vice-admiraal Platon, die in het begin van september Henri Lémery als minister van koloniën in Vichy zou opvolgen, in juli 1940 namens de maarschalk een rondreis door Frans West- en Equatoriaal-Afrika. Alleen in West-Afrika wist Platon te imponeren met het enige hem ter beschikking staande wapen, namelijk de slagzin: „slechts een eensgezind en aaneengesloten Frans imperium onder de beproefde leiding van de maarschalk biedt reële overlevingskansen.”

De Gaulle begreep uitstekend, dat alleen in de gebieden van Frans Equatoriaal-Afrika mogelijkheden voor hem en de zijnen waren weggelegd. Daarheen stuurde hij dus op zijn beurt zijn afvaardiging, bestaande uit de politicus René Pleven en drie officieren, waarvan majoor Leclerc de meeste bekendheid genoot. Per vliegtuig werd op 24 augustus via Lagos Fort Lamy bereikt. De Gaulle's missie boekte succes, want op 27 augustus sloot Tsjaad zich bij de Vrije Fransen aan. De volgende dag deed Frans Congo hetzelfde; daarbij was tevens De Larminat betrokken, die Brazzaville inmiddels had weten te bereiken.

De regering in Vichy, die in het begin van augustus al door de minder rooskleurige rapporten van Platon was gealarmeerd, zat echter niet stil. Zij koesterde de hoop dat het verschijnen van een behoorlijk Frans smaldeel op de rede de gemoeieren tot inkeer zou kunnen brengen. Dat was echter zonder Duitse toestemming niet mogelijk; op het daartoe gedane verzoek werd begin september door de Duitsers welwillend beschikt. Op 9 september 1940 verliet een Frans smaldeel, bestaande uit zes moderne schepen — drie kruisers en drie torpedobootjagers — de haven van Toulon met Libreville in Gabon als eindbestemming. De Britten lieten het in kiellinie varende smaldeel de Straat van Gibraltar ongehinderd passeren (11 september), maar blokkeerden de vaart naar Libreville met sterke eenheden. De Fransen vermeden een regelrechte zeeslag en wendden de steven. De zes schepen liepen op 14 september de

haven van Dakar binnen; zij vormden voor de Franse zeestrijdkrachten aldaar een meer dan welkome versterking.

Deze maritieme uitbreiding weerhield de Engelsen echter niet ervan met een sterk smaldeel, waarvan ook het vliegkampschip Ark Royal deel uitmaakte, in de vroege ochtenduren van 23 september een actie tegen Dakar in te zetten. Aan boord van de schepen bevonden zich 3000 Britse mariniers en 2000 man Vrije Fransen als landingstroepen.

Aangezien een ezel zich nooit voor de tweede keer stoot aan dezelfde steen, lagen ingevolge de wrede les van Mers-el-Kébir en uit artilleristisch standpunt bekeken de Franse schepen in uitstekende posities. Na enkele schuchtere onderhandelingen, die op niets uitliepen, volgde nog het gebruikelijke bedreigen door middel van telegrammen. En nog spoediger dan verwacht, was alleen het geweld aan het woord. Maar deze keer aan beide zijden. De oorlogsschepen trachten elkaar het volle pond te geven en ook de Franse kustbatterijen wisten de Engelsen flinke schade toe te brengen. Over en weer werd van vliegtuigen gebruik gemaakt. Twee Franse onderzeeboten werden in de haven tot zinken gebracht en de Richelieu, het vlaggeschip, werd beschadigd. Maar ook de Engelse schepen moesten menige treffer incasseren. De Gaulle, die zelf met het Engelse smaldeel was meegegaan, zag nu zijn illusies over een vreedzame overneming van Dakar letterlijk en figuurlijk in vlammen opgaan. Het waren immers zijn ideeën geweest, die de Engelsen tot deze actie hadden doen besluiten. Duidelijk was gebleken dat de door de Vrije Fransen verstrekte optimistische inlichtingen onjuist waren; Londen toonde zich onthutst en Churchill gelastte op 24 september de actie te beëindigen. Het onverwachte mislukken van deze raid had voor De Gaulle onaangename gevolgen. Dat de Parijse dagbladen met riooljournalistiek en de pers in onbezet Frankrijk in gematigder terminologie De Gaulle afkraakten, was te verwachten en in feite onbelangrijk, even onbelangrijk als het symbolische bombardement dat door enkele van Marokkaanse vliegvelden gestarte Franse vliegtuigen op 24 en 25 september op Gibraltar werd uitgevoerd. Pijnlijker was, dat ook de geallieerde media hem met kritiek overstelpten. De Britse pers ging zelfs zo ver over donquichotterie te praten. De naweëen zouden tot ver in 1943 de politieke positie van De Gaulle nog nadeel berokkenen.

De afweerslag bij Dakar van september 1940 bezorgde echter de regering in Vichy het — tijdelijke — vertrouwen van de Duitsers; Vichy had woord gehouden, want de Franse strijdkrachten hadden

bewezen bereid te zijn elke aanval op het imperium met geweld af te slaan. En generaal Huntziger, alert als steeds, kwam onmiddellijk met redelijke en tevens talrijke wensen naar voren. Ondanks het fronsen van de Italiaanse wenkbrauwen werden de Franse verlangens grotendeels door de Duitsers ingewilligd.

In westelijk Afrika konden de Fransen overgaan tot beperkte motorisering van enkele daarvoor in aanmerking komende onderdelen; de luchtstrijdkrachten ter verdediging van Dakar werden met twee escadrilles onbewapende transportvliegtuigen uitgebreid en het aantal escadrilles bommenwerpers werd aldaar van drie op vier gebracht. Tevens mochten in Marokko de troepen met 5000 man worden versterkt, waardoor de Franse landstrijdkrachten in de Maghreb een totale sterkte van 120.000 man bereikten.

Toch boekten de Gaullisten nog een succes, aangezien in Libreville de lokale machthebbers op 9 november 1940 Gabon tot Vrij Frans gebied verklaarden. Dat nam evenwel niet weg dat Vichy toch nog twee jaar lang het gezag over Westelijken Noord-Afrika in handen zou houden.

Het bestaan van het Gaullistische Equatoriaal-Afrika leverde de Engelsen echter profijt op: zij beschikten daardoor over directe verbindingswegen met hun eigen gebieden in noordoostelijk Afrika; dat bleek van belang bij hun voorbereidingen voor het liquideren van de Italiaanse posities in Abessinië, Eritrea en Italiaans Somaliland. De tijdelijke Italiaanse bezetting van Brits Somaliland bleek voor Londen een extra prikkel te zijn in deze contreien de Italiaanse macht definitief te breken.

Van Aden uit werd Berbera heroverd, terwijl tegelijkertijd Britse eenheden uit Kenya en Soedan de Italianen aantastten. Hoewel de laatste en summere Italiaanse tegenstand bij Gondar pas op 27 november 1941 werd gebroken, was het Italiaanse lot daarvoor al lang bezegeld. Op 4 april viel Addis Abeba, en het gros van de Italiaanse troepenmacht in Oost-Afrika, onder bevel van de hertog van Aosta, gaf zich — met behoud van de militaire eer — op 16 mei 1941 aan de Engelsen over. Op 10 juni 1940, toen Italië zich in de oorlog was gaan mengen, was de Italiaanse sterkte in Oost-Afrika 350.000 man; zij werden uitgeschakeld door Britse eenheden die nauwelijks 22.000 man telden . . .

Het zat De Gaulle echter danig dwars dat de troepen in het Vichy-getrouwe buurland Frans Somalilië geen enkele bijdrage tot de strijd hadden willen leveren.

Annexaties

Terug naar 1940 en wel naar de periode van precies drie weken tussen het sluiten van de wapenstilstand en de stichting van de Etat Français. Door de veelheid van gebeurtenissen was het de Fransen eigenlijk ontgaan, dat Hitler al op 28 juni zijn triomfantelijke intocht in Straatsburg had gehouden. Dat betekende de eerste aanduiding van een op handen zijnde annexatie van Elzas-Lotharingen. Die werd in augustus officieus, en van 30 november 1940 af door de Duitsers als officieel beschouwd. Lotharingen en het Saargebied werden verenigd in de gouw Westmark, en de Elzas werd administratief aan Baden gekoppeld. Vichy protesteerde fel, waarbij maarschalk Pétain Hitler erop attent maakte dat de wapenstilstandsvoorwaarden waren aanvaard „voor het gehele en ongeschonden Frankrijk”; bijgevolg waren de Duitse maatregelen allerminst rechtsgeldig.

Vrijwel alle Fransen zagen in de annexatie een onwettige handeling; van de Franse prominenten legden zich alleen Laval en De Brinon, de Franse ambassadeur bij de Duitse bezettingsautoriteiten in Parijs, bij de nieuwe toestand neer. Het bezorgde onbezet Frankrijk ook nog een vluchtelingenprobleem: men diende te zorgen voor wie vrijwillig weg mocht en voor wie eruit werd gegooid. En omdat het Derde Rijk nu ook in deze ex-Franse gebieden de dienstplicht invoerde, die een grote weerstand ontmoette, kwam er nog een derde groep vluchtelingen bij, de „deserteurs”, die eveneens liefdevol in onbezet Frankrijk werden opgenomen. Hun veiligheid was echter dubieus, en de verstandigsten onder hen sloten zich dan ook met bekwame spoed aan bij de Maquis, die aanvankelijk weinig te betekenen had maar na het uitbreken van de Duits-Russische oorlog (22 juni 1941) aanzienlijk groeide door de grote toeloop van communisten. Werkelijke militaire waarde kreeg het Franse verzetsleger eerst na november 1942, toen een groot aantal officieren en onderofficieren van het wapenstilstandsleger zich erbij aansloot.

Buitensporige bezettingskosten

De Vichyregering had zich verplicht tot het betalen van bezettingskosten voor de elders in Frankrijk gelegerde Duitse en Italiaanse troepen. De Duitsers hadden onder leiding van de econoom dr. Hemmen een exorbitant hoog bedrag bedongen. Bij vooruitbetaling voor steeds tien dagen tegelijk moest Vichy 20 miljoen RM (400 miljoen

Franse francs!) *per dag* betalen. Vanzelfsprekend kregen de Italianen veel minder, namelijk 1 miljard francs per drie maanden. Deze afgedwongen enorme bedragen betekenden voor de Franse economie een complete ramp.

Een ongeluk komt ook nooit alleen; de Duitsers gebruikten de ontvangen gelden vrijwel geheel voor het leegkopen van de Franse zwarte markt, waarvan het ontstaan door hen zelf was bevorderd. Nagenoeg alle Duitse instanties — van Wehrmacht tot en met Gestapo — beschikten vooral in Parijs over hun eigen inkoopbureaus. Het was typisch, dat de SS pas als laatste aan dat spel ging deelnemen, maar de leden van deze organisatie haalden die schade geheel in: hun geraffineerde hebzucht kende geen grenzen.

Nadat in november 1942 onbezet Frankrijk van de kaart verdween, zou kunnen worden aangenomen dat deze betalingen werden afgeschaft, of ten minste verlaagd. Het tegendeel gebeurde echter, want dr. Hemmen wist door te drukken dat de dagelijkse heffing werd opgevoerd tot 500 miljoen francs; Laval en de toenmalige Vichyminister van financiën, Cathala, gingen daarmee akkoord. En ten slotte vorderden de Duitsers na de Italiaanse capitulatie in september 1943 ook nog het bedrag op dat eerder aan hun voormalige bondgenoot was verschuldigd.

In de tweede helft van augustus 1944 bezetten de geallieerden Parijs en rukten terzelfder tijd zegevierend in Zuid-Frankrijk op. Belfort was toen nog in Duitse handen; in die stad bevonden zich niet alleen de met de Duitsers meegevluchte Laval met enkele van zijn ministers, doch ook dr. Hemmen was daar neergestreken. Dat betekende, dat Laval c.s. onder een dusdanig zware druk werden geplaatst, dat de Duitsers zelfs toen nog een gedeelte van de voor hen gebruikelijke betalingen konden incasseren.

Londen en Montoire

Pétain was in 1940 zo ingenomen met zijn besluit, op 6 september generaal Weygand als hoofd van „la délégation du gouvernement français en Afrique française” naar de overzeese gebieden te sturen, dat hij eveneens besloot de Engelsen op de hoogte te stellen van zijn goede bedoelingen voor de toekomst. Voor deze delicate taak had hij de internationaal befaamde professor Louis Rougier uitverkoren. Deze verklaarde zich bereid de opdracht te aanvaarden. Bij de uitvoering van zijn plannen kon Pétain rekenen op de steun van Huntziger, die hij geheel vertrouwde en derhalve

volledig inlichtte. Vanzelfsprekend waren Darlan en Laval op de hoogte van Weygands vertrek maar van de missie-Rougier wisten zij niets. Darlan had zo zijn twijfels, maar de altijd wantrouwige Laval vond Weygands missie verdacht.

Toch stond Laval er niet lang bij stil, aangezien hij geheel opging in zijn zelfstandige en eigengeerde politiek Frankrijk te stuwen in de richting van algehele collaboratie met Duitsland, dus met inbegrip van de militaire samenwerking. Vooral in Parijs ontplooidde Laval grote bedrijvigheid. Hij sprak daar onder anderen met Göring, die hij wist te interesseren voor militaire samenwerking en voor een daartoe noodzakelijk onderhoud tussen Hitler en Pétain. Maar toch verwees Göring, die zijn vingers niet wilde branden, Laval naar Abetz, de Duitse ambassadeur.

Pétain, die het wankele politieke evenwicht van onbezet Frankrijk niet extra wilde belasten, verklaarde zich in principe bereid tot een ontmoeting met Hitler. De maarschalk had zich al voorgenomen Lavals positie te ondermijnen; het forceren van een breuk durfde hij nog niet aan. De 84-jarige Pétain voelde zich nog zo sterk dat hij voor zich zelf overtuigd was, nooit ja te zullen zeggen tegen voorstellen die hij niet kon onderschrijven. Inmiddels had hij allang daarvoor zijn getrouwen Gillouin en Fernet opdracht gegeven de geheime missie-Rougier met de grootste nauwgezetheid voor te bereiden.

Via voortreffelijk verborgen gehouden Engels-Franse contacten op diplomatiek niveau in Bern werd de Britse toestemming voor Rougiers komst naar Londen verkregen. De Engelsen hadden slechts een voorwaarde gesteld: Rougier diende in Londen elk contact, van welke aard ook, met De Gaulle zelf en/of diens medewerkers en voorstanders geheel te vermijden. Zelfs het gebeuren bij Dakar kon de voorgenomen reis van Rougier niet tegenhouden. Op 22 oktober kwam de professor in Londen aan waar hij de volgende dag werd uitgenodigd voor een eerste bespreking met Churchill.

Zoals reeds ter sprake kwam, had het drama van Dakar de Duitsers wel beïnvloed; van een gesprek tussen Hitler en Pétain verwachtten zij dat daaruit voor hen gunstige ontwikkelingen zouden voortvloeien. Dat optimisme werd nog gevoed door het inleidende gesprek dat Hitler op 22 oktober met Laval voerde in Montoire, dezelfde plaats waar ook de Führer en de Chef d'Etat elkaar zouden treffen. Laval had het Hitler wel gemakkelijk gemaakt door zich als een willoze prooi op te stellen. Maar de volgende dag kreeg

Hitler tijdens zijn gesprek met Franco in Hendaye een veel zwaardere noot te kraken: Franco's onwil, in het gareel van Hitler te lopen, bezorgde de laatste veel ergernis en deed hem na afloop in grote woede ontsteken.

Hitler sloot zijn driedaagse bezoek aan het Westen af met zijn ontmoeting met Pétain op 24 oktober. De militaire ontvangst voor Pétain was tot in de puntjes georganiseerd, maar zelfs de eenvoudigste deelnemer aan deze Duitse show had de grootste moeite in Pétain de verliezer te ontdekken. De maarschalk gedroeg zich waardig en betoonde zich verre van onderdanig, en had in zoverre geluk dat Hitler bij Franco veel van zijn spraakwater had verloren. De bekende gebruikelijke alleenspraak duurde ditmaal geen uren. Op Hitlers hamvraag of Pétain voorstander was van een eventuele Duits-Franse militaire samenwerking, kreeg hij kort en bondig te horen, dat de maarschalk zijn verslagen land daartoe niet in staat achtte. Dat onderhoud werkte op Hitler als een koude douche; hij besefte, ook in Montoire geen succes te hebben geboekt. Later werd in Vichy rondverteld, dat Montoire slechts één resultaat had opgeleverd, namelijk de door Pétain gewenste vrijlating uit Duitse krijgsgevangenschap van generaal Laure. En het verzoek daartoe had Pétain niet eens persoonlijk gedaan.

Montoire was echter in Londen van grote invloed bij het onderhoud van Churchill met Rougier op 25 oktober. De Britse oorlogsleider was erg in zijn wiek geschoten want het naadje van de kous kende hij nog niet; voor een Duits-Franse militaire samenwerking was hij uiterst bevreesd. De uitleg van Rougier deed hem wel bedaren, maar de prompt daarna komende analyse uit Bern — de Zwitsers waren volledig op de hoogte van de gebeurtenissen in Frankrijk en de Brits-Zwitserse betrekkingen waren uitstekend — stelde Churchill pas echt gerust. Op 28 oktober 1940 waren Churchill en Rougier het geheel eens: de geheime overeenkomst van Londen was een feit.

Churchill erkende daarin de onschendbaarheid van het gehele Franse imperium en sprak tevens waardierend over de missie Weygand; hij betuigde zijn spijt over Mers-el-Kébir, terwijl hij Dakar als „een Gaullistisch incident” afdeed. De Fransen in Marokko zouden door de Engelsen economisch worden ondersteund; de Britse marine zou opdracht krijgen bij aanhouding van koopvaardij-schepen, die levensmiddelen of goederen voor onbezet Frankrijk vervoerden, voortaan een oogje dicht te knijpen. De Brits-Franse besprekingen

inzake economische hulp zouden in Madrid worden gevoerd.

In Vichy bracht Rougier op 11 november uitgebreid rapport uit aan de maarschalk, waarbij vice-admiraal Fernet aanwezig was. Spoedig daarna werd in Madrid een Brits-Frans akkoord bereikt over de hulp aan Marokko. Toen de Duitsers daarvan lucht kregen, riepen zij in Parijs Laval — die van de Brits-Franse contacten niet op de hoogte was — op het matje. De door het falen van Montoire toch al uit het lood geslagen Laval voelde zich daarna in Vichy als een geïsoleerd man. Naar buiten nam hij een nog arrogantere houding aan dan voorheen. Dat was koren op de molen van Pétain, die zich al van Laval wilde ontdoen: op 13 december 1940 hakte Pétain de knoop door en zond hem de laan uit; de vice-voorzitter van de ministerraad kreeg tevens huisarrest opgelegd. Jammer genoeg was Lavals uitschakeling niet van blijvende aard.

Afbrokkelend imperium

Ook elders in de wereld zagen de Franse lokale machthebbers zich voor grote moeilijkheden geplaatst. Reeds op 20 juni waren de Fransen in Indo-China met Japanse eisen en wensen lastig gevallen. Op 2 augustus werd aan admiraal Decoux het volledige Japanse eisenpakket overhandigd: Japan eiste gebruik te mogen maken van de Franse vliegvelden in noordelijk Indo-China, benevens vrije doortocht voor zijn landstrijdkrachten naar China. Wel hadden de Fransen enkele malen de Amerikanen zowel in Washington als in Manilla om hulp gevraagd, maar ook Decoux' laatste verzoek de onhoudbare situatie over te nemen bleef onbeantwoord. Met het ondertekenen van het akkoord van Tokio gingen de Fransen op 29 augustus 1940 door de knieën. Toch was er in Vichy verzet aangetekend tegen het inwilligen van de Japanse eisen, en wel bij monde van Weygand en Lémery, die op een uitgebreide koloniale ervaring kon bogen. Deze laatste voorspelde toen al dat deze overgave een naoorlogs Frans bewind in Indo-China voorgoed onmogelijk maakte.

Niet alle Franse eenheden legden zich bij de overeenkomst van Tokio neer, na hun landingen stuitten de Japanners soms op onverwacht verzet. De Franse tegenstand, die toch al beperkt van omvang was, diende echter bovendien met ontoreikende middelen te worden gevoerd. Het kostte de Japanse overmacht dan ook niet al te veel moeite, binnen de kortst mogelijke tijd de overigens fel strijdende Fransen tot overgave te dwingen.

Een autoritair bewind zonder armslag

Vooral de gebeurtenissen in Indo-China maakten duidelijk dat het voeren van een krachtige en evenwichtige buitenlandse politiek voor Vichy vrijwel geheel onmogelijk was. Maar niet alleen voor heel ver, doch ook voor vlak bij huis was Vichy aan handen en voeten gebonden. Onder Duitse druk werden al op 30 oktober 1940 de eerste anti-Joodse maatregelen afgekondigd die, voor zover de Fransen nog daartoe bij machte waren, zo beperkt mogelijk waren gehouden.

Uiteraard werd na de wapenstilstand ook de Franse politie aan de nieuwe situatie aangepast. Na enkele zuiveringen werd deze zoveel mogelijk intact gelaten; deze beleidslijn werd in bezet Frankrijk doorgetrokken, zij het dan onder enige beperking van de bevoegdheden. Maar al spoedig ging geheel Frankrijk gebukt onder een teveel aan politie-instanties, die evenals in Duitsland elkaars macht trachtten te beknotten en, nog liever, probeerden elkaars bevoegdheden over te nemen. Het wekte dan ook nauwelijks verwondering dat — in bezet gebied op bevel en in de zone na dringend verzoek — de Franse politie bijna altijd direct bereid bleek de eigen politieke gevangenen (Duitsers en andere buitenlanders) vlot aan de Duitse politie over te dragen. Deze methode kwam vooral in opspraak door de uitlevering in het begin van december 1940 van de prominente Duitse emigranten Breitscheid en Hilferding, die beiden zelfs al over een uitreisvisum van Vichy beschikten. Kort daarop ondergingen de Duitse grootindustrieel Fritz Thyssen en zijn vrouw hetzelfde lot.

Het doen en laten van Vichy in 1941

Met de aankomst van de nieuwe Amerikaanse ambassadeur admiraal Leahy verkreeg de ambassade, die daarvoor door de zaakgelastigde Matthews was geleid, de nodige zwaarte en werd tevens een factor van het grootste belang. Reeds na hun eerste ontmoeting wisten zowel Pétain als Leahy, dat zij vrijwel op dezelfde golflengte zaten; Pétain legde zijn oor met graagte bij de Amerikaan te luisteren.

Tot grote ergernis van de Duitsers nam in Vichy de Amerikaanse invloed aanzienlijk toe. Met bedachtzaamheid en met inzicht van zaken mengde Leahy zich in het diplomatieke en politieke steekspel.

In het laatst van februari voerde Weygand eerst in Algiers een veelomvattend gesprek met de Amerikaanse consul-generaal Robert Murphy.

Maarschalk Pétain in gesprek met admiraal Leahy

Ruiterlijk deelde de generaal Murphy mee dat hij onmiddellijk het vuur zou laten openen indien de Amerikanen een landingspoging zouden ondernemen met slechts twee divisies; hij zou hen echter hoffelijk en geestdriftig verwelkomen indien zij dat met twintig of meer divisies zouden doen. Door toedoen van graaf De Rose, een van Weygands naaste medewerkers, kreeg de laatste de gelegenheid Leahy in het geheim te ontmoeten (9 maart 1941). Ook deze bespreking werd met open vizier gevoerd. Beide openhartige besprekingen hadden één gevolg: de eerste schreden op de lange weg, die uiteindelijk zou leiden tot de Amerikaanse landingen van 8 november 1942, waren gezet.

Na het ontslag van Laval had Pétain de ervaren politicus Pierre-Étienne Flandin tot minister van buitenlandse zaken benoemd. De Duitse reactie kwam vrijwel direct: deze benoeming was voor hen onaanvaardbaar. Flandin had dan wel na München (30 september 1938) een fraai telegram aan Hitler verzonden, maar daartegenover stond, dat zijn verzet tegen de nieuwe Franse staatsvorm de Duitsers erg had geprikkeld. Botweg werd door hen elk contact met de nieuwe Vichy-minister vermeden. De Duitse druk op Vichy werd zo groot dat Pétain — zij het noodgedwongen — het vrijwillig door Flandin zelf aangeboden ontslag aanvaardde. Daarna brachten de Duitsers uit Berlijn, Wiesbaden en Parijs werkelijk alles in stelling om de voor hen zo plooibare Laval weer in het zadel te krijgen, maar in deze aangelegenheid gaf Pétain geen krimp; hij bleef de hoop koesteren dat de Duitsers zijn oplossing zouden aanvaarden. Intussen had hij wettelijk doen regelen dat hij na zijn overlijden niet door Laval maar door Darlan zou worden opgevolgd als staatshoofd. Ondanks het Duitse doordrammen zette hij zijn volgende stap: de benoeming van zijn nieuwe „dauphin” tot premier. Naar Vichy-terminologie werd Darlan dus de nieuwe vice-voorzitter van de ministerraad (25 februari 1941). Hij werd tevens belast met het beheren van de portefeuilles van buitenlandse

zaken, binnenlandse zaken en marine. Overeenkomstig de verwachtingen bleef generaal Huntziger in het nieuwe kabinet minister van oorlog, en generaal Bergeret bleef aan als staatssecretaris van luchtvaart.

Voor het beteugelen van de Duitse bemoeizucht had Darlan slechts een mogelijkheid tot zijn beschikking: de voortzetting van de door Laval begonnen politiek, die uiteindelijk totale collaboratie beoogde. Aangezien Darlan toen nog in de Duitse eindzege geloofde, kostte hem dat weinig moeite.

Marseille roert zich

Naar aanleiding van de machtsovername in Joegoslavië op 27 maart 1941 door generaal Simovitsj in Belgrado vond in Marseille een spontane pro-geallieerde betoging plaats. Enkele leden van de extremistische Milice — een met de Duitse SA vergelijkbare politieke organisatie, die toen nog maar over beperkte bevoegdheden beschikte — raakten in paniek en openden het vuur op de betogers. Pas nadat talrijke doden waren gevallen, ging de menigte uiteen. Deze gebeurtenis had Darlan tot lering kunnen strekken: de echte Franse publieke opinie was even aan het woord geweest.

De inwoners van Marseille lieten zich echter niet intimideren; zij bleven openlijk van hun oppositiewil getuigen en zouden zelfs nog twee keer uit de band springen. Op de eerste keer hoefde niet lang te worden geacht. Nog voor medio april 1941 liep een Amerikaanse vrachtvaarder, die grote hoeveelheden medicamenten en kleding voor de Franse kinderen zou lossen, de haven binnen. De bevolking gaf massaal blijk van dankbaarheid en van pro-Amerikaanse gevoelens. De tweede demonstratie vond plaats op 14 juli 1942. De Marseillanen wensten deze nationale feestdag geheel overeenkomstig de vooroorlogse opvattingen te vieren. Aldus geschiedde. Vichy stond vrijwel machteloos en de nog op afstand zijnde Duitsers moesten hun woede beteugelen, maar wel zetten zij hun wraakzuchtige plannen toen al op papier. In januari 1943 zouden deze weerzinwekkende Duitse plannen tot uitvoering worden gebracht...

De overeenkomst Darlan-Warlimont

Na hun falen de terugkeer van Laval af te dwingen, trachtten de Duitsers Vichy de duimschroeven aan te leggen. Darlan moest de knoop wel doorhakken: afwijzing van de verlangde collabo-

ratie zou Frankrijk een behandeling bezorgen, zoals Polen had ondervonden.

Het was voor de Fransen ongunstig, dat de Duitsers haast betrachtten. De Operatie Barbarossa stond voor de deur, het met Engeland verbonden Turkije moest onder druk worden gezet en het nieuwe anti-Britse bewind in Irak rekende op Duitse militaire steun. En aangezien de zo succesvol voor de Duitsers verlopen Balkan-veldtocht veel indruk had gemaakt in het Nabije Oosten, wilden de Duitsers het ijzer smeden zolang het nog heet was.

Darlan reisde veel en strooide overal kwistig vage toezeggingen rond, maar bij zijn besprekingen in Parijs, waarbij de Duitse generaal Warlimont als zijn voornaamste tegenspeler optrad, kwam hij noodgedwongen tot een overeenkomst. Deze ging de geschiedenis in als „de protocollen van Parijs” en werd op 28 mei 1941 gesloten. Darlan deed enorme en onverantwoordelijke concessies, die het internationale prestige van Vichy vrijwel tot het nulpunt terugbrachten.

De Fransen gaven de Duitsers de beschikking over enkele vliegvelden in het noorden van Syrië, Bizerta als aanvoerhaven van oorlogsmaterieel en, voor het vervoer daarvan, de spoorlijn van die haven naar Gabès. Verder zouden de havens van Casablanca en Dakar voor Duitse schepen worden opengesteld, zij het dan voorlopig alleen voor vrachtaarders. Alleen de ingangsdata bleven nog oningevuld.

In Vichy sloeg velen de angst om het hart. Uit Noord-Afrika liet Weygand zijn „onaanvaardbaar” horen. Huntziger, eveneens geschokt, verloor echter zijn realiteitszin niet maar begon alles in het werk te stellen om de opengebleven data naar de toekomst te verschuiven. Overigens werden de protocollen van Parijs nooit geratificeerd.

Alleen in de Levant boekten de Duitsers een zichtbaar succes, want inderdaad werden daar tijdelijk enkele escadrilles Stuka's gestationeerd. De contacten tussen het personeel van beide luchtmachten werden als uiterst stroef doch correct omschreven.

Toch bleken de taaie Engelsen in Irak in staat met beperkte middelen het hun vijandig gezinde bewind te verjagen: de laatste Stuka verliet op 6 juni 1941 de Franse luchthaven bij Aleppo.

De 37-daagse oorlog

Aangezien het Nabije Oosten toch al in beroering was, dachten de Vrije Fransen hun slag te kunnen slaan en het door Vichy beheerde gebied over te

nemen. Het waren vooral de denkbeelden van Catroux, die de Engelsen tot ingrijpen deden besluiten. Ten aanzien van de verdedigingsbereidheid van de Vichy-troepen tastte men nog steeds in het duister; de zojuist naar de Vrije Fransen overgelopen kolonel Collet achtte die niet groot, hoewel deze cavalerist beter had kunnen weten. Van 28 december 1940 af trad in deze contreien generaal Dentz als Hoge Commissaris op. Dentz, een gezagsgetrouwe en apolitieke opperofficier met langdurige koloniale ervaring, had in juni overeenkomstig de wens van premier Reynaud en op bevel van generaal Weygand Parijs als open stad aan de Duitsers moeten overdragen. Daarna werd hij een van de acht divisiecommandanten in het wapenstilstandsleger en ook in zijn huidige functie genoot hij het volledige vertrouwen van Vichy. Precies twee dagen na het hiervoor vermelde verdwijnen van het laatste Duitse gevechtstoestel uit Aleppo gaf Wavell, de Britse opperbevelhebber in het Nabije Oosten, generaal Wilson opdracht met de inmiddels goed voorbereide veldtocht te beginnen (8 juni 1941).

Aangezien de Britten nog steeds gebrek aan mankracht hadden, kreeg Wilson slechts zes brigades infanterie toegewezen, samengesteld uit één Britse, negen Australische, zes Vrije Franse en twee Brits-Indische bataljons. Deze kleine invasiemacht kreeg wel de beschikking over voldoende (en zelfs voortreffelijke) Australische artillerie en twee Australische tankeenheden. Bovendien zouden Jordaanse grenstroepen en het befaamde Arab Legion van Glubb Pasha worden ingezet. Eenheden van de Royal Navy zouden zich met de kust bezighouden, terwijl het geheel op royale wijze door de Royal Air Force zou worden ondersteund. Deze luchtsteun zou in de geplande campagne de doorslag geven.

Het Franse Oriëntleger bestond uit een klein staand leger en ongeveer 15.000 man Libanese en Syrische hulpstroepen, die echter uitsluitend voor garnizoensdienst werden gebezigd. Het kleine veldleger, onder bevel van de uiterst bekwame generaal De Verdillac, was samengesteld uit twintig bataljons infanterie — Fransen, legioensoldaten, Algerijnen, Marokkanen, Tunesiërs en Senegalezen — twee tankregimenten, enkele verkenningseenheden met pantserauto's en hoofdzakelijk met Noordafrikanen bemande cavalerie.

Evenals de Engelsen beschikten de Fransen over voldoende artillerie; de twee tankregimenten konden negentig tanks van het type R-35 in het veld brengen. De Franse luchtmacht was inderdaad het zwakke punt. Er was wel een luchtmachtcomman-

do onder leiding van kolonel Jannekeyn, maar het aantal aanwezige gevechtstoestellen was uiterst klein. Darlan wilde Dentz nog wel ter wille zijn met de terugkeer van enkele escadrilles Stuka's, maar deze, die vooral door De Verdillac en Jannekeyn goed was geïnformeerd over wat er bij de Franse troepen leefde, wees die hulp van de hand: hij zag zeer wel in dat Franse troepen in geen geval gevechtssteun van Duitse vliegtuigen zouden willen aanvaarden.

Aan weerszijden werd de strijd fel doch correct gevoerd; bij beide partijen sneuvelden ongeveer duizend man.

Na heldhaftig verzet staakten de Fransen op 14 juli de strijd. De wapenstilstand werd in Saint-Jean d'Acree voor de Engelsen door generaal Wilson, voor de Vichy-Fransen door generaal De Verdillac en voor de Vrije Fransen door generaal Catroux ondertekend. Pas tijdens hun besprekingen met de twee groepen Fransen, werd het de Engelse stafofficieren duidelijk hoever daar de meningen en standpunten uit elkaar lagen; de grote Franse verbeterheid wist zelfs de nuchtere Britten te schokken.

Als gebruikelijk speelden de Engelsen hun spel

echter met grote flair. Zij complimenteerden de Fransen met de door hen geleverde prestaties en prezen in het bijzonder de Senegalezen voor hun enorme moed; als tegenprestatie roemden de Fransen de buitengewone vechtlust van de Brits-Indiërs. Ten slotte legden allen zich neer bij het Engelse plan. Het voornaamste daarvan was dat de Vichy-troepen geheel zelfstandig hun eigen toekomstplannen mochten bepalen. Nog niet een op acht van de overwonnenen opteerde voor overgang naar de Vrije Fransen; een kleine 30.000 man gaf de voorkeur eraan zich in de periode van 7 augustus tot 12 september met eigen scheepsruimte naar Marseille te laten evacueren. De populariteit van de maarschalk was klaarblijkelijk nog niet getaand.

De Brits-Franse strijd in de Levant, die soms de aspecten van een rugbywedstrijd had vertoond, behoorde tot het verleden; de strijd van de Fransen onderling zou voor korte tijd tot het politieke vlak beperkt blijven. Alle Franse gesneuvelden waren zoveel mogelijk bij elkaar ter aarde besteld; dank zij de Britten kregen zij allen hetzelfde graf-schrift: „gevallen voor Frankrijk” . . .

(Slot volgt)

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Op **17 november a.s.** te 20 uur houdt de vereniging voor leden en belangstellenden een bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag, waar een inleiding zal worden gehouden over het onderwerp

Chemische oorlogvoering

Als inleiders zullen optreden dr. A. J. J. Ooms, directeur van het Prins Maurits-Laboratorium TNO, en C. E. A. Wegman, luitenant-kolonel der artillerie b.d. Aansluitend op de voordracht wordt als gebruikelijk gelegenheid tot discussie geboden.

Stellingen

— De chemische oorlogvoering is een wijze van oorlogvoering waarbij de uitslag in belangrijke mate wordt (mede) bepaald door het gebruik van chemische wapens.

— Het chemische wapen vertoont eigen karakteristieken, waardoor het zich onderscheidt van andere wapens; het chemische wapen is in hoofdzaak bestemd voor tactisch gebruik; een strategische toepassing kan echter niet geheel worden uitgesloten.

— Het chemische wapen is zeer effectief tegen onbeschermd personeel; materieel en infrastructuur blijven intact.

— Bescherming tegen de uitwerking van chemische wapens is mogelijk en gemakkelijker uit-

voerbaar dan tegen de uitwerking van andere wapens.

— De uitwerking van chemische wapens is moeilijk te voorspellen omdat de effecten onder meer afhankelijk zijn van de mate van bescherming en van de heersende weersomstandigheden.

— Ook de civiele bevolking wordt bedreigd met het chemische wapen. Daar behoeft de bescherming echter vrijwel uitsluitend te zijn gericht op overleven; de militair moet bovendien in staat zijn de opdracht uit te voeren.

— Chemische ontwapening is zowel mogelijk als wenselijk, mits wordt voldaan aan de combinatie van een goed omschreven verdrag, adequate verificatiemethoden en een redelijke bescherming.

Vijandelijke aanval op onze voorbereide verdediging

Th. H. C. Pollaert

eerste luitenant der fuseliers

Kennis van de mogelijke wijzen van optreden van een te verwachten vijand en inzicht in de uitwerking daarvan op het gevechtveld zijn voor elke commandant van het grootste belang. In hoeverre hij geestelijk weerbaar zal blijken te zijn, hangt in hoge mate af van de vraag of hij erop is voorbereid wat hem en zijn onderdeel te wachten staat zodra de eerste melding „Vijand valt aan” binnenkomt.

In dit artikel wordt een schets gepresenteerd van een mogelijk vijandelijke optreden tegen een voorbereide verdediging. Aan deze beschouwing ten grondslag ligt een analyse van hetgeen kan worden gevonden in open bronnen. Het doel is enige informatie te verschaffen over de systematiek van de eventuele tegenstander. Daartoe wordt een situatie verondersteld waarin eigen eenheden zich ter verdediging inrichten onder dekking van relatief zwakke beveiligende strijdkrachten die inmiddels de vijandelijke gemechaniseerde eenheden op afstand trachten te houden. Het versterkte pantserinfanteriebataljon, bezig met het inrichten van de verdediging, heeft opdracht:

— delen van de beveiligende strijdmacht in de lijn van beveiligingsdetachementen te laten doorschrijden, en

— in het toegewezen vak de verdediging te voeren.

Verwacht wordt dat de vijand zal pogen de beveiligende strijdmacht vroegtijdig buiten gevecht te stellen of terug te dringen, om vervolgens met het gros van zijn strijdkrachten uit de beweging de voorste rand van het weerstandsgebied aan te vallen en te doorbreken.

Voor de aanval gelden daarbij de volgende *gevechtsprijncipes*.

— De aanval is de belangrijkste gevechtsvorm; verdedigen dient slechts voor het scheppen van een gunstige uitgangssituatie waaruit tot de aanval kan worden overgegaan.

— De wijze van aanvallen wordt bepaald door

het optreden van de vijand (in dit geval: de voorbereide verdediging).

— De aanval uit de beweging verdient de voorkeur en wordt door de hoofdmacht uitgevoerd uit afwachtingsgebieden, en zonder de voorwaartse beweging te onderbreken.

— Het gevechtsplan is opgebouwd volgens een vast schema.

In deze bijdrage wordt besproken hoe de aanvaller optreedt en welke consequenties daaruit voortvloeien voor de verdediger in de onderscheidene *vijf fasen van de aanval*, te weten de *verkenning*, het *terugdringen* van de beveiligende strijdmacht, de *opmars van de artillerie* onder beveiliging van de voortdetachementen, de *voorbereiding van de vuursteun en ontplooiing* van de hoofdmacht, en de *aanval door de hoofdmacht*.

De verkenning

Met de inzet volgens een doordachte plan van alle hem ter beschikking staande verkenningmiddelen zal de vijand proberen een zo nauwkeurig mogelijk beeld van de verdediging te verkrijgen. Een deel van die verkenningen kan visueel worden waargenomen door de verdedigers: gepantserde gevechtsvoertuigen van eenheden die gewapende verkenningen uitvoeren, en verkenningvoertuigen van verkenningselementen, zijn *zichtbaar*, evenals overvliegende verkenningsvliegtuigen en helikopters als deel van de luchtverkenning.

Een ander deel van de vijandelijke verkenningsoveractiviteiten kan echter níet visueel worden waargenomen: verbindingsverkenning (het peilen en analyseren van de netradioverbindingen) en elektronische verkenning (het peilen en analyseren van de elektromagnetische uitstraling van radarapparatuur, geleide projectielen en vuurleidingsmiddelen) zijn *onzichtbaar*.

Tegen het zichtbare deel van de vijandelijke verkenningen zijn camouflage en vuurdiscipline geboden. Verkenningselementen kunnen door vuur

worden vernietigd of ten minste afgewezen; commandanten moeten zich evenwel steeds ervan bewust zijn dat ook een met vuur verdreven verkenner een concrete bijdrage levert tot het completeren van de legpuzzel waarop het verkenningplan is gericht.

Het onzichtbare gedeelte van de vijandelijke verkenningactiviteiten vergt een strikte naleving van de eigen tegenmaatregelen zoals radiostilte en verbod van, dan wel beperkingen op, het gebruik van radarapparatuur.

Voor de commandant maakt het niets uit wanneer de verkenningfase aanvangt, hij dient daarop doorlopend bedacht te zijn. Voor het hoofd van de sectie 2 vormt het moment waarop vijandelijke verkenningen beginnen een factor voor het beoordelen van de toestand vijand in tijd en ruimte; dus zijn alle meldingen daaromtrent uit de vrw essentieel.

Het is noodzakelijk te bedenken dat de verkenningfase een continuproces inhoudt, dat gedurende het gehele gevecht blijft voortduren. Verkenningselementen die door de verdediger worden teruggedreven, richten waar mogelijk waarnemingsposten in en gaan daar voort met het verzamelen van inlichtingen. Ook in de diepte van het weerstandsgebied moet rekening worden gehouden met het optreden van geïnfiltreerde verkenningseenheden. Iedere terreinwinst wordt door de aanvalleur benut voor het voorwaarts verplaatsen van zijn technische verkenningmiddelen om de mogelijkheden daarvan ten volle te kunnen uitbuiten.

Het terugdringen of buiten gevecht stellen van de beveiligende strijdmacht

De beveiligende strijdmacht wordt teruggedrongen en/of buiten gevecht gesteld door een voortdetachement (bijvoorbeeld een versterkt gemechaniseerd regiment van een divisie) of een andere gevechtseenheid (het gros van een divisie uit het eerste echelon). De met deze taak belaste eenheden treden op als voortdetachement(en) en hebben opdracht:

- opstellingen van de beveiligende strijdmacht te omtrekken;
- gunstige terreindelen te vermeesteren en te bezetten om van daaruit de beweeglijk vertragende beveiligende strijdmacht, of delen daarvan, te vernietigen dan wel van hun logistiek af te snijden en zodoende uitgangssituaties te scheppen voor de volgende fase.

Commandanten in de vrw moeten derhalve ermee rekenen dat hun opstellingen kunnen worden aangevallen door vijandelijke gemechaniseerde eenheden nog vóór de achterwaartse doorschrijding door de beveiligende strijdmacht is voltooid, of zeer kort daarna. Datzelfde geldt voor vooruitgeschoven posities, waar de achterwaartse doorschrijding van delen van de beveiligende strijdmacht tijdelijk zal kunnen samenvallen met het tot stand brengen van de gevechtsaanraking door de vijandelijke voortdetachementen.

's Vijands tactische opvattingen over aanvalsvakbreedten en krachtsverhoudingen bij inzet van gemechaniseerde eenheden wettigen de vuistregel dat de commandant van een pantserinfanteriepeloton erop zal moeten rekenen dat zijn opstelling zal worden aangevallen door een versterkte compagnie met voortdurende en ononderbroken steun van artillerie en/of mortieren. Indien de aanval wordt afgeslagen, wordt onverwijld een nieuwe aanval ingezet tegen een ander punt van de vrw. Bovendien gaat, zoals reeds opgemerkt, ook de verkenning ononderbroken voort. Eventueel vermeesterd gebied wordt onmiddellijk geconsolideerd in het kader van de opdracht tot het scheppen van gunstige uitgangssituaties voor de volgende fase.

Opmars van de artillerie onder beveiliging van het voortdetachement

Beveiligd door de vooruitgeschoven verkenningseenheden en voortdetachementen wordt de in artilleriesgroepen georganiseerde artillerie naar voren verplaatst en in stelling gebracht. Stellingterreinen daarvoor worden zodanig gekozen dat de artillerie in staat is zowel de opmars van de hoofdmacht te beveiligen als de volgende fase, i.c. het voorbereiden van de vuursteun, uit te voeren. Dat houdt in dat de artillerie haar stellingen moet hebben betrokken ongeveer anderhalf à twee uur voor de eigenlijke aanval zal beginnen.

In de regel worden deze verplaatsingen uitgevoerd onder dekking van de duisternis. De verdedigers kunnen bij gunstige windrichting een verhoogde activiteit waarnemen door lawaai van motoren en rupsbanden, en voorts doordat de vijandelijke storende vuren toenemen (voor het maskeren van de verplaatsingen) evenals het incidentele vuren ten behoeve van de registratie.

Voorbereiding van de vuursteun en ontplooiing van de hoofdmacht

Tijdens het voorbereiden van de vuursteun door

de artillerie uit haar zojuist betrokken stellingen verplaatst de hoofdmacht zich naar voren in voor de aanval gegroepede marscolonnen. Terwijl de artilleriestellinggebieden worden doorschreden en de uitgangstellingen worden ingenomen, wordt de inleidende beschieting afgegeven die, nadat de aanval is ingezet, overgaat in een ononderbroken vuursteun.

Het voorbereidende artilleriesvuur duurt twintig tot zestig minuten, en wordt gekenmerkt door „vuurwalsen” op de gekozen zwaartepunten waar de doorbrekingen worden gezocht, gepaard aan vuurconcentraties op onderkende en veronderstelde doelen in het weerstandsgebied. Commandanten op compagnies- en pelotonsniveau moeten dan ook rekenen op zeer hevige beschietingen. Indien bijvoorbeeld de opstelling van een pantserinfanteriepeloton zich bevindt in een sector waar de aanval een doorbraak wil forceren, moet een „trommelvuur” worden verwacht dat vijf minuten à een kwartier zal duren en van zestig tot honderd granaten doet neerkomen op en nabij de pelotonsstelling. Zodra dan dat vuur wordt verlegd, is er nagenoeg geen tijd of gelegenheid meer voor het geven van aanvullende bevelen, omdat onmiddellijk de aanval zal volgen van tanks, pantserinfanterievoertuigen en/of uitgestegen infanterie.

Eigen opstellingen die tevoren nog niet door de aanvaller waren gelocaliseerd en die derhalve relatief geringe schade hebben opgelopen tijdens de inleidende beschieting, moeten erop bedacht zijn dat de vuuropening door de verdedigers ertoe zal leiden dat alsnog artillerieconcentraties zullen worden afgegeven; vuurdiscipline is geboden om vijandelijke waarnemers niet in de kaart te spelen maar de artillerie het vuren te bemoeilijken in verband met de veiligheid van de voorste aanvallende eenheden.

De aanval door de hoofdmacht

Onder dekking van de artilleriesvuren gaan tanks en pantserinfanterievoertuigen voorwaarts, waarbij in bedekt terrein uitgestegen infanterie zich naar voren werkt tot zo dicht mogelijk achter het artilleriesvuur om, nadat het vuur in de diepte wordt verlegd, onmiddellijk te kunnen inbreken in de verdedigingsopstellingen. Met onze eigen wijze van optreden in een overeenkomstig geval bestaat geen verschil.

Zoals reeds opgemerkt, is het regel dat een verdedigend pantserinfanteriepeloton in zijn opstelling(en) — of wat daarvan nog over is — wordt

aangevallen door vijand van compagniessterkte, waarbij de eerste aanvallende compagnie direct door een tweede kan worden gevolgd. De aanval van twee, al dan niet versterkte, compagnieën op een pelotonspositie moet derhalve niet uitgesloten worden geacht.

Evenzo moet, gelet op de echelonnering van de aanval, worden gerekend op een aanval van een tweede-lijnscompagnie indien de opstelling in eerste instantie niét werd aangevallen maar bijvoorbeeld omtrokken. Hoewel een dergelijke overmacht de verdediger voor grote problemen zal stellen, heeft toch de krijgsgeschiedenis verschillende voorbeelden geboekstaafd waarin met succes werd standgehouden. Uitzicht op een gunstige afloop heeft in dergelijke gevallen de commandant die mentaal erop is ingesteld ook met „uitgedunde” middelen zijn opdracht uit te voeren, zelfs tegen een overmacht.

Consequenties voor de eigen wijze van optreden

Bij het *verkennen van eigen opstellingen* moet er naar worden gestreefd dat zij:

- goed zijn te camoufleren tegen lucht- en grondwaarneming;
- sterke natuurlijke of kunstmatige dekking kunnen bieden;
- zodanig zijn gelegen dat de aanvaller de positie eerst kan localiseren als hij al is gekomen tot binnen de werkzame dracht van de wapens der verdedigers.

Vijandelijke verkenningen moeten worden verhinderd of bemoeilijkt door:

- vuuropening op korte afstand met het doel de vijand volledig te vernietigen;
- het vuurgevecht niét uit de hoofdstelling te voeren maar uit verwisselstellingen;
- de vijand nooit te laten passeren tenzij er een hindernis aanwezig is die onder geen beding kan worden omtrokken;
- de gevechtveldbewaking zoveel mogelijk te verdichten door ook in de diepte opstellingen te betrekken en waarnemingsposten, wachten te velde en grendelstellingen te bezetten (gezien de grote beweeglijkheid van de eigen pantservoertuigen lijkt een dergelijk gebruik van de reserve te prefereren boven het legeren in een afwachtingsgebied nadat de opdrachten zijn voorbereid);
- stipte naleving van de gegeven orders ter beperking van het gebruik van elektronische middelen (radio, radar, e.d.) en licht (ook infrarood).

Met het oog op de dreiging van de vijandelijke artillerie moeten:

- graafwerkzaamheden aan de opstellingen zodanig worden uitgevoerd dat bij luchtalarm onmiddellijke en volledige camouflage mogelijk is (niet onderkende opstellingen worden zelden gericht onder vuur genomen);
- sterke bovendeckingen worden aangebracht die de voorbereidende beschietingen kunnen doorstaan;
- reserve- en verwisselopstellingen worden benut en de bepantsering en beweeglijkheid van de pantservoertuigen worden uitgebuit om de vijandelijke vuurwerking „uit te manoeuvreren“;
- alle inspanningen worden gericht op het bestrijden en neutraliseren van de vijandelijke artillerie om zo de kansen te vergroten van met name de niet gepantserde eenheden in de vrw die het hoofd moeten bieden aan de aanval.

De juiste tactische inzet van de eigen reserves moet worden verzekerd door:

- tijdige waarschuwing en verplaatsing ter versterking van eenheden of opstellingen;
- het innemen van — zo mogelijk voorbereide — opstellingen op een flank van een vijandelijke penetratie, aanleunende tegen intacte eigen opstellingen, om vandaar flankerende vuren op de aanvaller uit te brengen;
- bijtijds opstellingen in de diepte te betrekken

Literatuur

- I. G. Pawlovski — The Soviet landforces today. *Soviet Mil. Rev.* (1976)(9).
I. Iwanov — Reconnaissance. *Voyenni Vestnik* (1976)(5).

waar doorgedrongen vijand kan worden opgevangen;

- voortdurend rekening te houden met de tijd die nodig is om na alarmering te verplaatsen naar de in te nemen opstellingen (onbruikbare wegen en bruggen en ondoorschrijfbare oorden en bossen als gevolg van de artilleriebeschietingen).

Conclusie

Indien het de eigen troepen — in het bijzonder de beveiligingsdetachementen — gelukt de vijand te misleiden over het juiste beloop van de vrw, zal het voorbereidende artillerievuur een groot deel van zijn beoogde uitwerking missen. Als gevolg daarvan neemt de kans toe dat gevechtsvaardige eenheden de aanval zullen kunnen weerstaan.

Als de eigen artillerie erin slaagt doeltreffende tegenvoorbereidingsvuren af te geven en daardoor de vijandelijke beschietingen te storen of te stoppen, kan het vaste schema van de aanval worden verstoord, het automatisme uit de vijandelijke gevechtsacties worden gehaald, tijdwinst worden behaald en de vrijheid van handelen voor de verdediger worden herwonnen. Voor het welslagen van die artilleriebestrijding moet derhalve het maximale worden gedaan; ook voor het opsporen van vijandelijke artillerieopstellingen in de nacht voor een verwachte aanval uit te zenden verkenningpatrouilles kunnen daartoe een wezenlijke bijdrage leveren.

Anon. — The regimental and divisional artillery group. *Voyenni Vestnik* (1978)(4).

Anon. — Aufklärung bei den sowjetischen Landreitkräften. *Wehrausbildung in Wort u. Bild* (1979)(4, 5, 6).

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

Guerrillastrijders en humanitair oorlogsrecht

mr. ir. C. J. Remijnse

luitenant-kolonel van de technische staf

(II, vervolg van blz. 441)

Wie zijn er in het algemeen gerechtigd tot het voeren van gewapende strijd tegen de vijand? En wanneer behoren guerrillastrijders tot de groep combattanten, met andere woorden: wanneer mogen zij wapengeweld gebruiken zonder als ordinaire misdadigers volgens het commune recht te worden veroordeeld? Welke rechten, maar ook welke plichten, ontlene guerrillastrijders aan het geschreven humanitaire oorlogsrecht en aan het gewoonterecht?

Ziedaar enkele kernvragen die thans ter sprake komen. Het lot van de gevangenen en zieke en gewonde guerrillastrijders staat daarbij op de voorgrond, maar ook het lot van hun gewapende tegenstanders en de burgerbevolking komt ter sprake.

Zoals eerder vermeld, is het zinvol de beschouwing te beperken tot gewapende conflicten te lande en de daarvoor geldende bepalingen in het LOV en LOR uit 1907, de Geneefse Conventies uit 1949 en het gewoonterecht.

Guerrillastrijders in het geldende recht

Het vastleggen van de categorie oorlogvoerenden of combattanten heeft reeds de gedelegeerden op de eerste Haagse Vredesconferentie van 1899 veel hoofdbreken bezorgd. In het LOV van 1907 is de tekst van 1899 gebruikt. Enerzijds eisten de grote staten, met Rusland en Duitsland voorop, een aanwijsbare sterke militaire organisatie alvorens de combattanten legitiem kunnen worden genoemd en daaraan de voordelen van bijvoorbeeld de krijgsgevangenenstatus³⁸ ontlene; anderzijds was er een belangrijke groep kleine landen — vooral België, Nederland, Spanje en Zwitserland — die verzetsbewegingen als onontbeer-

³⁸ Dat deze status zoveel beter is dan die van een gewone gevangene blijkt uit de gedetailleerde regelingen van de 3e Geneefse Conventie; daarin zijn regels vastgelegd voor verhoor, bewegingsvrijheid, voeding, kleding, huisvesting, medische zorg, godsdienstige en intellectuele activiteiten, sport en spel, post, enz. De voordelen ten opzichte van een gewone gevangenschap zijn evident.

lijke reserve voor de landsverdediging beschouwen en aan verzetsstrijders ook de legitieme combattantenstatus wilden geven.³⁹ De compromissoplossing voor dat dilemma is aangedragen door de Russische professor De Martens. Op zijn voorstel is in de preambule van het LOV de zg. Martens-clausule opgenomen, die een intentieverklaring ten aanzien van verzetsstrijders in bezet gebied inhoudt. In de verdragstekst, bindend in geval van oorlog tussen de verdragsstaten, is in de artt. 1, 2 en 3 van het LOR definitief en uitvoerig opgesomd wie de hoedanigheid van legitiem combattant of oorlogvoerende hebben. Alleen op hen zijn de „wetten, rechten en verplichtingen van de oorlog” toepasselijk.

Art. 1 luidt:

De wetten, de rechten en de verplichtingen van de oorlog zijn niet alleen toepasselijk op het leger, maar ook op de militiën en op de vrijwilligerskorpsen, die voldoen aan de volgende voorwaarden:

1. aan hun hoofd een persoon hebben, die verantwoordelijk is voor zijn ondergeschikten;
2. een vast en op enige afstand herkenbaar onderscheidstekken hebben;
3. de wapenen openlijk dragen;
4. zich in hun handelingen gedragen naar de wetten en gebruiken van de oorlog.

In de landen, waar het leger geheel of ten dele uit militiën of uit vrijwilligerskorpsen is samengesteld, zijn deze onder de benaming leger begrepen.

Art. 2 staat de zogeheten „levée en masse” toe:

De bevolking van een niet-bezet gebied, die bij de nadering van de vijand uit eigen beweging de wapenen opneemt om de invallende troepen te bestrijden, zonder de tijd te hebben zich te organiseren overeenkomstig artikel 1, wordt als oorlogvoerende beschouwd, indien zij de de wapenen openlijk draagt en indien zij de wetten en de gebruiken van de oorlog eerbiedigt.

En art. 3 vervolgt:

De gewapende machten der oorlogvoerende partijen kunnen bestaan uit strijders en niet-strijders. Ingeval zij door de vijand gevangene worden genomen, hebben beiden recht op de behandeling als krijgsgevangenen.

³⁹ Veuthey (lit., blz. 188-190). (De literatuurlijst is opgenomen aan het slot van deel I van deze bijdrage, verschenen in het oktobernummer.)

Bovendien verleent art. 13 aan bepaalde volgers van het leger, zoals journalisten, het recht bij gevangenneming als krijgsgevangene te worden behandeld, mits zij een legitimatiebewijs van de militaire overheid hebben. Alle anderen worden in deze systematiek van het LOR geacht verre van de vijandelijkheden te blijven, d.w.z. noch zelf de wapens op te nemen noch het doel van militaire actie te zijn.

Feitelijk is dus in 1899 en 1907 de vraag onopgelost gebleven of verzetsstrijders in door de vijand bezet gebied of, ruimer gesteld, bepaalde guerrillastrijders in bezet gebied, recht hadden op erkenning als legitiem combattant, dan wel konden worden beschouwd als franc-tireurs en derhalve, naar toen wijdverbreide opvatting, zonder vorm van proces konden worden terechtgesteld. Het optreden in bezet gebied is pas gelegaliseerd in de Geneefse Conventies. Dat was in 1949 een belangrijke innovatie, die was gegroeid uit de ervaringen van de Tweede Wereldoorlog.

In de preambule van het LOV, dus buiten de verdragstekst en eng juridisch gezien niet bindend, werd de Martens-clausule opgenomen:

Het is evenwel niet mogelijk geweest reeds thans voorschriften te beramen, toepasselijk op alle omstandigheden, welke zich in de werkelijkheid voordoen.

Intussen kon het niet in de bedoeling der hoge verdragssluitende partijen liggen, dat de niet voorziene gevallen, bij gebreke van een geschreven bepaling, zouden zijn overgelaten aan de willekeurige beoordeling van hen, die de legers aanvoeren.

In afwachting dat een meer volledig wetboek van de wetten van de oorlog kan worden uitgevaardigd, achten de hoge verdragssluitende partijen het nuttig te verklaren, dat in de gevallen, welke niet zijn begrepen in de door haar aangenomen reglementaire bepalingen, de bevolkingen en de oorlogvoerenden verblijven onder de bescherming en de heerschappij der beginselen van het volkenrecht, zoals die voortvloeien uit de tussen beschaaftde volken gevestigde gebruiken, de wetten der menselijkheid en de eisen van het openbare rechtsbewustzijn.

Zij verklaren, dat met name de artikelen 1 en 2 van het door haar aangenomen reglement in die zin moeten worden opgevat.

Tot de Geneefse Conventies van 1949 vormden deze regels in LOV en LOR de enige geschreven regelgeving over de legitimiteit van combattanten. Het gewoonterecht was daarnaast het enige wat overbleef voor staten die niet tot het verdrag waren toetreden.

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog stelde het Internationale Militaire Tribunaal in Neurenberg echter vast dat „... by 1939 these rules laid down in the (Hague) Convention were recognized by all civilized nations and were regarded

as being declaratory of the laws and customs of war...”. Door de Algemene Vergadering van de VN werd dit in 1946 opnieuw bevestigd. Het Tribunaal heeft eveneens verklaard, dat de Martens-clausule meer is dan een vrome verklaring maar veeleer een algemeen in het volkenrecht erkende regel.⁴⁰ Het is daarom niet verwonderlijk dat belangrijke zinsneden uit de Martens-clausule zijn opgenomen in de slotbepalingen van de Geneefse Conventies van 1949 en in art. 1 van Protocol I van 1977.

Ook heden ten dage zijn de LOR-regels over de combattantenstatus nog van essentieel belang. Door hun implementatie in de Geneefse Conventies van 1949, toen wèl uitgebreid tot bepaalde verzetsbewegingen, en door hun invloed op het nieuwe recht, is het zinvol er uitgebreid bij stil te staan.

Eerst in het kort iets over de terminologie betreffende (il)legitieme combattanten, non-combattanten, (on)geregelde strijdkrachten, enz.⁴¹ In de literatuur worden zoveel termen gebruikt, dat het gevaar van misverstand niet denkbeeldig is.

Iedere militair of burger, die in een oorlogssituatie gevechtshandelingen verricht, is een combattant (of strijder⁴², zoals in art. 3 LOR). Als hij volgens het volkenrecht uitdrukkelijk daartoe is gerechtigd, is hij een legitieme combattant; de niet gerechtigden heten illegitieme combattanten. Legitieme combattanten worden kortheidshalve ook wel combattanten genoemd, zoals in het woord combattantenstatus. Legitieme combattanten ontlenen aan het volkenrecht bepaalde rechten en heten daarom ook wel geprivilegieerde combattanten, in tegenstelling tot de illegitieme of ongeprivilegieerde combattanten. Deze laatsten zijn *in feite* combattanten doch zonder de bijzondere privileges; *in rechte* zijn zij non-combattanten gebleven, maar ten opzichte daarvan verregaand van hun rechten beroofd.⁴³ Non-combattanten treft men trouwens zowel buiten als binnen de krijgsmacht aan, bijvoorbeeld legerpredikanten en militair geneeskundig personeel.⁴⁴

⁴⁰ Draper (lit., blz. 180).

⁴¹ Steinkamm (lit.); een omvangrijk boekwerk over de status van de strijdkrachten, zowel in de westerse als in de communistische conceptie.

⁴² Ook belligerent of oorlogvoerende wordt wel voor de enkele persoon gebruikt, maar meestal wordt er een oorlogvoerende staat mee bedoeld.

⁴³ Steinkamm (lit., blz. 70 e.v.).

⁴⁴ In de Duitse literatuur vormen de non-combattanten binnen de krijgsmacht de „passiver Kriegsstand”, de overigen zijn de „aktiver Kriegsstand”.

Oorlogsmisdadigers zijn zij die zich schuldig maken aan schending van de wetten en gebruiken van de oorlog. Sinds de Tweede Wereldoorlog en de processen van Neurenberg en Tokio bedoelt men daarmee ook hen die zich schuldig maken aan misdrijven tegen de vrede — voorbereiding van een aanvalsoorlog — en aan misdrijven tegen de menselijkheid. Een legitieme combattant die een oorlogsmisdaad heeft begaan, zal in het algemeen te allen tijde zijn, met de combattantenstatus verband houdende, recht op de krijgsgevangenenstatus behouden maar hij zal wel als krijgsgevangene kunnen worden veroordeeld en als zodanig zijn straf ondergaan. (Het behoud van de krijgsgevangenenstatus geldt overigens pas sinds de Geneefse Conventies van 1949.)⁴⁵

Onder het begrip strijdkrachten vallen alle formaties van combattanten. Geregelde strijdkrachten⁴⁶ worden krachtens grondwettelijke of andere regeling door de regering geformeerd, in Nederland dus de krijgsmacht. Zij omvatten uitsluitend legitieme combattanten plus wat non-combattanten. De van staatswege georganiseerde krijgsmacht wordt ook wel de gewapende macht genoemd. Ongeregelde strijdkrachten nemen meestal zonder grondwettelijke basis en zonder overheidsautorisatie deel aan de strijd. In de geschiedenis van het volkenrecht is hun deelneming tot op heden omstrede geweest. In het volkenrecht onderscheidt men volkenrechtelijk erkende en volkenrechtelijk níet erkende ongeregelde strijdkrachten. *Als ongeregelde strijdkrachten aan zekere voorwaarden voldoen, worden zij volkenrechtelijk erkend en de leden ervan worden dan beschouwd als legitieme combattanten.* Bij volkenrechtelijk niet erkende ongeregelde strijdkrachten gaat het altijd om illegitieme en dus ongeprivilegieerde combattanten, die niet tot de van staatswege georganiseerde gewapende macht en dus tot de burgerbevolking behoren, maar zonder de privileges daarvan ten volle te delen. Individuele strijders kunnen principieel uiteraard slechts tot de categorie illegitieme combattanten behoren.⁴⁷ Zij zullen bij gevangenneming en nadat hun vijandige daden zijn bewezen, kunnen worden veroordeeld als oorlogsmisdadigers, ofwel als overtreders van de interne veiligheids-wetgeving van de vijand in diens eigen territorium,

ofwel op grond van de strafwetgeving van het bezette gebied.

In het volgende zullen ongeregelde strijdkrachten respectievelijk de leden daarvan worden aangeduid als *guerrillatroepen* resp. *guerrillastrijders*. Daaronder zijn dan mede begrepen vrijwilligerskorpsen, milities, zg. de-facto forces en dergelijke, voor zover zij geen deel uitmaken van een leger.

Nu terug naar de LOR-artikelen. In de eerste zin van art. 1 wordt al dadelijk vastgelegd, dat de wetten, enz., van de oorlog toepasselijk zijn op het leger, ergo de gewapende macht. Voor het leger worden geen voorwaarden gesteld en iedere militair heeft dus, wat hij ook binnen zijn normale militaire bezigheden heeft gedaan of nagelaten, altijd recht op de combattantenstatus met alle privileges van dien. Die voordelen zijn talrijk. Een legitieme combattant mag niet worden gestraft voor zijn deelneming aan de strijd. Hij heeft recht op behandeling als krijgsgevangene — zoals omschreven in het LOR en uitvoerig behandeld in het krijgsgevangenenverdrag van 1949 — hetgeen onvergelijkbaar beter is dan die van een gewone gedetineerde. In geval van ziekte of verwonding heeft hij recht op menslievende behandeling en verzorging conform de bepalingen van het Geneefse recht.

Voor milities⁴⁸ en vrijwilligerskorpsen — en dus guerrillatroepen in het algemeen — zijn wel specifieke voorwaarden gesteld. Slechts indien guerrillastrijders aan de opgelegde voorwaarden voldoen, hebben zij recht op de combattantenstatus. Aldus wilde men een duidelijk onderscheid aangeven tussen de legitieme combattanten en de burgerbevolking, ter bescherming van beide klassen. Alleen de legitieme combattanten zijn ingevolge het LOR gerechtigd de vijand te benadelen, waarbij zij overigens niet van alle middelen gebruik mogen maken, bijvoorbeeld niet van vergif, verraderlijke handelingen, wapens die onnodig leed veroorzaken, enz. Anderzijds mogen echter ook alléén de combattanten het object van militair geweld zijn. De burgerbevolking mag in het algemeen noch de vijand aanvallen noch zelf het doel zijn van militaire actie. Dat onderscheid tussen burgers en combattanten staat nog steeds hoog in het vaandel van het humanitaire oorlogsrecht geschreven, ook al is de burgerbevolking vele malen het

⁴⁵ Door de SU en vele andere Oostbloklanden is het voorbehoud gemaakt dat krijgsgevangen oorlogsmisdadigers, die zijn veroordeeld conform de processen van Neurenberg en Tokio, hun krijgsgevangenenstatus verliezen.

⁴⁶ Geregelde strijdkrachten is de benaming in de Geneefse conventies; geregelde troepen is ook juist. Elders: reguläre Streitkräfte, regular forces, forces armées régulières.

⁴⁷ Steinkamm (lit., blz. 77-78).

⁴⁸ Een militia is een door dienstplicht gevormde militaire organisatie of volksbeweging; zie Fockema Andreae's Rechtsgeleerd Handwoordenboek (1970)328. Volgens anderen: een militaire hulporganisatie of hulpstroepen met veelal een ad-hoc- en/of lokaal en beperkt karakter.

slachtoffer van militair geweld geworden. In het nieuwe recht van 1977 is daarom ook een definitie van militair doel opgenomen. Dat die bij guerrillabewegingen bekend is, blijkt uit de verklaring van de Rhodesische guerrillabeweging Patriottisch Front na het neerschieten van een Viscount van Air Rhodesia op 12 februari 1979, waarbij 59 burgers om het leven kwamen: guerrillaleider Joshua Nkomo verklaarde toen aanwijzingen te hebben gehad dat de Rhodesische stafchef generaal Walls aan boord zou zijn en dat „Walls verantwoordelijk was voor de dood van al die mensen, omdat hij het grootste militaire doel was”.⁴⁹ Doordat de non-combattanten, die deel uitmaken van de gewapende macht en de volgers ervan, zoals journalisten, ook gerechtigd zijn tot de krijgsgevangenenstatus is de krijgsgevangenenstatus groter dan de categorie die de combattantenstatus geniet. Dat komt, naar men aanneemt, tegemoet aan het verlangen van de staten om de humanitaire bescherming van de krijgsgevangenenstatus zo wijd mogelijk te verbreiden en tegelijk de categorie combattanten te beperken.⁵⁰

Moeten de milities en vrijwilligerskorpsen, die deel uitmaken van het leger zoals in de laatste zin van art. 1 bedoeld, ook voldoen aan de genoemde vier voorwaarden? Een van de kenmerken van een modern leger is de eis van camouflage en daarmee is een op afstand duidelijk zichtbaar herkenningsteken in strijd. Wat voor één deel van het leger is toegestaan, moet een ander deel niet worden ontzegd en aldus is men nu wel van mening dat de vier voorwaarden niet gelden voor milities en vrijwilligerskorpsen, zodra die door de regering of legerleiding tot onderdeel van de geregelde strijdkrachten zijn verklaard. Zo hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog de Russen en Fransen voor hun vrijwilligerskorpsen, de Partizanen respectievelijk Maquisards, verklaringen aan de Duitsers gezonden en behandeling als van het leger opgeëist. In de Geneefse Conventies van 1949 zijn deze, van het leger deel uitmakende milities en vrijwilligerskorpsen dan ook gelijkgesteld met de gewapende macht.

Alle andere milities en vrijwilligerskorpsen — dus guerrillatroepen in het algemeen — zijn echter slechts legitiem als zij voldoen aan de vier voorwaarden van art. 1 LOR. De eerste voorwaarde wordt zo geïnterpreteerd dat ieder, die beschikt over het gezag in de groep door zijn persoonlijkheid, eigenschap of officiële positie en die op de

hoogte is met de oorlogswetten, een verantwoordelijk persoon is in de zin van dit artikel. De moderne opvatting is dat regeringserkenning niet nodig is voor de commandant noch voor zijn troepen, maar dat de doelmatigheid van het commando voldoende is voor de vereiste kwaliteit.⁵¹ Belangrijker dan een bepaalde graad van organisatie wordt de discipline in de groepering geacht. Dat is immers een essentiële voorwaarde om gevechtshandelingen in overeenstemming met de wetten en gebruiken van de oorlog te voeren. Zo is de eerste voorwaarde vooral nauw verbonden met de vierde.

De tweede en derde voorwaarde zijn ook nauw met elkaar verbonden en bedoeld om de combattanten te onderscheiden van de burgerbevolking. Deze regels zijn zo'n 100 jaar geleden opgesteld en afkomstig uit de tijden van de Franse revolutie, de volksopstanden van 1848, de Poolse opstanden van 1831 en 1863 en de Parijse commune. In al die gevallen droegen de verschillende sympathisanten onderscheidingstekens, maar slechts een klein gedeelte — meestal bekend als burgermilities — droeg tevens wapens.⁵² Vandaar dat in het LOR beide vereisten zijn opgenomen, teneinde de sympathiserende doch niet strijdende burgerbevolking te kunnen ontzien. Toentertijd zouden personen die wel wapens maar geen onderscheidingstekens droegen, als bandieten zijn aangezien. In de huidige omstandigheden zijn deze overwegingen niet meer zinvol en in het nieuwe recht van 1977 zijn de tweede en derde voorwaarde aangepast. Toch zijn deze regels nu nog van kracht en ook overgenomen in de Geneefse Conventies. Door militaire tribunalen na de Tweede Wereldoorlog werden zij soms stringent toegepast, bijvoorbeeld toen een Amerikaans tribunaal oordeelde, dat de rode ster van de partizanen van een afstand onvoldoende zichtbaar was.⁵³

De levée en masse, in art. 2, houdt rekening met de mogelijkheid van massaal spontaan verzet door de burgerbevolking in nog niet bezet gebied. De eisen van een commandant en onderscheidingstekenen zijn daarom weggelaten, en het eerbiedigen van de wetten en gebruiken van de oorlog is een minder stringent vereiste dan het zich ernaar gedragen. Het openlijk dragen van de wapens is wel een logisch vereiste, want alleen zo kunnen combattanten dan nog worden herkend. De woorden „uit eigen beweging” behoeven niet eng te

⁴⁹ *NRC/Handelsblad*, 14 feb. 1979; Walls bleek in een 20 minuten later opgestegen Viscount te hebben gezeten.

⁵⁰ Draper (lit., blz. 190).

⁵¹ Kossoy (lit., blz. 93).

⁵² Kossoy (lit., blz. 97).

⁵³ „Hostages trial”, in: Kossoy (lit., blz. 81).

worden uitgelegd; ook een oproep van de regering tot het opnemen van de wapens wordt nog binnen de uitlegging van art. 2 toegestaan.

Ook heden ten dage is een levée en masse denkbaar, bv. in geval van een doorbraak door pantsereenheden of een aanval door luchtlandings-troepen, waarbij het tussenliggende gebied nog niet is bezet.

Een bekend geval van levée en masse is het Belgische volksverzet bij de invasie van Duitse troepen in 1914. Het Duitse leger reageerde toen met harde maatregelen en de Duitse regering beschreef het verzet als „wilder Volkskampf”. De Belgische regering beschuldigde de Duitsers van schending van het Haagse recht, maar nog in 1924 weerlegde een Duitse parlementaire commissie deze beschuldigingen onder meer met het argument, dat er geen sprake was van „uit eigen beweging”. Vele semi-militairen zoals douaneofficieren en boswachters hadden, aldus de commissie, het verzet geleid terwijl het land reeds geheel zou zijn onderworpen. Daarom oordeelde de commissie het verzet illegaal en represailles gerechtvaardigd. Pas in 1961 is in een Duits tijdschriftartikel resoluut afstand genomen van deze gekunstelde redenering, die volstrekt niet met de feiten overeenstemde.⁵⁴

De vierde en laatste voorwaarde van art. 1 — zich gedragen naar de wetten en gebruiken van de oorlog — is wel de meest essentiële en onmisbare, maar levert in de praktijk de meeste problemen op, ook al door de zich immer wijzigende interpretaties in tijd en plaats. De volkenrechtelijke codificatie van de wetten en gebruiken van de oorlog bestond tot 1977 vrijwel uitsluitend uit het Haagse LOR van 1907, aangevuld in 1949 met specifieke regelingen voor zieken, gewonden, krijgsgevangenen en burgers in de Geneefse Conventies. Verder waren er nog wel enkele kleinere verdragen, zoals de Haagse Verklaring over het verbod van dum-dumkogels van 1899 en het Geneefse gasprotocol van 1925, maar overigens gold alleen hetgeen was gesteld in de nationale wetgevingen van de oorlogvoerende staten en in de „tussen beschaafde volkeren gevestigde gebruiken, de wetten der menselijkheid en de eisen van het openbare bewustzijn” (uit de Martens-clausule). Het nieuwe recht in de Protocolen van 1977 betekent een aanzienlijke uitbreiding van het geschreven recht over de wetten en gebruiken van de oorlog.

Nu eerst een voorbeeld van hoe de rechtsopvat-

⁵⁴ Kossoy (lit., blz. 98).

tingen in de loop van de tijd veranderen. Nog in de Tweede Wereldoorlog is het voorgekomen dat, ingeval de vijand krijgsgevangenen niet conform het geldende humanitaire recht behandelde, bij wijze van represaille enkele aspecten van de behoorlijke behandeling werden onthouden aan de vijandelijke krijgsgevangenen, hoewel het krijgsgevangenenverdrag van 1929 represailles verbiedt. In de Tweede Wereldoorlog hebben de Duitsers een aantal Britse en Canadese krijgsgevangenen in de boeien geslagen als represaille voor het met touwen vastbinden in de gevechtszone van Duitsers die tijdens de raid van Dieppe waren gevangen genomen. De Canadezen en Britten troffen toen weer een tegenrepresaille door Duitse krijgsgevangenen in kampen te boeien.⁵⁵ Toen werd een dergelijke handelwijze nog min of meer getoleerd, nu geldt dat als een ernstige oorlogsmidaad, daar ingevolge de Geneefse Conventies van 1949 represailles tegen zieken, gewonden en krijgsgevangenen evenals het nemen van gijzelaars zijn verboden.

Het zich gedragen naar de wetten en gebruiken van de oorlog door ongeregelde strijdkrachten is een zeer veel omvattend onderwerp en er is een heel boek over vol te schrijven.⁵⁶ Hier zal worden volstaan met enkele aspecten daarvan ter illustratie. Krijgslisten zijn volgens art. 24 LOR toegestaan, maar verraderlijk doden is in art. 23g verboden. Het is niet eenvoudig het onderscheid altijd duidelijk te maken, maar de volgende voorbeelden geven enige verheldering. Een duidelijk geval van perfiditeit is het simuleren van overgave. Zowel in de guerrilla als in de contraguerrilla is dit meermalen voorgekomen. Zo had in Indo-China ene kapitein Oufkir, toen hij door de Vietminh was omsingeld, overgave geveinsd met zijn mensen, maar de wapens verborgen in de tulband en vervolgens plotseling de wapens gepakt en de Vietnamezen in de pan gehakt.⁵⁷

Het gebruik van vijandelijke uniformen of burgerkleding, vermomming dus, is een veel gebruikt middel zowel door guerrilla- als door geregelde troepen. In het geval van Otto Skorzeny ging het om leden van het Duitse leger die tijdens het Ardennenoffensief in 1944, gekleed in Amerikaanse uniformen, het geallieerde hoofdkwartier zouden hebben aangevallen. Tijdens het proces voor een Amerikaans militair tribunaal werd geponeerd

⁵⁵ F. Kalshoven — Reprisals (blz. 179-183), in: Kossoy (lit., blz. 89).

⁵⁶ Veuthey heeft er in zijn 448 pagina's tellende boek (lit.) zo'n 200 bladzijden aan gewijd.

⁵⁷ Veuthey (lit., blz. 176).

dat het gebruik van uniformen, vlag en onderscheidingstekenen van de vijand op zichzelf niet strijdig is met de volkenrechtelijke gewoonte, maar dat men vóór de aanval, zoals dat in zeeoorlogen van oudsher gebruikelijk is, „de eigen vlag moet hijsen”. Tegenwoordig lijkt het echter niet meer te worden geaccepteerd dat in vijandelijk uniform verkenningen, artilleriewaarnemingen of propaganda-acties worden uitgevoerd. Hetzelfde in burgerkleding, zoals door guerrillastrijders vaak bij gebrek aan een alternatief noodgedwongen wordt gedaan, wordt wél geaccepteerd.⁵⁸ Dat is ook in het nieuwe recht van 1977 duidelijk (art. 39 van Protocol I).

Andere probleemgebieden, betreffende het zich gedragen naar de wetten en gebruiken van de oorlog door guerrillastrijders, zijn: de behandeling van krijgsgevangenen militairen door guerrillastrijders en die van gevangengenomen guerrillastrijders; de behandeling van gewonden; het gebruik van bepaalde wapens; het ontzien van burgerbevolking; en het gedrag ten aanzien van gijzelingen, foltering, represailles, enz. Een uitgebreide behandeling zou hier te ver leiden en daarom zij verwezen naar bv. het boek van M. Veuthey (lit.lijst na deel I: *Mil. Spect.* 149(1980)(10)441).

Een beschouwing over het Haagse recht en de consequenties voor guerrillastrijders kan niet worden besloten zonder nog enige aandacht te schenken aan de Martens-clausule. Nadat in de clausule de beperktheid van de codificatie is genoemd, wordt het bestaande volkerenrecht te allen tijde en overal toepasselijk verklaard op bevolkingen en oorlogvoerenden. Het belang van de formulering is vooral dat behalve de tussen beschaafde volken gevestigde gebruiken óók de wetten van de menselijkheid én de eisen van het openbare rechtsbewustzijn worden genoemd. Oorspronkelijk bedoeld om de positie van verzetsstrijders in bezet gebied te beschermen, heeft deze clausule veel verder gaande betekenis gekregen. Juist ook voor guerrillastrijders in internationale en in niet-internationale gewapende conflicten kan het belang ervan niet voldoende worden beklemtoond. Ook al is in de Geneefse conventies van 1949 ook voor ongeprivilegieerde combattanten een aantal (minimum)regels vastgelegd, de universele humanitaire geest van de Martens-clausule is nog niet overtroffen.

Na 1907 is een groot aantal ervaringen opgedaan met het humanitaire oorlogsrecht voor ongeregel-

de troepen. In de Russische revolutie en in Polen en de Balkan zijn vele partizanen en andere combattanten verstoken gebleven van de in het LOR voorziene humanitaire behandeling. Het ICRC heeft in een aantal gevallen, zoals in Hongarije in 1920, hulp kunnen bieden, maar pas de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog hebben de stoot gegeven tot verdere ontwikkeling van het humanitaire oorlogsrecht. Het ICRC heeft toen ontelbare malen zijn diensten kunnen bieden ten behoeve van krijgsgevangenen en veelal ook voor gevangengenomen verzetsstrijders en grote groepen geïnterneerde en gedeporteerde burgers.

De Franse Binnenlandse Strijdkrachten bezaten in oktober 1943 reeds een legerorganisatie en operatieplannen en voerden zelfs ook wel open gevechten met de Duitsers. In de Franse rechtspraak wordt hier gesproken van oorlogshandelingen (in tegenstelling tot terreurdaden), terwijl aan de officiële opneming van de Forces Françaises de l'Intérieur (FFI) in de Franse geregelde strijdkrachten op 9 juni 1944 slechts *déclaratoire* betekenis wordt toegekend. Door gearparachuteerde officieren aan het hoofd van de verzetsgroepen te stellen werd aan voorwaarde 1 van art. 1 LOR ruimschoots voldaan. Desondanks dreigde de Duitse Wehrmacht nog op 11 juni 1944, FFI-leden zonder pardon te zullen executeren; in augustus van dat jaar heeft dat 80 gevangenen in Lyon het leven gekost. Pas na zeer indringende interventie van het ICRC is sinds september 1944 aan FFI-leden de krijgsgevangenenstatus verleend.

De verzetsstrijders in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben de status van legitiem combattant niet verkregen, in het bijzonder wegens het ontbreken van onderscheidingstekens en het niet openlijk dragen van de wapens. Wel zijn de Binnenlandse Strijdkrachten bij Koninklijk Besluit van 5 september 1944 tot deel van de gewapende macht bestempeld, waardoor zij automatisch aan art. 1 LOR voldeden. Ook uit de ervaringen met het verzet in Italië, Polen, Joegoslavië, Rusland, enz., kan worden geconcludeerd dat de nauwkeurige uitlegging van het LOV en LOR doorslaggevend is geweest voor de status van de combattanten en de behandeling na gevangenneming.

Tijdens de diplomatieke conferenties voor de vaststelling van de Geneefse Conventies van 12 augustus 1949 is het probleem van de guerrillastrijders uitgebreid aan de orde geweest. De verschillende ervaringen in de diverse landen kwamen tot uiting in de verschillende standpunten.

⁵⁸ Veuthey (lit., blz. 177); Kossoy (lit., blz. 91).

Een universeel standpunt was niet haalbaar. Staten die door Duitsland bezet waren geweest en ervaring met ondergronds verzet hadden, zoals Rusland en Frankrijk, beschouwden guerrilla als een patriotisch gebeuren dat bescherming verdiende.⁵⁹ Andere landen namen, onder leiding van de VS, een veel strakker en conservatiever standpunt in. De Amerikaanse gedelegeerde, Leland Harrison, noemde guerrillatropen „bands” en riep hun „secret and bloody acts” in herinnering. Hij vroeg begrip, niet voor guerrillastrijders maar voor „regular soldiers who, facing guerrilleros guilty of cowardly and bloody murders and knowing the leniency of the law, would *manu militari* resort to self-justice in order to up-root the evil”.⁶⁰ De Nederlandse delegatie in de Geneefse conferentie heeft toen de impasse doorbroken door voor te stellen als compromisoplossing de bewoordingen van art. 1 LOR enigszins aangepast te gebruiken.⁶¹

In de Geneefse Conventies van 1949 zijn voor guerrillastrijders belangrijke verbeteringen bereikt. Dat behalve de regels voor het internationale conflict toen ook de mini-conventie, art. 3, voor het niet-internationale gewapende conflict is aangenomen, betekende een grote doorbraak.

Voor guerrillastrijders in internationale gewapende conflicten zijn art. 4A en art. 5, lid 2, van de 3e Geneefse Conventie belangrijk. Art. 4 in de Krijgsgevangenenconventie is gelijk aan art. 13 van de 1e Geneefse Conventie.

Art. 4A, voor zover hier van belang, luidt:

A. Krijgsgevangenen in de zin van dit verdrag, zijn de personen die, behorende tot één der volgende categorieën, in handen van de vijand zijn gevallen:

1. leden van de gewapende macht van een partij bij het conflict, alsmede leden van de militiën en vrijwilligerskorpsen, welke deel uitmaken van die gewapende macht;
2. leden van andere militiën en leden van andere vrijwilligerskorpsen, met inbegrip van die van georganiseerde verzetsgroepen, behorende tot een partij bij het conflict en optredende binnen of buiten het eigen grondgebied, zelfs indien dit grondgebied is bezet, mits die militiën of vrijwilligerskorpsen, de georganiseerde verzetsgroepen inbegrepen, voldoen aan de volgende voorwaarden:
 - a. onder bevel staan van een persoon, die verantwoordelijk is voor zijn ondergeschikten;
 - b. een vast en op enige afstand herkenbaar onderscheidingsteken hebben;
 - c. de wapens openlijk dragen;
 - d. zich in hun handelingen gedragen naar de wetten en gebruiken van de oorlog;

⁵⁹ Na de conflicten in Tunesië en Algerije heeft Frankrijk dit standpunt gematigd. Zie Kossoy (lit., blz. 121).

⁶⁰ Kossoy (lit., blz. 120).

⁶¹ J. Pictet — *The Geneva Conventions, Commentary III*, blz. 56.

3. leden van de geregelde strijdkrachten, die zich erop beroepen in dienst te staan van een regering of van een autoriteit, die niet worden erkend door de gevangenhoudende mogendheid.

Art. 5 lid 2 luidt:

In geval van twijfel of personen, die een oorlogshandeling hebben verricht en in handen van de vijand zijn gevallen, behoren tot één van de in artikel 4 opgesomde categorieën, zullen die personen de bescherming van dit verdrag genieten in afwachting van de vaststelling van hun status door een bevoegd gerecht.

Bij vergelijking met het LOR valt op dat de combattanten zijn gesplitst in twee groepen: enerzijds de gewapende macht met daaraan gelijkgestelde militiën, enz., zonder speciale voorwaarden (zoals eerder toegelicht), anderzijds de overige militiën, enz., nu uitgebreid met de categorie verzetsstrijders, die weer moeten voldoen aan de bekende voorwaarden. Punt 3 is geschreven om de positie van de geregelde strijdkrachten van De Gaulle's tegenregering (De FFL, de Forces Françaises Libres, de Vrije Franse Strijdkrachten) tegenover de strijdkrachten van de officiële en legitieme Vichyregering te dekken.

Ging het in het LOR om het vastleggen van de categorie legitieme combattanten, in de Geneefse Conventies gaat het om het vastleggen van groepen personen die worden beschermd. Via de toekenning van de beschermde status aan sommige guerrillastrijders wordt hen evenwel impliciet ook de status van legitiem combattant toegekend, waardoor deze LOR-categorie dus indirect is uitgebreid. Er zijn echter behalve de vier eisen uit het LOR nu nog twee extra voorwaarden opgelegd, namelijk „georganiseerd” en „behorend tot een partij”. Deze laatste formulering is zwakker dan die in punt 1, waar „van een partij” staat; en algemeen wordt nu aangenomen dat zo'n partij een staat moet zijn of een politiek georganiseerde gemeenschap die de kenmerken van een staat heeft, maar door de tegenstander niet wordt erkend.⁶² Ook Art. 4A, punt 3, maakt een uitzondering op het begrip *staat* door niet erkende regeringen of autoriteiten bij de toepassing van het verdrag te betrekken.

Een interessante visie op de gevolgen van het al dan niet voldoen aan de zes voorwaarden door de gehele groep of door individuele strijders wordt weergegeven door Draper.⁶³ Van de zes gestelde voorwaarden zijn er drie uitsluitend collectief:

1. de groep moet een organisatie hebben die in

⁶² Kossoy (lit., blz. 114).

⁶³ Draper (lit., blz. 196).

staat is ervoor te zorgen dat aan alle zes voorwaarden wordt voldaan;

2. de groep moet behoren tot een partij bij het conflict;
3. de groep moet onder bevel staan van een persoon, die verantwoordelijk is voor zijn ondergeschikten.

De andere drie voorwaarden gelden collectief en individueel, d.w.z. de overgrote meerderheid moet zich eraan houden:

4. onderscheidingsteken hebben;
5. wapens openlijk dragen;
6. zich gedragen naar de wetten en gebruiken van de oorlog.

Het belang van dat onderscheid wordt duidelijk door de gevolgen van het niet-naleven te bezien. Als de groep zich in het algemeen aan alle voorwaarden houdt en een individuele guerrillastrijder een van de voorwaarden (4), (5) of (6) niet vervult, blijft hij desondanks legitiem combattant en krijgt bij gevangenneming de status van krijgsgevangene. Voor het begane oorlogsmisdrijf kan hij uiteraard worden gestraft, maar dan als krijgsgevangene; en de artt. 85 en 99-108 van de 3e Geneefse Conventie garanderen hem een rechtvaardig proces zoals dat aan ieder lid van de geregelde strijdkrachten wordt gegarandeerd.

Als een meerderheid van de groep echter een of meer van de laatste drie voorwaarden niet vervult, is de consequentie voor de hele groep illegiteit. Ook al voldoet een individuele guerrillastrijder aan alle voorwaarden, toch zal hij dan als illegitiem combattant worden behandeld en dus ook voor deelneming aan de strijd worden gestraft. Tot zover deze alleszins plausibele redenering van Draper.

Uit het bovenstaande is duidelijk dat in een modern gewapend conflict vele individuele combattanten worden gevangen genomen wier status niet meteen duidelijk is. Voor hen is art. 5, lid 2, van belang welks tekst hierboven is weergegeven. De strekking ervan is, dat de gevangene het voordeel van de twijfel geniet en als krijgsgevangene wordt behandeld zolang het tegendeel niet is vastgesteld door een competente rechtbank. Daarom is ook art. 17 lid 3 van belang, waarin staat „iedere partij bij het conflict is verplicht aan een ieder (...) die krijgsgevangene zou kunnen worden, een identiteitskaart te verstrekken houdende zijn geslachtsnaam, voornamen en rang, leger- of stamboeknummer (...) en geboortedatum”.

De illegitieme combattant in het internationale

gewapende conflict geniet altijd nog wel de zeer beperkte bescherming van art. 5 van de 4e Geneefse Conventie (Burgerconventie), indien hij in bezet gebied of in het gebied van de vijand opereert en de nationaliteit van een conflictpartij bezit. Dat artikel geeft hem in elk geval het recht op een menslievende behandeling en, bij vervolging, op een rechtvaardige en regelmatige berechting.⁶⁴

Voor de illegitieme combattant in het internationale gewapende conflict, die niet onder een van de genoemde categorieën valt, blijft dan alleen nog de Martens-clausule over en op grond daarvan, naar men mag aannemen, tenminste een behoorlijk proces en schuldigverklaring. Hoewel het gemeenschappelijke art. 3 — de mini-conventie — is opgesteld voor nationale conflicten zal het op humanitaire gronden toch inmiddels ook in internationale conflicten behoren te worden toegepast, en wel op grond van de Martens-clausule en de veronderstelling, dat art. 3 een minimale humanitaire bescherming biedt zoals tussen beschaafde volken gebruikelijk.

Niet-internationale gewapende conflicten hebben sedert 1949 een belangrijk deel van het wereldnieuws gevormd. Tegen de verwachting van de opstellers in is aan art. 3 daardoor wellicht een belangrijker rol toebedeeld geweest dan aan de rest van de conventies. In het vorige hoofdstuk is de volledige tekst van het artikel weergegeven.

Dat guerrillastrijders in burgeroorlogen en andere niet-internationale conflicten onder de bescherming van art. 3 vallen, is zeker. Uit de tekst volgt immers dat niet strijdende en buiten gevecht gestelde guerrillastrijders ook onder de bescherming vallen. De door Draper daarover geuite twijfel is het gevolg van een te enge tekstinterpretatie.⁶⁵

Een feit blijft wel, dat tot op de dag van vandaag guerrillastrijders in sommige Zuidamerikaanse landen, Azië en Afrika op last van de regering ter plaatse worden geëxecuteerd.⁶⁶ Ook martelingen, geheime rechtspraak en langdurige gevangenschap zonder behoorlijke berechting, enz., zijn nog steeds voorkomende praktijken bij guerrillastrijders en hun bestrijders.

Desondanks zij nogmaals beklemtoond dat de mini-conventie een doorbraak in het humanitaire oorlogsrecht heeft betekend, die in 1977 heeft ge-

⁶⁴ Zie ook art. 68 van de 4e Geneefse Conventie.

⁶⁵ Draper (lit., blz. 211).

⁶⁶ Bijvoorbeeld de militaire junta in Chili verordende dat na de val van Allende in 1973; zie Kossoy (lit., blz. 124).

leid tot een veel verder gaande regelgeving voor nationale gewapende conflicten, zoals neergelegd in Protocol II.

Bij gemengde gewapende conflicten, d.w.z. interne conflicten, die door buitenlandse bemoeienis zijn geïnternationaliseerd, levert het toe te passen rechtsregime nog wel eens moeilijkheden op. In Korea werden in het begin van 1952 door het Zuidkoreaanse leger grote aantallen Noordkoreaanse guerrillastrijders gevangengenomen. De Zuidkoreaanse regering wees het voorstel van het ICRC, op hen art. 4A punt 2 of toch tenminste art. 3 toe te passen, af en maakte bekend dat de guerrillastrijders bij een interne politieactie waren gevangen genomen en volgens nationaal recht zouden worden veroordeeld. Tot hun veroordeling werden zij ondergebracht in speciale guerrillakampen, waar overigens Rode-Kruisafgevaardigden ook toegang hadden. Daarentegen pasten de VN-troepen de krijgsgevangenenconventie wél toe.⁶⁷ Ook bij andere conflicten in Zuidoost-Azië, zoals in Burma, Indo-China en Kasjmier, werden gevangengenomen guerrillastrijders in afwijking van het oude oorlogsgebruik niet ter plekke geëxecuteerd, maar in speciale kampen ondergebracht en aan de justitie overgegeven.

In Viëtnam was de toepasselijkheid van de krijgsgevangenenconventie eveneens een probleem. De Verenigde Staten erkenden de soevereiniteit van Zuid-Viëtnam. Hoewel zij Noord-Viëtnam diplomatiek niet geheel als een staat erkenden behandelde zij het wél als zodanig in het kader van het Krijgsgevangenenverdrag, nadat zij de strijd in deze zin gingen beschouwen als een internationaal conflict. Ook Viet-Congstrijders werden door de VS als combattant en krijgsgevangene erkend; een geplastificeerde instructiekaart, aan elke VS-militair in Viëtnam uitgereikt, hield dat aan de VS-militairen voor. De Zuidviëtnamezen beschouwden de leden van de Viet-Cong als misdadigers en de Noordviëtnamezen — eerst na zware druk van de Amerikanen — als combattanten. Noord-Viëtnam op zijn beurt beschouwde de regering van Zuid-Viëtnam als een marionettenregime en de neergeschoten Amerikaanse piloten als piraten.

In 1965 besloten de Verenigde Staten alle gevangengenomen personen over te leveren aan de Zuidviëtnameze regering. Hoewel de basis van die overdracht artikel 12 van het Krijgsgevangenenverdrag was, werd de leden van de Viet-Cong,

als inheemsen, de krijgsgevangenenstatus onthouden; zij werden als criminelen veroordeeld. Toen enkele Viet-Congleden na een proces werden geëxecuteerd, lieten de Viet-Congautoriteiten enkele Amerikanen ter dood brengen. Binnen korte tijd raakten de Zuidviëtnameze gevangenis (capaciteit ca. 21.400) overvol omdat zij de stroom gevangenen (ca. 24.900 veroordeelden) niet meer konden verwerken. Andere procedures waren nu noodzakelijk: alle gevangenen die enigszins waren aan te merken als legitiem combattant werden van begin 1966 af ondergebracht in krijgsgevangenkampen.

De Noordviëtnamezen verklaarden herhaaldelijk dat zij de gevangengenomen Amerikaanse vliegers humanaan zouden behandelen, al hadden zij als piraat daarop geen recht. In strijd met artikel 12 van het Krijgsgevangenenverdrag werden boven Noord-Viëtnam neergeschoten vliegers aan het publiek getoond, waarbij de gevangenen meermalen door de omstanders konden worden geslagen.⁶⁸

Als voorlaatste punt dient het gewoonterecht nog ter sprake te komen. Werd in 1907 bewust nog veel daaraan overgelaten, door de Geneefse conventies van 1949 is bijvoorbeeld het krijgsgevangenenregime zo uitgebreid gecodificeerd dat voor verdere gewoonterechtsontwikkeling op dat gebied nauwelijks ruimte is. Zoals door het Tribunaal in Neurenberg indertijd het LOV en LOR tot gewoonterecht zijn verklaard, zo is het wel zeker dat de Geneefse conventies — die nu vrijwel universeel zijn geratificeerd — inmiddels ook tot het gewoonterecht behoren.

Ter afsluiting is het zinvol een aantal hoofdzaken van het geldende recht voor guerrillastrijders als volgt samen te vatten.

— De categorie legitieme combattanten is in het Haagse en Geneefse recht nauwgezet vastgelegd. Guerrillastrijders die zich aan de opgelegde voorwaarden houden, hebben recht op de combattantenstatus met alle daaraan verbonden privileges. — Guerrillastrijders die niet aan de opgelegde voorwaarden voldoen, zijn illegitiem en dus strafbaar voor hun deelneming aan de strijd.

— Illegitieme combattanten hebben geen recht op de krijgsgevangenenstatus, zoals toegekend in art. 4A2 van de 3e Geneefse Conventie, tenzij de gevangenhoudende mogendheid die status genadiglijk verleent.

⁶⁷ Schmid (lit., blz. 108).

⁶⁸ *KL-voorschrift VS 27-412/1* (1977)62.

— Illegitieme combattanten, die opereren in vijandelijk of bezet gebied en de nationaliteit van een conflictpartij hebben, genieten bij gevangenneming de beperkte bescherming (humane behandeling en behoorlijk proces) van art. 5 van de 4e Geneefse Conventie. Voor andere illegitieme combattanten geldt nog altijd de Martens-clausule. — De voor legitieme deelneming aan de strijd opgelegde voorwaarden voor niet-leden van de gewapende macht hebben tot doel het verschil met leden van de gewapende macht zo gering mogelijk te houden, zodat de oorlogvoering beperkt blijft

en het indiscriminerende optreden tegen onschuldige burgers wordt vermeden.

— Individuele oorlogsactiviteiten zijn verboden. Alleen georganiseerde groepsactiviteiten zijn geoorloofd.

— In niet-internationale gewapende conflicten vallen niet strijdende en buiten gevecht gestelde guerrillastrijders onder de bescherming van art. 3 van de Geneefse conventies van 1949. Zij hebben uiteraard geen recht op de krijgsgevangenenstatus, evenmin als enige andere combattant in zo'n conflict.

(Slot volgt)

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!
Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,— per jaar!

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over !

B BOEKEN

The deadly fuze, the secret weapon of World War II, door R. B. Baldwin, 332 blz., geïll. Uitg.: Jane's Publishing Company, Londen, 1980. Prijs: £ 8,95.

De Tweede Wereldoorlog is de eerste oorlog in de geschiedenis geweest die werd beslist met wapens die bij het uitbreken van dat conflict nog volslagen onbekend waren. Van die omstandigheid is geweldig veel ophef gemaakt en sindsdien is de mensheid nog steeds niet uitgepraat over de vreesaanjagende toevoeging van kernenergie aan het arsenaal van voor de oorlogvoering ter beschikking staande middelen. Daardoor zijn andere wapens, die al evenzeer een welhaast doorslaggevende rol hebben gespeeld, ten onrechte niet zo sterk in het middelpunt van de belangstelling der deskundigen gekomen; de naoorlogse literatuur vermeldt hun bijdrage tot de eindoverwinning maar zelden expliciet, en het vele werk in laboratoria en op proefterreinen is schijnbaar achteraf de moeite van het beschrijven niet meer waard.

The deadly fuze echter is gewijd aan een van die geheime wapens die weliswaar de oorlog niet rechtstreeks hebben doen winnen maar toch dicht daarbij zijn gekomen. De nabijheidsbuis — „proximity fuze” — heeft een hoofdrol gespeeld, in het bijzonder in de luchtverdediging van het Verenigd Koninkrijk en bij het afslaan van Japanse luchtaanvallen op de Amerikaanse vloot in de Grote Oceaan. Hoe ongelooflijk het ook moge klinken: de militaire leiders van de Asmogendheden waren aan het einde van de oorlog nog steeds onkundig van het bestaan van dat dodelijke wonderwapen, dat zij zelfs „niet voor verwezenlijking vatbaar” achtten.

De schrijver doet het verslag van de ontwikkeling van de radio-nabijheidsbuis uit eigen ervaring: hij was een van de research-ingenieurs van het Office of Scientific Research and Development en stond daar aan het

hoofd van een van de onderzoeksteams die door hun gezamenlijke inspanningen de „droom van elke artillerist” wisten waar te maken: de buis die in staat zou zijn de nabijheid van een doel zelf precies vast te stellen om daarna te detoneren op een zodanige afstand daarvan dat een maximale uitwerking zou worden bereikt.

Dat door velen als hersenschim beschouwde project werd in een onvoorstelbaar korte tijd uitgewerkt. Uit Baldwins relaas kan worden gelezen dat het vooral de uitstekende verhoudingen binnen de groep zijn geweest die dat succes hebben mogelijk gemaakt. Zoals latere navorsingen hebben aangetoond, verschilde de aanpak van de research aan geallieerde zijde inderdaad grotelijks van hetgeen in Duitsland, Italië en Japan gebruikelijk was: de geleerden in de Amerikaanse en Britse onderzoekcentra kregen — anders dan hun tegenhangers ter andere zijde — ook niet zo zeer opdracht als wel de uitnodiging een bepaalde mogelijkheid te onderzoeken, en de hele werkwijze van de betrokken teams ademde een geest van samenwerking en collegialiteit die in de autoritaire structuren ten enenmale ontbrak.

In theorie was het uiteraard mogelijk een buis te ontwikkelen die radiogolven uitzond en de weerkaatsing daarvan zou opvangen om vervolgens uit de sterkte van het terugontvangen signaal op te maken wanneer het optimale moment was gekomen om het projectiel te doen springen; de praktische realisering stuitte echter aanvankelijk nog af op het kardinale probleem dat de radioapparatuur bestand moest zijn tegen de schok bij het afvuren van het projectiel uit het kanon. De beschrijving van de daaruit voortvloeiende moeilijkheden en van de overige voetangels en klemmen maakt het boek tot een boeiend en zeer leesbaar geheel. Dat geldt zeker niet uitsluitend voor de artilleristisch of technisch geschoolden, het laat zich ook zeer wel genieten door an-

V WAKPERS

Nieuwe bewapening voor de luchtstrijdkrachten

De laatste jaren is het accent komen te liggen op de conventionele oorlogvoering. Dat heeft geleid tot intensieve research op het gebied van de luchtmachtbewapening, in het bijzonder met betrekking tot de beste manier om zg. harde doelen (landingsbanen, tankconcentraties) te vernielen. Een van de eerste hulpmiddelen, waarmee conventionele vliegtuigbommen werden uitgerust, is het vertragingssysteem geweest. Doel daarvan is de bom na het loslaten te vertragen opdat het laagvliegende vliegtuig een veilige afstand zal hebben bereikt wanneer de bom neerkomt en explodeert. Een voorbeeld is het Franse Matra type 200 systeem, dat in 1964 door de Franse luchtmacht in gebruik werd genomen. Het bestaat uit een kruisvormige, in een koker verpakte nylon parachute met — afhankelijk van de soort aanval — bijpassende vertraagde-ontstekingsbuisen. De bom kan nu op 30 m hoogte worden losgelaten bij een voorwaartse snelheid die ligt tussen 400 en 600 knopen. De bom zal dan exploderen als het aanvallende vliegtuig 480 m van het doel verwijderd is.

Het Britse systeem werd ontworpen door Hunting Engineering Ltd. Hier is het vertragingmechanisme gemonteerd in een speciaal staartstuk, dat een lintparachute en luchtremmen benut. Met behulp van aanpassingsstukken kunnen de „Bomb Retarder

derden die belang stellen in literatuur die onder meer een inzicht kan verschaffen in wat er allemaal aan het thuisfront moest worden verricht om een uiteindelijk winnend afsluiten van een oorlog mogelijk te maken; het staat buiten kijf dat dit boek daarvan een voortreffelijk, en uitstekend gedocumenteerd, verslag levert.

W. WALTHUIS

Tail", type 117 en 118, op verscheidene typen bommen, waaronder ook Amerikaanse, worden aangebracht.

De meeste moderne bommen kunnen geschikt worden gemaakt voor lasergeleiding. De VS hebben een uitgebreid programma voor de productie van met laser geleide bommen en bijbehorende conversiekits, onder de codenaam „Pave Way". Een laserstraal wordt op het doel gericht en een laserontvanger in de bom pikt de reflecterende straal op, waarmee de bom vervolgens naar het doel wordt geleid. Dit betekent dat de staartvinnen bestuurbaar moeten zijn, resp. worden gemaakt. Laserbommen zijn ontworpen voor gebruik tegen speciaal nauwkeurigheidsoelen, zoals bruggen, belangrijke gebouwen, e.d. Zij zijn niet bedoeld voor gebruik tegen tanks. De laserstraal kan op het doel worden gericht door iemand op de grond, door het aanvallende vliegtuig of door een ander vliegtuig.

Vooropgesteld dat de man op de grond de juiste positie kan innemen en behouden, is de eerste methode waarschijnlijk de beste. Sinds het conflict in Zuidoost-Azië heeft de USAF o.m. de GBU-8, de GBU-10, de GBU-12 en de GBU-16 ontwikkeld. De Amerikaanse marine heeft zich meer toegelegd op geleiding door televisie, het Walleye-project, maar ook de USAF onderzoekt de mogelijkheid van tv- en infraroodgeleiding in het GBU-15-programma (een onderzoek naar de mogelijkheden van slechtweeoperaties met deze 2000 lbs bom). Het GBU-15 Cruciform Wing Weapon (CWW) zal voor het eerst worden toegepast op de F-4E als deel van het Pave Tack/ARN-101/Guided Munitions Modification Programme. Ook is gebruik op de F-111F en de B-52D voorzien.

Een andere techniek die bij de GBU-15 kan worden toegepast, doch eerst na 1985, is de Loran Mid-course guidance. Het US Air Force Armament Development and Test Centre (Eglin AFB) werkt ook aan een pro-

gramma waarbij de GBU-15 zich bij „jamming" van de data-linkfrequentie zal richten op de „jammer".

Het principe van de „cluster" bom is dat van het schot hagel. De bom bestaat uit een bus, waarin een groot aantal vrij vallende kleine bommen. Na het loslaten opent de bus zich op een bepaalde hoogte; de bommetjes vallen in een bepaald patroon. Een voorbeeld is de Hunting Engineering BL755, die o.m. door België, Duitsland, Nederland, Canada, Italië, Pakistan en India werd aangeschaft. De bom weegt 272 kg en is gevuld met 147 kleine bommen die in een elliptisch patroon van 500 bij 150 voet vallen. De BL755 kan zowel inwendig in een bommenruimte als uitwendig aan de vleugel worden meegevoerd. Het wapen is zeer effectief tegen typische gevechtsoelen. De VS hebben diverse typen clusterbommen ontworpen, waarvan de meest bekende de Rockeye is. De Mk 20 Rockeye werd ontworpen door het US Naval Weapons Centre, is een 500 lbs bom en bevat 247 kleine bommen. Het valpatroon is ontworpen voor gebruik tegen tanks, voertuigen en kanonnen. Een recentere ontwikkeling van de Rockeye staat bekend als de APAM (Anti-Personnel/Anti-Materiel), die 717 bommetjes bevat.

De Franse en de Duitse systemen zijn anders: daar worden de bommetjes direct uit het vliegtuig losgelaten. Het Franse systeem Giboulée bestaat uit 12 of 24 5 cm lanceerbuisen, die onder verschillende hoeken ten opzichte van elkaar staan. Elke buis bevat vijf projectielen die na elkaar worden afgevuurd. Daarmee wordt een gebied van 100 bij 20 meter bestreken. Een ander Frans systeem is de Beluga, dat geschikt is voor aanvallen op vaste en bewegende doelen. Het kan worden gebruikt met laagvliegende vliegtuigen met hoge snelheid. Na het loslaten wordt de bom afgeremd tot het vliegtuig voldoende ver is verwijderd, daarna worden de afzonderlijke granaten vrijwel verticaal afgeworpen. Er zijn drie typen granaten voor verschillende typen doelen. Het Duitse systeem is bekend onder de afkorting MW1 en werd oorspronkelijk ontwikkeld voor de Tornado, voor gebruik tegen groepen tanks op een vrij groot, maar nauwkeurig afgebakend terrein.

De vernietiging van de vijandelijke luchtmacht op de grond heeft altijd voorrang gehad. Aanvallen op vliegvelden bevatten evenwel twee tegen-

strijdige elementen: het aanvallende vliegtuig moet een verrassingsaanval uitvoeren en dus zeer laag aanvliegen; de bommen moeten de startbaan evenwel onder een optimale hoek raken teneinde niet te ricochetteren, en bovendien een grote snelheid bezitten om voldoende diep in het beton te kunnen doordringen. Zowel Engeland en Frankrijk als de VS ontwikkelen, of hebben reeds ontwikkeld, een speciale anti-vliegveldbom. Van het Britse wapen, de JP 233, is weinig bekend. Naar verluidt dringt het diep in de startbaan door en zou het mijnen met vertraagde werking rondstrooien, teneinde de reparaties te belemmeren. De ontwikkeling van het Franse wapen, de Durandal, begon in 1971. Dit wapen zou ook geschikt zijn om vliegtuigen in hun shelters te vernielen. Het is voorzien van een remsysteem, maar nadat het aanvallende vliegtuig zich heeft verwijderd, wordt de snelheid van de springkop weer vergroot, zodat deze tot maximaal 40 cm beton kan doordringen.

Y. Robins — Precision-guided ammunition and special air ordnance. *Aerospace International* 16(1980)(3) 42. M. W. A. WEERS, kol KLu b.d.

Optreden van een beveiligende strijdmacht

Een beveiligende strijdmacht behoort op haar oorlogstaak te worden voorbereid door te velde te oefenen. Vertrouwdheid met het terrein, de wapens en de plannen kan slechts te velde worden opgedaan en is voorwaarde voor succesvol optreden. Deze bewering is een conclusie, getrokken door commandant en staf van het tweede ACR (Armoured Cavalry Regiment) na zijn deelneming aan de oefening „Certain Sentinel", gehouden

in het voorjaar van 1979. In de eerste fase van deze oefening beveiligde 2ACR een sector van negentig kilometer gedurende twee etmalen tegen de aanval van een versterkte pantserdivisie, waarmee de bruikbaarheid van een optreden als beschreven in FM 100-5 (Operations) werd aangetoond. Dat optreden is gebaseerd op de volgende opdrachten:

- misleid de aanvaller omtrent de locatie van de voorste lijn van het weerstandsgebied;
- tracht de vijand te scheiden van de hem begeleidende luchtverdedigingsmiddelen;
- win tijd voor onze hoofdmacht.

De oefening vond plaats in het Steigerwald, de vlakte van de rivier de Main ten zuiden van Schweinfurt, en leverde voor het cavalerieoptreden de volgende lessen op.

Voor het optreden van een beveiligende strijdmacht behoort een algemene conceptie te zijn ontwikkeld. In 2ACR geldt dat er een structuur is van vuur, hindernissen en manoeuvre om gevechtshandelingen in flanken en rug mogelijk te maken waar de ratio van de gevechtskracht in ons voordeel is. De actieve verdediging moet worden gezien als een offensieve operatie, die niet alleen de vijand stopt doch hem ook aangrijpt op plaatsen waar hij het zwakst is. Cavalerie is zeer geschikt voor beveiligend optreden. Inzet in grotere eenheden is economisch. Divisies en legerkorpsen dienen zich te realiseren dat de speciale training, de vele verbindingsmogelijkheden, gevarieerde bewapening en bravoure de moderne cavalerie effectiever dan andere eenheden doen zijn voor het gevecht als beveiligende troepen. Het hoofdweerstandsgebied en het gebied van de beveiligende strijdmacht zijn nauw met elkaar verweven. Kwaliteit en ontplooiing in het eerstgenoemde gebied zijn bepalend voor de actie van de beveiligende troepen, die tot conservatief optreden zullen worden gedwongen als de eerstgenoemde te kort schieten. Ook het te gestelde is waar: goede troepen en middelen in het hoofdweerstandsgebied maken agressief optreden van de beveiligende troepen mogelijk, waardoor de gezamenlijke prestatie een veelvoud zal zijn van de som van beider inspanning. De beveiligende strijdmacht dient te worden versterkt. Rechtstreekse steun van tactische luchtmacht en artillerie vergroot haar vuurkracht en mogelijkheid tot interdictie. Lua is essentieel omdat in eer-

ste aanleg het gros van 's vijands luchtaanvallen zal zijn gericht op de beveiligende strijdmacht. Ook is een goed en uitgebreid hindernissenplan van belang. Extra infanterie en tanks dienen beschikbaar te worden gesteld om moeilijke terreindelen te bezetten. Gezamenlijke training is noodzakelijk. Bij het begin van het gevecht heeft de vijand het initiatief. De eigen partij zal toestemming moeten verwerken voor het stellen van vernielingen en het overschrijden van grenzen, zaken die door de vijand kunnen en zullen worden voorbereid. Gevechtssuccessen worden verkregen door inlichtingen en onze reactie daarop. Cavalerie behoort te reageren op het moment dat de inlichtingen zijn verkregen en de opdracht is ontvangen.

Behalve het bovenstaande zijn uit de oefening vele aanvullende lessen te putten. Het vermogen van een beveiligende strijdmacht, het weerstandsgebied waarschuwings- en reactietijd te verschaffen, kan door politieke overwegingen worden aangetast. Toestemming voor brugvernietiging, voor het leggen van mijnen, voor het blokkeren van wegen zal niet snel afkomen. Elk bevelsniveau dient daarvan te zijn doordrongen; de inlichtingen-officieren moeten op dat gebied even actief en veeleisend zijn als hun operationele collega's.

Aanvalsheli's (gemiddeld worden dertig tanks uitgeschakeld tegen het verlies van één heli) vormen de snelste en krachtigste reserve in het gebied van de dekkingsgroepen. Op de eerste dag van „Certain Sentinel” kwam het voor dat heli's een sector van eskadronsgrootte overnamen. De luchtcavalerie van een regiment bleek gelijkwaardig aan een bataljon grondtroepen. Op ander tactisch gebied ontstond bij 2ACR als effectief offensief element de „two troop tank force”, ad-hoc lichte eskadrons met als opdracht voordeel te trekken uit tijdelijke vijandelijke zwakheden. Alle eskadrons dienen dergelijke ad-hoceanheden onmiddellijk te kunnen vormen. Inzet binnen twee uur. Bevelvoering door lagere troepen- en staf-officieren. Geen speciale logistieke steun voor deze „lichte” eskadrons, wel voorbereide artillerie- en luchtsteun (dit laatste bleek door de huidige doctrine niet afdoende gedekt). Hindernissystemen zorgen voor de structuur van het gevechtveld. Goed gebruikte geniemiddelen maken het mogelijk gevechtskracht economisch in te zetten.

Enigszins verrassend was de les uit de

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

activiteiten en resultaten van de inlichtingendienst. Meer aandacht behoren de elektronische en verbindingsdienst (ELINT en SIGINT)-inlichtingen te krijgen. Het was tijdens de oefening niet mogelijk verder te zien dan de frontlijn. Voorbij die lijn kon de vijand zijn reserve verplaatsen zonder dat dit werd waargenomen door de legerkorpsinlichtingendienst. (Een brigade verplaatste zich lateraal over 20 km, stak een rivier over en viel aan zonder tevoren te zijn opgemerkt.) Op logistiek gebied was de belangrijkste les dat het nodig bleek het Armoured Cavalry Regiment uit te breiden met een logistiek eskadron, in staat tot het steunen van langdurige zelfstandige operaties, omdat in de huidige organisatie een afdoende logistieke steun daarbij niet is verze-kerd.

Ten slotte enkele conclusies en aanvullende opmerkingen:

- de huidige doctrine is in principe juist;
- het actiegebied van de beveiligende strijdmacht dient onder eenhoofdig bevel te staan; het verdelen van genoemd gebied in brigadegebieden ondermijnt het divisieoptreden;
- verder reikende verbindingsmiddelen en een organiek logistiek eskadron per regiment zijn noodzakelijk.

R. E. Wagner — Covering force operations. *Armor* (1980)(3/4).

F. TOUBER, bgen inf b.d.

